

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**«ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗБУДОВИ
НОВІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ»**

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 жовтня 2024 р.

м. Київ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М.
КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ,
ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЙ УКРАЇНИ
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

«ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗБУДОВИ НОВІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ»

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 жовтня 2024 р.

ОРГКОМІТЕТ

Добкіна К.Р., декан юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Клюєва Є.М., завідувач кафедри Господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко А.В., завідувач кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Мусієнко В.В., професор кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент, дійсний член Транспортної Академії України;

Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, доктор юридичних наук, доцент;

Бурдоносова М.А. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;

Савицька С.Л. доцент кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Михайлов В.О., старший викладач кафедри Правосуддя Юридичного факультету ДУІТ;

Васильчук С.С., доцент кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Мартюк А.С., доцент кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук;

Киренко С.Г., доцент кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету ДУІТ, кандидат юридичних наук, доцент;

Кобилянський О.Л., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Цивільного та кримінального права;

Озель В.І. завідувач кафедри Конституційного та адміністративного права, кандидат юридичних наук, доцент;

Подолан Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права;

Стародубова О.А., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;

Хоркавий С.В., старший викладач кафедри Правосуддя;

Горбань Є.А., доктор філософії, старший викладач кафедри Господарського та транспортного права;

Богатих Д.С., асистент кафедри Конституційного та адміністративного права;

Савицький Д.О., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук, доцент;

Баськов В.В., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук;

Часова Т.О., доцент кафедри Правосуддя, кандидат юридичних наук;

Вітко О.Ю. кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри Господарського та транспортного права Юридичного факультету ДУІТ.

«Інноваційний підхід до розбудови новітньої правової держави» Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 24 жовтня 2024р. – К.: ДУІТ, 2024. – 302 с.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.
©ДУІТ, 24-10-2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

<i>Білецька А. В., Озель В. І.</i> - Види експертиз нормативно-правових актів.....	10
<i>Березуцька К. А., Озель В. І.</i> - Поняття та основні завдання експертизи нормативно-правових актів	14
<i>Іванов В. М.</i> - Засади народовладдя в козацькому державотворенні.....	19
<i>Житник В. В.</i> - Формулювання позиції про рівність прав чоловіка та жінки в канонічній концепції подружніх інтимних відносин в Західній Європі XII століття	22
<i>Жук В. М., Озель В. І.</i> - Участь народу України у правотворчих процесах	26
<i>Кипич І. В.</i> - Вплив молодіжної правосвідомості на процес побудови правової держави в післявоєнній Україні	30
<i>Махова Л. О.</i> - Медіація при вирішенні трудових спорів.....	36
<i>Тіменко А. Ю., Озель В. І.</i> - Особливості конституційно-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.....	40
<i>Павлова Д. В., Озель В. І.</i> - Поняття та ознаки системи конституційних цінностей України.....	44
<i>Савченко Д. О.</i> - Вища судова влада в католицькій церкві і верховний церковний трибунал (римська рота).....	48
<i>Стригун С. С., Озель В. І.</i> - Функції Конституції України та її охорона.....	51
<i>Лазар Д. І., Синчак Є. Ю., Новосельська І. В.</i> - Вплив навчання онлайн та офлайн на якість професіоналізму випускників закладів вищої освіти.....	56
<i>Сізик Ю. Ю., Гирук С. С., Новосельська І. В.</i> - Як підвищити довіру до правосуддя?.....	63
<i>Цильонюк А. І., Таїров А. С., Новосельська І. В.</i> - Чи відповідає сучасний пенсійний вік українців реаліям сьогодення? Чи варто його підіймати та доводити до європейських?.....	71
<i>Ткачук О. С., Іванова С. В., Новосельська І. В.</i> - Які процеси впливають на думку виборців, що призводить до кардинально протилежних результатів виборів?.....	75
<i>Куликовська К. Д., Бурдоносова М. А.</i> - Органічний зв'язок романо-германського права з давньоримським.....	82

СЕКЦІЯ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

<i>Бізун А. Р., Мартюк А. С.</i> - Негативні наслідки екологічної катастрофи після зруйнування РФ Каховської ГЕС та нестача питної води на території України.....	86
<i>Жук В. М., Мартюк А. С.</i> - Екологічні наслідки повномасштабного вторгнення РФ на територію України.....	90
<i>Латчук М. О., Мусієнко В. В.</i> - Правове регулювання завдатку: зміст і функції в контексті новітніх викликів української правової системи.....	93
<i>Осолохін Д. А., Мартюк А. С.</i> - Особливості прийняття спадщини під час дії воєнного стану.....	98
<i>Пашинська Д. Ю., Мартюк А. С.</i> - Спадковий договір	101
<i>Шемітько А. В., Мусієнко В. В.</i> - Актуальні аспекти принципів виконання зобов'язань у процесі розбудови правової держави.....	103
<i>Коханевич А. П., Мусієнко В. В.</i> - Загальна характеристика договорів, які опосередковують передавання майна у власність.....	108
<i>Власова А. В., Мусієнко В. В.</i> - Актуальні аспекти сутності змісту та форми правочину.....	113
<i>Куликовська К. Д., Добкіна К. Р.</i> - Медіація: емоції проти раціональності.....	119
<i>Крюкова А. М., Мусієнко В. В.</i> - Неустойка та її види як засіб забезпечення виконання договірних зобов'язань.....	122

СЕКЦІЯ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

<i>Вільхівська А. О., Ключєва Є. М.</i> - Застосування принципу <i>Lex specialis</i> щодо міжнародного гуманітарного права.....	128
<i>Вітко О. Ю.</i> - Електронний документообіг в господарській сфері: деякі сторони правового регулювання.....	131
<i>Коханевич А. П., Подолян Ю. О.</i> - Загальні положення про суб'єкти господарювання в Україні.....	138
<i>Осоліхін Д. А., Подолян Ю. О.</i> - Ліцензування господарської діяльності під час дії правового режиму воєнного стану.....	140
<i>Пашинська Д. Ю., Подолян Ю. О.</i> - Поняття та види кооперативів.....	144

<i>Синиця В. Т., Бегуш Н. В.</i> - Виклики патентного захисту технологій у глобальному бізнесі: проблеми та можливості.....	146
<i>Синиця В. Т., Ключєва Є. М.</i> - Класифікація прав та свобод людини у загальній декларації з прав людини.....	150
<i>Лісовський П. М.</i> - Філософія у галузі права як класифікаційно- категоріальна формула мудрості щодо міжнародно-наукового рейтингу в обороноздатній інфраструктурі України.....	154
<i>Бегуш Н. В.</i> - Торговельна марка в контексті нових правил реєстрації: правовий аналіз та перспективи.....	158
<i>Каракач А. С., Ключєва Є. М.</i> - Порушення прав жінок під час воєнних дій в Україні.....	162
<i>Крайник Г. С.</i> - Щодо приведення Господарського кодексу України та Закону України “Про охорону дитинства” у відповідність до євроінтеграційного курсу України	166
<i>Власова А. В., Подольня Ю. О.</i> - Господарська діяльність під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.....	170
СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	
<i>Михайлов В. О.</i> - Актуальні питання використання висновку спеціаліста як джерела доказів у кримінальному провадженні.....	176
<i>Киренко С. Г.</i> - Проблеми кримінально-правової оцінки посягання життя особи у зв'язку з особливостями статусу потерпілого.....	180
<i>Крюкова А. М., Киренко С. Г.</i> - Кримінально-правова характеристика умисного вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання.....	185
<i>Онуфрієв Д. В. М., Киренко С. Г.</i> - Запобіжні заходи у кримінальному провадженні.....	189
<i>Пашинська Д. Ю., Киренко С. Г.</i> - Зловживання службовим становищем.....	194
<i>Синиця В. Т., Савицький Д. О.</i> - Процесуальні відмінності обшуку та огляду.....	197
<i>Синиця В.Т., Киренко С. Г.</i> - Кваліфікація статті 260 Кримінального кодексу України Створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань.....	201
<i>Красюк І. П.</i> - Проблемні питання щодо оформлення вільних зразків почерку при призначенні судової почеркознавчої експертизи.....	206

<i>Каракач А. С., Киренко С. Г.</i> - Специфіка кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених розділом XVI Кримінального кодексу України, вчинених у співучасті.....	211
<i>Кобилянський О. Л.</i> - Висновок спеціаліста, як джерело доказів: впровадження в національне законодавство.....	215
<i>Ліщук М. Ю., Киренко С. Г.</i> - Сутність вини та її юридичні характеристики.....	219
<i>Куликовська К. Д., Мусієнко А. В.</i> - Вплив права Європейського Союзу на формування системи кримінальної юстиції України.....	222
<i>Маковка Є. Л., Савицький Д. О.</i> - Місце забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у системі загальних засад кримінального провадження.....	225
<i>Цвігун Д. В., Савицький Д. О.</i> - Дія кримінального процесуального закону в просторі та часі.....	229
<i>Часова Т. О.</i> - Негласні слідчі (розшукові) дії як спосіб збирання доказів у корупційних правопорушеннях.....	232
<i>Шундик В. В., Савицький Дмитро О.</i> - Характеристика засади гласності і відкритості в кримінальному процесі.....	236
<i>Матвійчук А. В.</i> - Збирання та оцінка доказів у корупційних правопорушеннях.....	241
<i>Муляр Г. В.</i> - Інноваційний підхід до розвитку кримінального права та кримінального процесу в умовах розбудови новітньої правової держави.....	245
<i>Савицький Д. О.</i> - Право особи на свободу та особисту недоторканність кримінальному провадженні.....	248
<i>Шемітько А. В., Киренко С. Г.</i> - Особлива частина кримінального права України та її значення в умовах правової держави.....	251
<i>Удовенко О. Ю., Савицький Д. О.</i> - Презумпція невинуватості як основоположний принцип кримінального процесу.....	255
СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО	
<i>Отрадна М. А., Якимчук Н.Я.</i> - Правовий режим узгодженого грошового зобов'язання та податкового боргу в умовах воєнного стану.....	260
<i>Миткалик С.І.</i> - Необхідність удосконалення ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфлікту інтересів.....	263
<i>Беззубов Д.О.</i> - Трансформація системи регулювання експертної діяльності в Україні в зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ.....	270

Крутило О. О. - Науково-теоретична інтерпретація громадських організацій в сучасній Україні.....276

Лукавий Ю. П. - Обов'язковість державної реєстрації речових прав на нерухоме майно: адміністративно-правовий аспект.....281

Нікітін В. В. - Адміністративно-правові засади проведення державної реєстрації прав за заявами в електронній формі.....287

Хоркавий С. В. - Застосування вогнепальної зброї поліцейським країн ЄС: досвід для України.....295

СЕКЦІЯ 6. СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНЕ ПРАВО

Мусієнко А. В., Жук А. М. - Деякі актуальні аспекти правового регулювання застосування медичного канабісу в Україні.....300

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Білецька Анастасія Вячеславівна,
*студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Озель Віталіна Іванівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри Конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ВИДИ ЕКСПЕРТИЗ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ АКТІВ

Експертиза нормативно-правових актів є надзвичайно актуальною темою в сучасному правовому полі з низки причин, таких як: зростаюча складність і обсяг правового регулювання, що призводить до ускладнення їх розробки, прийняття та застосування, підвищуючи ризик оприлюднення недосконалих або суперечливих актів. Також актуальність теми підкреслює висока роль правових норм у житті суспільства, необхідність забезпечення правової визначеності та передбачуваності, боротьба з корупцією, розвиток демократії та гендерної рівності.

Експертиза нормативно-правового акту – це діяльність компетентних органів, установ, спеціалізованих експертних організацій, окремих експертів та груп експертів, що включає дослідження і оцінку наукового рівня, юридичних якостей нормативно- правового акту,

його відповідності загальнодержавним програмам та спеціально встановленим вимогам (економічним, фінансовим, екологічним, національної безпеки тощо) [1, с. 14]. Уперше узагальнення експертизи нормативно правових актів було закріплено на рівні закону в Законі України ««Про правотворчу діяльність» № 3354-IX від 24.08.2023 р. у ст. 44 встановлює, що «проект нормативно-правового акта підлягає обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом». До цього різні аспекти та види експертиз буди закріплені у різноманітних актах законодавства, що регулюють інституційні сфери суспільних відносин.

Загально-правовими є технічні експертизи проектів нормативно-правових актів. Юридична експертиза проектів нормативно-правових актів проводиться на предмет їх відповідності Конституції України та законам України, нормам чинних міжнародних договорів України, чинним нормативно-правовим актам більшої, рівної або меншої юридичної сили, усталеним принципам побудови нормативно-правових актів даного виду тощо [2]. Філологічна експертиза досліджує дотримання правильності написання нормативно-правового акта, виявляє неточності у формулюваннях, неоднозначні тлумачення та граматичні помилки, а також забезпечує зрозумілість і точність викладення правових норм.

Експертиза нормативно-правових актів на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу пов'язана з взятими на себе Україною зобов'язаннями у сфері євроінтеграції. Постановою Верховної Ради України «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 № 2483-IX

зобов'язано Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу під час попереднього розгляду законопроектів, зареєстрованих в Апараті Верховної Ради України: 1) встановлювати наявність або відсутність у їх текстах положень, пов'язаних з адаптацією законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis* ЄС), виконанням міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції; 2) надавати відповідний висновок головному комітету та розмішувати його на офіційному веб-сайті Верховної Ради України.

Експертиза нормативно-правових актів на відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини також відноситься до обов'язкових. Здійснення такої експертизи детально регламентоване у Методичних рекомендаціях Мініюсту України від 15.08.2006 р.

Антикорупційна експертиза оцінює, чи містить нормативно-правовий акт норми, що створюють або можуть створювати корупційні ризики; виявляє положення, що надають надмірні повноваження органам влади, невизначеність вимог або дискрецію при їх застосуванні. Експертиза створена для забезпечення мінімізування корупційних можливостей. Її обов'язковість була передбачена ст. 55 Закону України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції».

Гендерно-правова експертиза запроваджена Законом України від 08.09.2005 № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Метою цієї експертизи є оцінка нормативно-правового акту з точки зору дотримання гендерної рівності та прав людини, виявляє положення, що прямо або опосередковано дискримінують жінок чи чоловіків. Експертиза забезпечує неупередженість і рівність у правовому регулюванні.

Можемо виділити ще такі види експертиз, як: експертиза впливу на свободу слова оцінює нормативно-правовий акт з точки зору його впливу на свободу слова та вираження, виявляє положення, що можуть обмежувати або порушувати права на свободу вираження думок, інформації та преси; експертиза доступності оцінює нормативно-правовий акт на предмет його доступності для осіб з інвалідністю та інших малозахищених груп населення, виявляє положення, що можуть створювати перешкоди для реалізації прав та свобод таких осіб та забезпечує рівний доступ до інформації та правового регулювання.

Комплексна експертиза поєднує в собі кілька видів експертиз для всебічної оцінки нормативно-правового акту. Застосовується у випадках, коли акт зачіпає різні сфери правового регулювання або виникає необхідність у комплексному підході до його аналізу.

У наш час, роль законодавчої техніки зростає при усвідомленні того, що одна помилка в законі, яка всього лише є неточним вираженням думки законодавця, здатна спричинити велике число помилок при застосуванні відповідних норм. Більше того, одна помилка в законі може спричинити багато помилок у підзаконних нормативних актах, що у свою чергу призведе до помилок при застосуванні цих актів. У цьому і проявляється важливість та актуальність теми проведення різних видів експертиз нормативно-правових актів. [3]

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідич Т.О. Правова експертиза проектів нормативно-правових актів як необхідна складова нормопроєктування: ознаки, методи, функції та завдання. Часопис Київського університету права. 2003. № 3. С. 14-17.
2. Порядок проведення юридичної експертизи проектів нормативно-правових актів і перевірки відповідності законодавству проектів наказів та інших актів Головдержслужби України. Наказ, Порядок

3. Перерва Ю. М. Законодавча техніка як особливий елемент методології законодавчого процесу. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. No 3. С. 227-229

Березуцька Катерина Андріївна,
студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри Конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Спеціалізовані інститути права є важливим елементом процесу постійного вдосконалення правової системи України. Кардинальні зміни, що відбулися в Україні за останні роки, значно підвищили роль правових інструментів та механізмів у суспільно-політичному та економічному житті країни. Роль правових інструментів та механізмів у суспільно-політичному та економічному житті України значно зросла. Ефективність реформ, спрямованих на формування в країні громадянського суспільства та

правової держави, зміцнення законності та правопорядку, залежить від того, наскільки досконалими є чинні закони та їх розробка та наскільки правильними і юридично обґрунтованими є прийняті рішення.

Поняття «правова експертиза» почало формуватися в середині ХХ століття, коли зросла потреба в глибокому аналізі правових норм та їх практичному застосуванні. Не лише в Україні, а й в інших країнах пострадянського простору популярність експертів-правників зросла після здобуття незалежності 1991 року, у процесі реформування законодавства та запровадження нових норм. У ХХ столітті експертиза стала міждисциплінарним інструментом для аналізу, оцінювання та ухвалення рішень у різних галузях знань. Вона почала набувати дедалі більшого значення як ключовий механізм для розуміння складних проблем і прийняття обґрунтованих рішень.

Свій внесок в розробку цього поняття зробили чисельні вчені та фахівці, але досить точно до визначення поняття «експертиза» підійшов Ганс Кельзен, Його праці з теорії права були присвячені аналізу правових норм та їхніх соціальних функцій, що стало основою для розвитку юридичної експертизи. Він наголошував на тому що, важливості об'єктивного аналізу правових норм є головним внеском у формулювання принципів, які використовують під час експертизи правових актів. Своєю концепцією чистого права, що на його думку відокремлює право від моралі та інших соціальних явищ, створила основу для розуміння ролі експертів у праві. Зазначмо що, концептуальний підхід, розроблений Кельзеном, справив великий вплив на формування методології професіоналізму в праві [1]. Таким чином, на відміну від науки, експертиза - це не вид пізнавальної діяльності, а специфічний процес, спрямований на всебічний розгляд і оцінку інформації систематизацію конкретної вузькопрофільної інформації з

метою сприяння прийняттю затверджених і відповідальних рішень. Отже в результаті аналізу визначення поняття експертизи показує, що вчені розуміють експертизу як діяльність у формі аналізу, проведеного кваліфікованими особами, результатом якого є висновки, що відповідають затвердженим стандартам, нормам і вимогам.

Як важливий елемент процесу постійного вдосконалення української правової системи, зростає науковий інтерес до розробки її базових концепцій. Поняття «юридична експертиза нормативно-правових актів» не є до кінця визначеним та дискусійним серед дослідників оскільки існує багато підходів до сутності та позиціонування цього явища в правовій дійсності. Тому існує потреба у комплексному підході до формування дефініції.

В законодавстві незалежної України поняття експертизи уперше нормативно визначено у ст.1 Закону України «Про судову експертизу» № 4038-ХІІ від 25.02.1994 р. саме у значенні «судової експертизи» як дослідження інформації про обставини судової справи. Проте, що стосується експертизи нормативно-правових актів, то більш близьким та доречним буде визначення поняття «Наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів», що було закріплене у Законі України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР «Про наукову і науково-технічну експертизу». Виходячи з вище наведеного, можемо підтвердити що під експертизою розуміють насамперед, дослідження.

Експертизі підлягають чинні нормативно-правові акти та їх проекти. Так, Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-ІХ від 24.08.2023 р. у ст. 44 встановлює, що «проект нормативно-правового акта підлягає

обов'язковій експертизі на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (*acquis* ЄС), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом». Обов'язкова експертиза проекту нормативно-правового акта здійснюється суб'єктом забезпечення правотворчої діяльності в порядку, визначеному законодавством України.

Метою та завданням експертизи нормативно-правових актів в Україні є: перевірка та підтвердження на сам перед якості підготовки та ґрунтовності, та головним фактором є виявлення можливих негативних наслідкових дій данного нормативно-правового акта. Завданням даної експертизи є об'єктивна комплексна експертиза яка дає перевірку відповідності проекту до положень законодавства України; оцінювання відповідності проекту сучасному рівню наукових знань; аналізу ступеня використання міжнародного досвіду; оцінювання соціально-економічних і правових наслідків упровадження нормативно-правових актів та дотримання вимог методології нормотворчості.

Процес розгляду нормативних правових актів також пов'язаний із проведенням досліджень, але на відміну від наукових досліджень він має свої особливості: більш виражений практико-прикладний, оціночно-аналітичний, оперативний і прогностичний характер. Правова експертиза проводиться суб'єктом нормотворення на основі Рекомендацій Мін'юсту України від 21.11.2000р. № 41 «Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів».

Відштовхуючись від завдання експертизи нормативно-правових актів, основною метою проведення юридичної перевірки нормативних правових актів є: встановлення компетенції нормотворчого органу на ухвалення нормативних правових актів, перевірка їх

відповідності законодавству, якості, ефективності та своєчасності ухвалення, а також виявлення позитивних і негативних наслідків, до яких можуть призвести їхні дії. Під час проведення експертної перевірки тих чи інших правових актів необхідно звертати увагу не тільки на чітко встановлені закономірності розвитку права та правила юридичного методу, що стосуються широкого кола соціальних процесів, а й на те, що необхідно звертати увагу на чітко встановлені закономірності розвитку права та правила юридичного методу, враховувати вплив економічних, політичних, психологічних і міжнародних чинників на ефекти правового регулювання в різних сферах суспільних відносин. Тому результати експертної оцінки не завжди однакові, і зроблені різні висновки, різними експертами, не обов'язково свідчать про некомпетентність, упередженість чи лобіювання чийось інтересів. Однак це може означати, що відмінності у висновках експертів можуть бути зумовлені складністю, методологічним розмаїттям або недосконалістю методики оцінки експерта.

Таким чином, можемо зробити висновки, що експертиза нормативно-правових актів - це систематичний процес аналізу, оцінки та перевірки правових документів з метою визначення їх відповідності чинному законодавству, доцільності, якості та потенційних наслідків. Вона дозволяє усунути юридичні дефекти та привести законодавство у відповідність до вимог нормотворчої техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мінкова О.Г. Поняття та соціально-юридична природа експертизи нормативно-правових актів. ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО № 5, частина 3 / 2015. С. 32-37.

Іванов В'ячеслав Миколайович
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри Конституційного та
адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ЗАСАДИ НАРОДОВЛАДДЯ В КОЗАЦЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Дослідження засад народовладдя в історії козацького державотворення тривалий час ускладнювалось через багатолітній несuverенний розвиток України. До того ж в історично-правому аналізі державотворчих процесів ще від часів Нестора присутня стійка традиція «промонархічної домінанти». В останні десятиліття з'явилося чимало наукових та науково-популярних видань, в яких відбулося значне прирощення наукових знань та подолано недоліки радянської інтерпретації історії козацького державотворення, ґрунтовно досліджено політичну та правову систему Козацько-Гетьманської держави. Аргументовано доводиться, що вітчизняна політична система постала не з уламків польської і не на порожньому місці, а на основі традиції козацького самоврядування й політичної та правової культури українського суспільства XVII- XVIII ст.

Народовладдя є засадничим принципом будови Запорозької Січі, що виразно простежується в аналізі діяльності її вищого владного органу. До основних функцій Загальної військової ради можна віднести: установчу (щорічні вибори кошового отамана й військової старшини); зовнішньополітичну (вирішення питань війни і миру, воєнних походів, укладання міжнародних договорів);

контрольну (кошовий отаман і військова старшина звітували на радах про річну діяльність); законодавчу (орган, який видає загальнообов'язкові норми); економічну (розподіл майна, земель, встановлення мита тощо). Змальовані в класичній праці Д. Яворницького колоритні картини зібрань Січової ради свідчать про неї як про інститут військової демократії, який відповідає давнім вічовим традиціям народоправства [3, 163-171].

Під час національно-визвольної війни в середині XVII ст. зародилась Генеральна рада козацько-гетьманської держави. В цей період вона набула ознак органу прямого народовладдя. До її повноважень належали: вибори гетьмана та вирішення найважливіших питань внутрішньої і зовнішньої політики, зокрема, військових, фінансових, судових. Інколи Генеральна рада виступала як опозиційна сила щодо гетьмана і козацької верхівки. Через домінанту у складі таких Рад рядового козацтва та представників міщан — «черні», які також мали право голосу, ці зібрання отримали назву «Чорних рад».

Проте Генеральна рада не стала постійно діючим органом, не було визначено організаційних засад її роботи, періодичності, порядку скликання. В цих умовах відбувається посилення представницьких органів козацької демократії, зокрема Старшинських рад. Соціально-політичним підґрунтям оформлення Старшинської ради у якості дієвого владного інституту Гетьманщини була поява наприкінці XVII – початку XVIII століть, як зазначає М. Василенко, «економічно сильного класу старшини, який здійснював домінуючий вплив на владу». військових одиниць української армії – полковники» [1, 391].

У XVIII ст. Старшинська рада за своєю будовою та функціональною спрямованістю наближалась до тогочасних станових європейських парламентів. Так само як тогочасні парламенти європейських країн Старшинські ради виконували установчі, законодавчі,

контрольні функції; розглядали питання внутрішньої і зовнішньої політики; вирішували фінансові, податкові справи. В цей період інтенсивно розроблялось власне українське законодавство [2, 223-226; 243-255]. В 1728 р. з українських правників була створена кодифікаційна комісія. Це були фахівці в галузі права, представники гетьманського уряду, старшини, священники. Результатом діяльності комісії стала поява у 1743 р. Зводу «Права, за якими судиться малоросійський народ», що містив норми державного, адміністративного, цивільного, кримінального та процесуального права. Відомі й інші кодифікації («Процес короткий приказний 1734 р.» «Суд і розправа в правах малоросійських», «Книга Статут та інші права малоросійські», «Екстракт малоросійських прав» та ін.), які потребують уваги дослідників. Визначною віхою козацького державотворення на шляху до народовладдя і парламентаризму є конституційні акти - Гадяцький трактат (1658 р.) та Конституція Пилипа Орлика (1710 р.), - які з відомих причин не втілилися у політичну практику. Сам факт появи цих актів, створених визначними українськими політиками й правниками, засвідчує, що прогресивна частина української еліти добре розуміла значення народовладдя і представницької демократії у державному житті. Поєднання європейської парламентської орієнтації та звичаєвої практики тогочасного українського козацтва простежується у запровадженні демократично-конституційного формування органів влади через «вільне голосування», «вільні вибори за давнім звичаєм і за стародавніми законами».

Отже народовладдя, вільна праця на вільній землі невіддільні від самої суті козацтва. Войовничості козацтво набувало у боротьбі із зовнішніми ворогами. Доба Козаччини є органічною складовою частиною українського державотворення. Логікою суспільного розвитку козацтво було покликане того, щоб визволити український народ від

феодалного та національного гніту, допомогти перейти в добу буржуазного будівництва. Як англійський соціальний стан «Gentry» протягом XVI-XVII століть «витягнув» провінційну середньовічну Англію на шлях прогресивного буржуазно-демократичного розвитку, так і український соціальний стан «Козацтво» – мав свій історичний шанс...

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко М. П. Вибрані твори : у 3-х т. Т. 2. Юридичні праці. Київ: Юридична книга, 2006. 560 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України. Київ : Атіка, 2007. 728 с.
3. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3-х т. Т. 1. Київ : Наук. думка, 1990. 592 с.

Житнік Віктор Васильович,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

ORCID: 0009-0002-3272-6159

Науковий керівник: доктор юридичних наук,

професор Шевченко А.Є.

ФОРМУЛЮВАННЯ ПОЗИЦІЙ ПРО РІВНІСТЬ ПРАВ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ В КАНОНІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПОДРУЖНИХ ІНТИМНИХ ВІДНОСИН В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ XII СТОЛІТТЯ

Римське право мало багато обмежуючих норм щодо жінок. Загально визнано що норми, які стосуються внутрішніх сімейних відносин є одними з найбільш консервативних. Втім з плином часу відбуваються певні поступові зміни у правовому становищі заміжньої жінки, пов'язані з тим, що шлюб *cum manu* (з переходом жінки під

владу чоловіка) поступово був витіснений шлюбом *sine manu*, при якому дружина не переходила під владу чоловіка, залишаючись для нього, на думку дослідників, юридично чужою, зберігаючи за собою статус та майнові права, які мала до укладення шлюбу [1, с. 282-284]. Для республіканського Риму була характерна свобода розлучення і визнання можливості укладання нового шлюбу; в імператорський період з'явилися юридичні обмеження, насамперед майнові, при укладанні повторних шлюбів. Віднайдення римського права та введення його в систему цивільного і канонічного права представниками середньовічної університетської спільноти також вплинуло на юридичне сприйняття жінки в Західній Європі [2, с. 21–31]. Сприйняття жінки в середньовічному світському (звичаєвому) і церковному праві і правосудді різнилося. Звичаєве право обмежувало «статеву свободу» жінки, полишаючи її поза правовим полем. Середньовічне канонічне право надало жінці більше свобод і прав в царині сімейно-шлюбних відносин [3, с. 28–36].

Базові принципи середньовічних шлюбних відносин докорінно відрізнялися від римської подружньої моделі і були сформульовані та обґрунтовані в «Декреті» Граціана [4, с. 133–137]. Концепція індивідуальних статевих відносин XII в. мала безпосередній зв'язок із сформульованим Граціаном поняттям природного права. Граціан стверджував, що спілка чоловіка і жінки, народження та виховання дітей є природним станом. Таким чином, батько канонічного права створив для декретистів та декреталістів відправну точку для подальших міркувань про особисте життя людини [5, с. 421–423]. Керуючись доктриною природного права, як стрижневим елементом концепції особистих відносин, їм було запропоновано ідею «подружньої згоди». Термін «згода» у трактаті (канон 29 Граціанового «Декрету») визначається як «загальна думка двох або більше осіб щодо одного й того самого» [4, с. 135].

Згода самих наречених, а не згода батьків, як це було в дограціанівську епоху, стає сутнісною характеристикою шлюбу. У вченні Граціана шлюб являв собою складний юридичний факт, що включає як першорядний елемент ініціацію словесною згодою (*matrimonium initiatum*) і наступну консуммацію, що робить шлюб завершеним (*matrimonium perfectum*) і нерозривним. Вчення Граціана змінило практику припинення шлюбних відносин. Ініційовані, але незавершені шлюби могли розриватися за лише взаємною згодою, чого раніше канонічний закон не допускав. Завершений шлюб міг бути визнаний недійсним та розірваним, лише за умови доведених «дефектів згоди». Граціан зазначив, що існує чотири види помилок, які формують «дефекти згоди» [6, с. 56–61]. Відсутність згоди жінки на інтимну близькість, насильницьтво і примус у відношенні до неї сприймалося каноністами як огидний злочин [7, с. 37–45]. Сміливі формулювання провідних каноністів XII століття відносно меж «статевої свободи» особистості та поваги до жіночої згоди мали серйозні наслідки для розвитку юридичної думки та практики в галузі канонічного права [8, с. 48–50; 9, с. 42–46].

У канонічному праві XII століття набув чинності принцип шлюбної згоди, згідно з яким вільне бажання як чоловіка, так і жінки одружитися є невід’ємною складовою шлюбу. Через церковний шлюб жінки отримали можливість звільнитися від небажаного шлюбу. Через визнання юридичною особою жінка отримала права, які захищали її від чоловіка та мали стати запобіжником від насильства в шлюбі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
2. Санжаров В.А., Павлюх О.А. Болонська правова школа у XII столітті. Внесок декретистів в створення системи західноєвропейського церковного права // Ірпінський

- юридичний часопис. Серія: право. 2022. Вип. 1 (8). С. 21–31. DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.21-31.
3. Лощихін О.М., Санжарова Г.Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2023. Вип. 1 (10). С. 28–36. DOI [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(10\).2023.28-36](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(10).2023.28-36).
 4. Санжаров В.А. Граціан і його твір «Згода розбіжних канонів»: юридичний Ренесанс в Західній Європі у XII столітті і канонічне право // Держава та регіони. Серія: право. 2018. № 4 (62). С. 133–137.
 5. Санжаров В. А. Декретальне право в Західній Європі у XII–XIII століттях // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. С. 421–423.
 6. Житнік В. В. Середньовічна концепція законності шлюбу згідно з канонічним правом // Європейські перспективи. 2024. № 3. С. 56–61.
 7. Житнік В. В. Гендерне насильство в шлюбі й декретальне право у XII–XIII ст. // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2024. Вип. 3. С. 37–45.
 8. Санжаров В.А., Санжарова Г.Ф., Мацелик М.О. Третій Латеранський Собор і канонічне право: еволюція законодавства та права церкви в XII столітті // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 48–50. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/8>.
 9. Санжаров В.А., Павлюх О.А., Санжарова Г.Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року: традиції і новації в канонічному праві // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/8>.

Жук Валерія Максимівна,
*студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

УЧАСТЬ НАРОДУ УКРАЇНИ У ПРАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ

Участь народу України у правотворчих процесах є фундаментальним принципом демократії, закріпленим у Конституції України 28 червня 1996 року: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ст. 5). Данна стаття чітко проголошує, що вся влада в Україні належить народу. Тобто, саме народ є вищим джерелом влади і має право вирішувати всі найважливіші питання державного життя.

Також у статті 38 Конституції України зазначено, що: «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах...» (ст. 38). Це означає, що громадяни мають

право безпосередньо впливати на формування норм права, що регулюють їхнє життя. На наш погляд, така участь є не лише правом, а й обов'язком кожного свідомого громадянина.

Народна правотворча ініціатива – це не сучасний винахід. Її коріння сягають глибокої давнини, коли громади самостійно встановлювали норми поведінки та вирішували спірні питання. З часом форми такої ініціативи еволюціонували, відбиваючи зміни в політичних системах та соціальних структурах. Наприклад, у багатьох давніх цивілізаціях (давньогрецькі поліси, германські племена) існували народні збори, де вільні громадяни обговорювали і приймали рішення, що стосувалися життя громади. Ці збори були однією з найдавніших форм прямої демократії.

У Київській Русі Віче відігравало важливу роль у формуванні державності. Воно було своєрідним стримуючим фактором для князівської влади, оскільки саме віче санкціонувало владу князя, затверджуючи його на престолі, а також могло й позбавити його влади. Козацьке звичаєве право також свідчило про вагому народну владу: козаки обирали собі кошового отамана, розподіляли землі, вирішували спори. Також однією з історичних форм впливу народу на владу були селянські повстання. Хоча повстання зазвичай асоціюються з насильством, вони також були формою вираження народного протесту проти несправедливих законів і порядків. Селяни висували свої вимоги, які врешті були основою нових законів або реформ.

Якщо брати сьогодення, то народ має різні форми у правотворчості, такі як: народна ініціатива, референдум, вибори, звернення до органів державної влади. Коли громадяни України приймають участь у правотворчих процесах, то це стає корисно для правової системи, наприклад:

- активна участь у правотворчих процесах сприяє розвитку громадянської свідомості та активності,

- залучення громадян до правотворчості сприяє прозорості та контролю за діяльністю органів державної влади,
- органи державної влади змушені враховувати думку громадян, що підвищує їхню відповідальність перед суспільством.

На сьогодні народна ініціатива може проявлятися у формах прямого народовладдя, таких як мітинги, протести, звернення громадян, петиції, парламентські громадські слухання та референдуми. Незважаючи на важливість участі народу у правотворчості, в Україні існує низка проблем. Нажаль, в Україні інститут народної ініціативи через референдум фактично не набув широкого поширення. Референдум 2000 року був проігнорований владою, що свідчить про зародковий стан цього механізму народовладдя. Новий Закон України «Про всеукраїнський референдум» № 1135-IX від 26.01.2021 р. не встиг набути практичної реалізації до повномасштабного вторгнення РФ та введення воєнного стану. Після перемоги України у війні очікується, що український народ зможе реалізувати своє право на управління державою через безпосередню участь у нормотворчості та прийнятті власних владних рішень.

В Україні (на відміну від країн з розвинутим рівнем демократії, таких як США, Швейцарія, Італія, Іспанія, ФРН та ін.) відсутній такий інструмент прямої демократії, як законодавча ініціатива народу. Були спроби внаормувати цю прогалину: у 2012 році був внесений законопроект «Про правотворчу народну ініціативу», проте цей нормативний акт не був ухвалений; у 2019 році був внесений Законопроект «Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу)», проте він досі не ухвалений через визначені у висновку Конституційного Суду України (№ 5-в/2019 від 13 листопада 2019 року) недоліки, а саме відсутність механізму реалізації такої народної ініціативи.

Для запровадження повноцінного механізму законодавчої ініціативи з боку народу необхідне подальше доопрацювання Законопроекту «Про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу)» та повторний розгляд цього питання у Верховній Раді України після закінчення воєнного стану. Це дозволить забезпечити реалізацію прав громадян на участь у законотворчому процесі, що є важливим елементом демократичних перетворень у державі.

На нашу думку, проблемним аспектом залишається низький рівень правосвідомості та праворозуміння у громадян України. Для вирішення питання, підвищення рівня базових правових знань серед громадян, можна вдаватися до таких методів як: проводити роз'яснювальну роботу серед населення щодо їхніх прав та можливостей участі у процесі здійснення безпосереднього народовладдя, застосовувати сучасні технології для забезпечення більш широкої та зручної участі громадян у правотворчих процесах шляхом громадських слухань та публічних обговорень законопроектів, надати більше підтримки громадським організаціям, які займаються захистом прав громадян і сприянням їх участі у політичному житті тощо.

Можна зробити висновок, що участь народу України у правотворчих процесах є невід'ємною складовою демократичного суспільства та гарантією верховенства права. Конституція України закріплює право громадян безпосередньо впливати на формування законів, які регулюють їхнє життя. Однак, реалізація цього права на практиці стикається з низкою проблем, таких як: потенціал народної ініціативи не реалізований в повній мірі, рівень правової свідомості громадян залишається недостатнім. У першу чергу, на законодавчому рівні необхідно довершити розпочатий процес запровадження народної законодавчої ініціативи. Крім того, доцільним було б посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення,

впроваджувати сучасні технології для забезпечення більш широкої та зручної участі громадян у правотворчості.

Кипич Інга Валеріївна

доцентка кафедри приватного та публічного права,

кандидат юридичних наук,

Київський національний університет

технологій та дизайну (Київ)

ВПЛИВ МОЛОДІЖНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ НА ПРОЦЕС ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Українське суспільство, як і будь-яка інша країна, стикається з багатьма складними проблемами як матеріального, так і психологічного характеру, які можуть стати серйозною перешкодою на шляху становлення України як цілісної, незалежної та патріотичної держави, побудованої на засадах поміркованого громадянського націоналізму. У воєнний час кризові аспекти суспільного устрою можуть посилюватися складними економічними та соціальними умовами, значними обмеженнями певних громадянських прав та травматичними подіями в житті людей. Однією з ключових проблем українського суспільства у передвоєнний період була проблема формування молодих громадян з національною свідомістю: до ескалації військових дій 24 лютого 2022 року значна частина українського суспільства ставилася до явища патріотизму як до формального та застарілого, а багато людей ставила під сумнів виховання патріотизму серед молоді. Потреба у перегляді концепцій національної та правової свідомості існує в Україні з моменту проголошення незалежності. За радянських часів прояви

національної самоідентифікації жорстоко придушувалися, оскільки вони свідомо замовчувалися російськими пропагандистськими наративами, спрямованими на формування в українців почуття меншовартості та культурної неповноцінності.

Позитивне сприйняття верховенства права є передумовою формування поваги до суспільних інтересів, інтересів держави, прав і свобод людини і громадянина. Це сприяє виконанню позитивних і відданих правових обов'язків щодо сприяння правомірній поведінці, дотриманню заборон, виконанню зобов'язань та отриманню дозволів.

Необхідний поетапний і комплексний підхід до підвищення правової свідомості молоді, яка є найважливішим інтелектуальним, культурним і професійним резервом українського суспільства:

1) підвищити політичний, соціальний, економічний та культурний рівень життя в українському суспільстві та сприяти підвищенню правової свідомості молоді, тобто дати їй можливість усвідомити різницю між тим, щоб бути жертвою чи злочинцем, або бути доброю та порядною людиною і вести законослухняний спосіб життя. Однак, на жаль, за результатами соціальних опитувань, кожен 20-й студент допускає можливість порушення закону. Кожен другий студент також потенційно може вчинити злочин, якщо кодекс поведінки, закріплений у тій чи іншій правовій нормі, суперечить його інтересам;

2) підвищення матеріального добробуту, забезпечення молоді робочими місцями та подолання проблем з фінансовою грамотністю. Молодь мріє про "легкі гроші" та "солодке життя". Вони хочуть заробити великі суми грошей раз і назавжди, навіть незаконним шляхом, і не бажають працювати все життя, що призводить до зростання злочинності;

3) проводити відповідну інформаційну політику, поширювати правові знання та навички в суспільстві, вчити людей виконувати свої обов'язки. Дисбаланс між правами та обов'язками в сучасному світі (більше прав і менше або взагалі відсутність обов'язків) призводить до безвідповідальності за свою поведінку в майбутньому;

4) розвивати ідеали духовно-морального збагачення та відроджувати бережливе ставлення до національних цінностей, сім'ї та батьків. Виховувати справжній патріотизм і героїзм, гордість за "всю Україну", любов до мови, культури, історії, звичаїв і традицій.

5) розвивати інтелект, вчити аналізувати, збільшувати словниковий запас шляхом читання літератури та долати мовну безграмотність, яка згубно впливає на розвиток цивілізації. Важливо розуміти, що освіта - це "інвестиція в себе" і єдиний спосіб подолати бідність. [8]

В Україні закладено правові основи формування та функціонування правової держави, законодавчо закріплено загальні (соціально-економічні та політичні) та юридичні гарантії законності. Однак справжнім показником того, чи функціонує правова держава, є те, наскільки права і свободи громадян реалізуються на практиці. На жаль, в нашій країні наразі спостерігаються порушення у сфері так званих позитивних прав, закріплених у Конституції України. Зокрема, право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань (стаття 34), право на працю (стаття 43), право на житло (стаття 47), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (стаття 48), право на безоплатну освіту (стаття 53), право на медичну допомогу (стаття 49), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 50), право на свободу та особисте порушуються права на свободу та особисту недоторканність (стаття 29) [1]. Це пов'язано з високим рівнем правового нігілізму серед громадян, відсутністю громадянського суспільства та неефективністю його інститутів, відсутністю механізмів зворотного зв'язку між

виборцями та парламентарями, які, до речі, успішно використовуються в інших країнах Європейського Союзу.

Слід підкреслити, що формування правової держави є складним і тривалим процесом. Проголосивши Україну соціальною, правовою державою, Конституція, як зазначено в її преамбулі, закріпила бажаний, а не реальний стан. Для того, щоб побудувати в Україні правову державу, необхідно, перш за все, забезпечити реалізацію на практиці вимог, які становлять її зміст - насамперед, верховенства права, захисту та гарантування основних прав і свобод людини і громадянина, поділу влади. В Україні створено цілу державну і суспільну структуру, покликану здійснювати і захищати права і свободи людини, забезпечувати незалежність і неупередженість суддів, налагоджувати безперервну та ефективну діяльність законодавчих органів, реалізовувати принцип стримувань і противаг у системі державних інститутів та здійснювати громадський контроль за діяльністю органів державної влади. Така правова організаційна модель життя людини і суспільства має бути закріплена на конституційному рівні. Правова освіта є базовим фундаментом нового українського суспільства, яке будується в післявоєнний період. Громадяни, особливо молодь, є єдиним чинником, здатним формувати державу та верховенство права, забезпечувати дотримання Конституції та законів України.

Правова освіта не обмежується формальними юридичними знаннями чи вмінням оперувати правовою інформацією. Сучасна правова освіта орієнтована на формування гуманітарного світогляду і сприяє розвитку гуманно орієнтованої особистості, яка займає активну громадянську позицію, є законослухняною, поважає права і свободи інших людей та вміє їх захищати, володіє правовими знаннями, які може ефективно використовувати в повсякденному житті. Правова освіта також сприяє формуванню переконань у важливості особистих обов'язків, індивідуальної відповідальності за рішення та вчинки, виробленню стереотипів правомірної поведінки та засвоєнню принципів і особливостей правових відносин у

суспільстві. Таким чином, правові знання та практичні навички є взаємопов'язаними аспектами одного процесу, що сприяють формуванню правової та громадянської позиції майбутніх юристів.

Для формування правової держави в Україні важливим є вжиття заходів щодо сприяння правовій освіті громадян, озброєння їх знаннями про права, свободи і юридичні обов'язки та вміннями правильно їх реалізовувати. Проблема, яку необхідно вирішити, полягає в тому, що зміст і якість юридичної освіти та підготовки у правничих школах перебувають у протиріччі з актуальними вимогами ринку праці, викликами, що стоять перед сучасними демократичними суспільствами, світовими тенденціями та завданнями професійної діяльності правників у різних сферах діяльності. Дискусія щодо реформування системи юридичної освіти в Україні знайшла своє втілення у проєкті Концепції реформування юридичної освіти в Україні [2], запропонованому Міністерством освіти і науки та обговореному на засіданні профільного Комітету з питань освіти, науки та інновацій Верховної Ради України (ВРУ) 21 січня 2021 року.[4]

Метою концепції є створення умов для модернізації змісту юридичної освіти, зосередившись на таких ключових аспектах: встановлення стандартів вищої юридичної освіти для досягнення стратегічних пріоритетів судової реформи в Україні; адаптація освіти до очікувань та викликів сучасного суспільства, включаючи карантин 2019 року під час пандемії коронавірусу та 2022 рік повномасштабна війна; підвищення конкурентоспроможності випускників правничих шкіл на ринку праці; формування ґрунтовних теоретичних знань та практичних навичок юристів; підвищення обізнаності з питань професійної етики та прав людини; усвідомлення фундаментальної ролі правників в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини. Період реалізації цієї концепції - п'ять років. [2, с. 3.]

Правова освіта набуває особливого значення в контексті розбудови України як демократичної та правової держави. Це пов'язано з тим, що правова освіта передбачає систему освітніх та виховних заходів, спрямованих на формування у фахівців поваги до права, сучасних правових цінностей та правової культури, що, в свою чергу, сприяє розвитку правоздатності особистості. Правова освіта має ґрунтуватися на таких підходах: особистісно-орієнтованому, спрямованому на те, щоб дати можливість людині забезпечити своє місце в суспільстві, знати і захищати свої права, свободи та законні інтереси; компетентнісний - спрямований на сумлінне та якісне виконання службових обов'язків; проактивна: спрямована на активну позицію громадянина в соціальному, правовому, економічному, культурному житті та в державі.

Побудова правової держави безпосередньо пов'язана з розвитком правосвідомості молодих громадян, високий рівень якої є ефективним засобом соціального гарантування верховенства права в суспільстві, регулювання суспільних відносин та побудови демократичної держави. Розбудова правової держави немислима без належного рівня правової культури громадян, трансформації правової системи, подолання правового нігілізму та правової безграмотності. Оскільки правові знання є основою, на якій формується правосвідомість, важливо, щоб молодь вивчала право, підвищувала свою правову обізнаність та отримувала систематичну інформацію з актуальних правових питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciyavdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyipidgotovki-pravnika>.

3. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>.
4. Інформація про засідання Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій 21 січня 2021 року. URL: http://k№.rada.gov.ua/news/main_news/75598.html.
5. Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. Вісник Національного університету «Львівська політехніка».Юридичні науки. 2017. № 861. С. 68–72.
6. Богів Я. Роль правосвідомості в процесі реалізації народного суверенітету. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2017. № 861. С. 540–547.
7. Вплив війни на молодь: презентація дослідження - режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3700030-vpliv-vijni-na-molod-v->
8. Олійник О.О. Зміни у правосвідомості сучасної української молоді. Юридичний науковий електронний журнал.- http://lsej.org.ua/4_2019/6.pdf

Махова Лілія Олексіївна,
*адвокат, старший викладач кафедри цивільного,
господарського та екологічного права,
НТУ «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро, Україна)*

МЕДІАЦІЯ ПРИ ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Медіація, як спосіб вирішення суперечок, набуває все більшої популярності в Україні. 15.12.2021 року вступив в силу Закон України «Про медіацію», який визначає правові аспекти та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту, загальні принципи медіації, статус медіатора, його права та обов'язки, вимоги

до його підготовки та інші питання, пов'язані з процедурою та процесуальними аспектами медіації. Закон створює правову основу для використання медіації у різних сферах взаємовідносин - господарських, адміністративних, у справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), цивільних, сімейних, не оминаючи й трудові суперечки.

В соціумі все частіше виникає гостра необхідність пошуку альтернативних методів вирішення конфліктів, які б дозволяли уникнути тривалих і витратних судових розглядів, психологічної напруги. Сьогодні медіація актуальна у трудових взаємовідносинах, де емоційна складова та необхідність підтримки робочих та перспективних ділових відносин, на фоні тотального безробіття, скорочення, економічної та соціальної кризи, - відіграють ключову роль [1].

Підрунтям трудових суперечок може бути незаконне звільнення, порушення трудового договору, не виплата заробітної плати, необґрунтовані дисциплінарні стягнення та не згода з матеріальною відповідальністю тощо. Важливим аспектом правової бази сьогодні є те, що медіація може бути використана на будь-якій стадії трудового спору, включаючи попередні етапи, такі як переговори до подання позову до суду. При досягненні консенсусу це дає змогу уникнути тривалих та витратних судових розглядів.

Відповідно до п.4 ч.1 ст.1 ЗУ «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом переговорів. Медіація – це процес, у якому незалежний посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти взаємоприйняттого рішення. На відміну від судового розгляду, де рішення приймає суддя, у медіації

сторони самі контролюють процес та результат процедури [2] .

Процес медіації у трудових спорах зазвичай включає кілька етапів:

1) підготовка (сторони обирають медіатора та визначають час та місце зустрічі); 2) вступ (медіатор пояснює правила процесу та допомагає сторонам висловити свої позиції); 3) обговорення (сторони озвучують свої інтереси та потреби, що дозволяє виявити реальні причини конфлікту); 4) пошук рішення (медіатор допомагає сторонам шукати можливі варіанти компромісу; 5) укладання угоди (якщо сторони досягають згоди, вона фіксується у письмовій формі).

До переваг медіації у трудових спорах відносять: *економія часу та коштів*: медіація зазвичай займає менше часу, ніж судовий розгляд, і потребує менших фінансових витрат; *збереження відносин*: медіація допомагає сторонам зберегти ділові відносини, що особливо важливо у трудових суперечках; *гнучкість*: процес медіації гнучкіший, ніж судовий розгляд, сторони можуть обирати час та місце для проведення медіації, а також обговорювати будь-які питання, що їх турбують; *конфіденційність*: медіація відбувається в закритому режимі, що дозволяє сторонам обговорювати свої проблеми без побоювання, що інформація стане публічною; *контроль за результатом*: на відміну від суду, де рішення приймається суддею, у медіації сторони самі визначають, яке рішення буде прийнято, що веде до більшого задоволення результатом.

Незважаючи на безліч переваг, медіація у трудових спорах стикається з певними проблемами та недоліками, серед яких: 1) необізнаність (багато працівників та роботодавців не обізнані про можливості медіації); 2) дефіцит кваліфікованих медіаторів (в Україні спостерігається нестача сертифікованих медіаторів, що спеціалізуються на трудових спорах, що обмежує можливості ефективного застосування процедури); 3)

правова невизначеність (хоча законодавчо медіація закріплена, але практично існує невизначеність у тому, як застосовувати її у трудових суперечках, що може викликати побоювання у сторін); 4) нерівність сторін (у деяких випадках може виникнути ситуація, коли одна сторона має більше ресурсів та економічного, субардинаційного впливу, що може ускладнити протікання процесу медіації); 5) нігілізм до новизни та прив'язаність до традиційних способів вирішення питань (сторони можуть неохоче погоджуватися на медіацію, воліючи захищати свої інтереси в суді).

В Україні вже є приклади успішного застосування медіації у трудових спорах. Працівник та роботодавець змогли вирішити конфлікт, пов'язаний із звільненням, завдяки медіації. В результаті працівник отримав компенсацію, а роботодавець зберіг ділову репутацію та робочі відносини.

Медіація у трудових спорах є ефективним інструментом для вирішення конфліктів, який має безліч переваг у порівнянні з традиційними судовими розглядами. В умовах сучасних викликів на ринку праці, використання медіації значно покращує атмосферу в колективі та сприяє більш конструктивній взаємодії між працівниками та роботодавцями. Розвиток медіації в Україні потребує подальшого розвитку й вдосконалення, підвищення кваліфікації медіаторів, що дозволить цьому інструменту стати ще більше дієвим та популярним, невід'ємною частиною системи вирішення трудових спорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтернет посилання: <https://yur-gazeta.com/golovna/uhvaleno-zakon-pro-mediacyu-shcho-ce-oznachae-dlya->
2. Інтернет посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875->

20?find=1&text=%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2#n6)

3. Інтернет

посилання: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20?find=1&text=%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2#n21)

20?find=1&text=%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2#n21

Тіменко Анатолій Юрійович,
*аспірант Державного університету інфраструктури
та технологій*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
*кандидат юридичних наук, доцент, в.о. завідувача
кафедри
конституційного та адміністративного права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ВИДУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Нормативного визначення конституційно-правової відповідальності у чинному законодавстві України немає, що є прогалиною національної системи права. Водночас доктринальне визначення широко використовується у юридичній літературі. Серед науковців немає єдності не тільки у визначенні поняття конституційно-правової відповідальності, а й у самій назві цього виду відповідальності. Так, Ю. Фрицький використовує термін «конституційно-правова відповідальність» [1], І. Демиденко вбачає її спільні ознаки з «державноправовою відповідальністю» [2], за переконанням О. В. Скрипнюка в

юридичній літературі необхідно вживати термін «юридична відповідальність у конституційному праві» [3]. Вдало визначив Ю. Ткаченко, що конституційно-правова відповідальність - це самостійний вид юридичної відповідальності, суть якого виявляється у необхідності суб'єкту, який вчинив конституційно-правове правопорушення (делікт), несприятливих правових наслідків, безпосередньо передбачених конституційним законом [4].

Доктрина конституційного права містить двобічну природу конституційно-правової відповідальності: позитивний та негативний аспекти. За сучасних умов конституційно-правова відповідальність набуває особливої ваги і значення, що зумовлено характером політичних, економічних та інших процесів у нашій країні. По-перше звернемо увагу на два аспекти конституційно-правової відповідальності: позитивний і негативний. Позитивна відповідальність – це усвідомлене, добросовісне ставлення суб'єкта до виконання своїх обов'язків визначених нормами конституційного права. Негативна відповідальність полягає у застосуванні спеціальних заходів впливу внаслідок неналежної поведінки суб'єктів конституційного права. Нормативною підставою конституційно-правової відповідальності в Україні є Конституція та значна кількість інших нормативно-правових актів, які регулюють окремі її елементи та переважно закріплюють конкретні види конституційних правопорушень. Фактичною підставою її настання виступає порушення приписів конституційного законодавства.

Водночас конституційно-правова відповідальність характеризується своєю особливістю. За порушення норм конституційного права настає відповідальність, яка:

- 1) визначена нормами конституційного права (конституційно-правова відповідальність), тобто це самодостатня і конкретна форма юридичної відповідальності. Наприклад, Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку

імпідменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (ст. 111 Конституції України);

2) не визначена нормами конституційного права (відповідальність у конституційному праві), проте здійснюється посилення на чинне законодавство, зокрема адміністративне, кримінальне, цивільне тощо. Наприклад, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом (ч. 2 ст. 52 Конституції України).

Однак конституційній відповідальності властива якість, яка надає їй специфічного виду. Такою якістю є політичний характер конституційної відповідальності. І це цілком закономірно, оскільки конституційні відносини зв'язані з такими соціальними явищами, як влада, народ, держава, нація, політика. Дуже виразно це спостерігається на рівні конституційного регулювання. Тут - особлива вага (ціна) відповідальності, оскільки в ній реалізуються інтереси суб'єктів конституційних відносин. Таким чином, саме політичний бік конституційної відповідальності є якісним відображенням особливості цього виду юридичної відповідальності. Тому відповідальність депутата чи державних органів якісно відрізняються від звичайної юридичної відповідальності.

З іншими видами відповідальності конституційну відповідальність споріднюють такі ознаки, як санкції і можливість у необхідних випадках застосувати такий спонукальний чинник, як примус. Вказівки на можливість застосування у необхідних випадках таких санкцій містяться чи не в кожному джерелі конституційного права - Конституції України, конституційних законах та інших нормативних актах. Особливістю конституційної відповідальності є й те, що в багатьох випадках вона детально не конкретизується. Часом законодавець лише вказує на можливість такої відповідальності.

Крім чітко визначеного політичного характеру конституційна відповідальність має й інші особливості. Вони зумовлені природою конституційного права, механізмом реалізації норм цієї галузі. Таким чином, будучи засобом забезпечення приписів правових норм, конституційна

відповідальність втілюється в життя двоюко: а) безпосередньо в межах конституційних правовідносин; б) через норми інших галузей права. Зокрема, відмова в реєстрації кандидата в народні депутати через несвоєчасну подачу передбачених Законом документів реалізується виключно в конституційно-правових відносинах. Тут нема потреби застосовувати норми інших галузей права. Відповідальність "вичерпує" себе в нормах конституційного права. Однак у багатьох випадках конституційна відповідальність поєднується, переплітається з іншими видами юридичної відповідальності. Так, відповідальність депутата, що вчинив кримінальний злочин, поєднує в собі конституційну (державно-правову) і кримінальну відповідальність.

Особливості форм юридичної відповідальності у різних галузях (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, у тому числі й конституційної) визначає правовий режим воєнного стану, що триває з 24 лютого 2022 року. Наприклад, Президент України не може реалізувати своє право дострокового припинення повноважень парламенту на підставі норм, а Верховна Рада України – розпочати процедуру імпідменту, з огляду на приписи ст. 10 Закону України від 12.05.2015р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», що встановлює неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану.

Таким чином, конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що забезпечується примусовою силою держави та українського народу, має законодавчо встановлений порядок реалізації, сутність якої проявляється в необхідності зазнавати суб'єктом, що вчинив конституційноправове правопорушення (делікт), несприятливих правових наслідків, безпосередньо передбачених конституційним законодавством, з метою захисту Конституції, стабільності конституційного ладу, прав і свобод особи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фрицький, О. Ф. Актуальні питання конституційно-правової відповідальності органів державної влади України. Право і суспільство. – Дніпропетровськ, 2010. - №2 – С.39–44.

2. Демиденко, І. Теоретико-правове розуміння конституційно-правової відповідальності. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. – №6. – С. 354–362.
3. Скрипнюк, О. В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності. Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – №6 (92). – С. 41–48.
4. Ткаченко Ю. В. Форми (види) конституційно-правової відповідальності. Форум права. 2013. №2. С. 549–555.

*Павлова Дарія Василівна,
студентка I курсу юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СИСТЕМИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНИ

Конституційні цінності відіграють дуже важливу роль у житті суспільства, саме вони визначають принципи та засадничі орієнтири, на яких потім ґрунтується держава. Вивчення загальних правових цінностей розпочалося ще в античні часи, коли мислителі звертали увагу на те, що право

породжується необхідністю встановлення порядку і визначеності в суспільних відносинах, є засобом встановлення свободи і справедливості. І в подальшому в різні історичні епохи питань регламентації правових цінностей торкалася ціла плеяда відомих вчених, які в своїх наукових працях неоднорідно трактували правові цінності, що з огляду на складність проблеми є природнім. У сучасному світі ця тема є широко досліджуваною, та не втрачає своєї актуальності, що проявляється у формуванні нових світоглядних орієнтирів, пошуку досконалої моделі регулювання взаємовідносин між владою та громадянами, а також зміцнення ціннісних підвалин у сфері забезпечення прав людини та зміцнення демократії в суспільстві. Цінності включають права та свободи людини, рівність перед законом, демократію, правову державу та ще безліч інших принципів, які формують основу правопорядку.

Конституційні цінності – це якісні характеристики державно-правових явищ вищого порядку, які пов’язані з усвідомлення самим суспільством ідей добра, справедливості, людської гідності, фундаментальних ідей і норм розвитку, найбільш значущих форм конституційного ладу. Проте поняття не є усталеним і воно до цього часу перебуває у стадії розробки, постійно може змінюватись та набувати нових ознак у сучасній конституційно-правовій науці. Варто зазначити, що конституційні цінності займають центральне місце у всій системі цінностей держави та суспільства. Недарма ж у Основному Законі держави, тобто у Конституції, прописані правові цінності.

У преамбулі Конституції України чітко втілена сукупна ціннісна установка конституціоналізму, але перелік конституційних цінностей її форматом не вичерпується. На підтримку тези про те, що система цінностей складається не лише з положень Преамбули Основного Закону, а й з норм, закріплених в тексті [1]. Наприклад, у ст. 3 Конституції України від 28 червня 1996

року закріплено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Щодо ознак конституційних цінностей, то серед них можна виокремити такі головні як: верховенство, історичність, ієрархічність, стабільність та сконцентрованість. Ціннісно-нормативне призначення верховенства права полягає в узгодженні правової структури, подоланні розриву між формальною раціональністю системи правових нормативів та ціннісною раціональністю ключових правових ідей - справедливості, впорядкованості, передбачуваності, захищеності тощо. Доповнення концептуальної ідеї верховенства права ціннісним виміром дозволяє розкрити нові грані дії права, а також виявити глибинні філософські підвалини цього феномену та по-новому представити його сутність і зміст як ціннісно-нормативного феномену, що включає в себе вимоги належної побудови позитивного права на основі його відповідності ідеям загальносоціального природного права і втілення у правовій практиці системи правових цінностей та цінностей права в контексті їх гармонійного поєднання й взаємопроникнення [2].

Історичність, обумовлено перебігом самої історії та відображенням у конституціях різних за своєю значущістю і масштабом конституційних цінностей. Частина їх переосмислювалася і отримувала новий зміст. Конституційні цінності породжуються історичним досвідом. Їх суспільне визнання, відображення в чинному законодавстві та їх захист слугують підтримкою статусу їх конституційності.

«Ієрархічність» є найбільш дискусійною ознакою в галузі конституційної аксіології. Цінності у свідомості людини і в масовому зізнанні будуються за ієрархічним принципом: одні з них є менш значимими, ніж інші, і ними

можливо пожертвувати заради більш значимих цінностей [3].

Стабільність конституційних цінностей полягає у тому, що вони мають загальнолюдський характер і пов'язані з необхідністю захисту людської цивілізації, певного рівня культури, свідомості, продовження прогресивного розвитку суспільства. Сьогодні норми конституції ціняться тим більше, чим довше вони залишаються формально незмінними.

Концентрованість цінностей характеризується стислістю, лаконічністю вираження у нормах конституції, що обумовлено, перш за все, правилами оформлення основних законів.

Система конституційних цінностей сучасного українського суспільства включає різні за змістом цінності. Однією з характеристик системи є взаємозв'язок її елементів, які обумовлюють їх єдність [4]. Виходячи з цього система конституційних цінностей складає гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири (цілі та настановлення), що знаходять формалізоване відображення в конституції держави, виявляються в оціночній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції, визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок та публічновладну практику, які взаємопов'язують, взаємодоповнюють один одного та складають певну системну єдність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Салей М. І. Система конституційних цінностей в Україні / М. І. Салей // Юридичний вісник. - 2013 - № 2. - С. 105-109.
2. Горобець К. В. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен URL: [https://dspace.onua.edu.ua > bitstreams > download](https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/download)
3. Салей М. І. Характерні ознаки конституційних цінностей URL: [https://dspace.onua.edu.ua > bitstreams > download](https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/download)

4. Кушніренко О.Г. Поняття, природа і види конституційних цінностей URL: <https://dspace.nlu.edu.ua> › Kushnirenko 44-46

Савченко Денис Олександрович
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID ID 0009-0006-3064-9400
Науковий керівник: кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри теорії
та теорії держави і права ДПУ
Мацелик М.О.

ВИЩА СУДОВА ВЛАДА В КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ І ВЕРХОВНИЙ ЦЕРКОВНИЙ ТРИБУНАЛ (РИМСЬКА РОТА)

У церковному праві західної традиції найвищим законодавчим органом вважається Римський престол – папа [1; 2, с. 390–396]. Граціан проголосив універсальність папської апеляційної юрисдикції у визначенні Папи «суддею всіх, але не судженого ніким» («iudex omnium, papa a nemine est iudicandus») [3, с. 133–137]. У православному церковному праві загальноприйнятою є точка зору, згідно з якої вища влада в церкві, в тому числі і законодавча, належить вселенському єпископату в особі його органу Вселенських соборів. До сфери церковно-адміністративної влади входять такі функції, як встановлення і скасування церковних посад та їх заміщення, поточне адміністрування, а також церковний нагляд. Останній є особливим видом

виконавчої церковної влади, що виявляється: в отриманні письмових звітів вищестоящими інстанціями від нижчестоящих; особистих доповідей про стан церковних справ; візитації – огляді носієм церковної влади підвідомчих йому установ та проведення ревізії. До компетенції церковного управління входить і розпорядження церковним майном. Це повноваження зводиться до здійснення контролю за його збереженням та розпорядження ним відповідно до призначення.

Судова влада сприяє охороні святості церковних приписів та порядку в церкві. Основою існування судової влади є «людський фактор» в церкві, що являє собою людське співтовариство, в якому, як і в будь-якому іншому соціальному організмі, можуть виникати конфліктні ситуації, що і становлять предмет розгляду церковного суду.

Судова влада в церкві та органи її здійснення, на відміну від державних судових органів, характеризуються значною специфікою, як стосовно притаманних їм функції та компетенції, так і з точки зору форм процесуальної діяльності та самого процесу судочинства [4, с. 125–131].

Згідно канону 1442 діючого «Кодексу канонічного права» (кн. 7, розд. 3) «для всього католицького світу Римський Понтифік є верховним суддею, який вершить правосуддя або особисто, або за допомогою ординарних судів Апостольського Престолу, або за допомогою делегованих ним суддів» [1, с. 250]. Два наступні канони визначають в якості ординарного трибуналу Апостольського Престолу Римську Роту, найстарший з діючих європейських судів. Історія Роти як інституту пов'язана з історією розвитку канонічного права, церковної судової системи і судового процесу [5, с. 37–43].

Протягом XII-XIII ст. канонічне право значно зросло за обсягом і складністю від часів «Декрету» Граціана [3, с. 133–137]. «Нове право» (*ius novum*) XIII ст. включало тисячі папських декретів, сотні конституцій, прийнятих трьома великими Вселенськими соборами Західної церкви (Четвертим Латеранським 1215 р., Першим та Другим Ліонськими 1245 і 1274

pp.) [6, с. 42–46; 7, с. 244–249], а також канони, які прийняли незліченна кількість провінційних і місцевих соборів і синодів. Зростає роль знавців права. Зростання кількості юридичних суперечок, що потрапляли на розгляд папи римського з усього латинсько-християнського світу, стало рушівною силою створення постійної судової інстанції в римській курії. Дослідникам не вдається визначити конкретну дату початку процесу «інституалізації», виокремлення папського трибуналу з поміж адміністративних служб курії. Організаційна структура вищого папського правосуддя набула закінченого вигляду за понтифікатів Клементя V (1305–1314) та Іоанна XXII (1316–1334) і була закріплена в конституції «Ratio iuris» від 16 листопада 1331 р. папи Іоанна XXII [5, с. 37–43; 8, с. 9–20; 9, с. 49–52].

ЛІТЕРАТУРА

1. Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983 // Acta Apostolicae Sedis. 1983. Vol. 75 (II). P. 1–317.
2. Отрош М.І. Папа Римській як фізичний носій компетенції Святого Престолу // Держава і право. 2013. Вип. 60. С. 390–396.
3. Санжаров В.А. Граціан і його твір «Згода розбіжних канонів»: юридичний Ренесанс в Західній Європі у XII столітті і канонічне право // Держава та регіони. Серія: право. 2018. № 4 (62). С. 133–137.
4. Отрош М.І. Система церковних судів Католицької церкви // Судова апеляція. 2013. № 2. С. 125–131.
5. Санжаров В.А. Інституційне оформлення папського правосуддя з повноправною юрисдикцією у XIV столітті: Римська Рота // Актуальні проблеми держави і права. 2022. № 93. С. 37–43.
6. Санжаров В.А., Павлюх О.А., Санжарова Г.Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року: традиції і новації в канонічному праві // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 42–46.
7. Санжаров В.А. Перший Ліонський Собор (26 червня–17 липня 1245 року): внесок в розвиток церковної

- юрисдикції і судочинства // KELM (Knowledge, Education, Law, Management). Lublin, 2022. № 7(51). S. 244–249.
8. Мацелик М. О., Бинюк Н. М., Санжарова Г. Ф. Середньовічне церковне судочинство: цивільний та кримінальний процеси // Ірпінський юридичний часопис. Серія: право. 2022. Вип.1 (8). С. 9–20.
9. Мацелик М. О., Санжаров В. А., Санжарова Г. Ф. Папське судочинство в класичне Середньовіччя: Апостольська Пенітенціарія // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 49–52.

Стригун Світлана Сергіївна,
*студентка I курсу спеціальності правоохоронна
діяльність,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ФУНКЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ОХОРОНА

Тема дослідження зберігає свою актуальність у будь-який час, це пояснюється тим, що Конституція України є основним законом держави, у відповідності зі ст.

8 Конституції України, що забезпечує стабільність правової системи та захист природних прав і свобод людини, завдяки визнанню та законодавчому закріпленню верховенством права. Єдиної правильної класифікації функцій Конституції не існує, різні вчені виокремлюють різну їх кількість. Для конституції характерні такі основні функції: політична, економічна, юридична, установча, ідеологічна, інформаційна, культурна тощо. Розглянемо основні з них.

Політична функція означає, що Конституція закріплює засади конституційного ладу, політичного режиму, проголошує народовладдя, визначає напрями розвитку суспільства. Вона визнає і закріплює політичну багатоманітність, багатопартійність, надаючи різним політичним силам рівні можливості в отриманні державної влади. Конституція водночас забороняє дії, спрямовані на насильницьку зміну засад конституційного ладу, створення військових формувань.

Юридична функція пов'язана з тим, що Конституція є Основним Законом держави, базою системи національного права. Вона встановлює основоположні правові приписи, які є визначальними для інших галузей права. Оскільки норми Конституції мають найвищу юридичну силу, то вона забезпечує впорядкованість і необхідне правове регулювання суспільних відносин з допомогою взаємопов'язаних і внутрішньо підпорядкованих нормативних актів держави. Установча функція полягає в тому, що Конституція встановлює основні політико-правові інститути держави і суспільства, визначає основи правового статусу громадян, систему органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо.

Ідеологічна функція виявляє себе в тому, що Конституція закріплює основоположні цінності, виконує важливу роль стосовно державних і самоврядних

інституцій, громадян і посадових осіб, орієнтує їх на виконання законів, шанування закріплених у ній цінностей.

Обмежувальна функція полягає в тому, що конституційні норми створюють основу і визначають межі діяльності державних органів, стримують узурпацію і монополізацію влади певними владними структурами державної влади.

Зовнішньополітична функція знаходить свій вияв у тому, що інші держави й народи за змістом Конституції можуть робити висновки про рівень демократизму держави. Конституція — це своєрідний «паспорт» держави, її конституційного устрою[1, с. 44].

Зважаючи на важливість цих функцій, стає очевидним, що Конституція потребує особливого захисту, з цієї причини існує поняття «система охорони Конституції». Поняття «система охорони конституції» виведено як сукупність визначених у нормах права суб'єктів, об'єктів, інституційних та процесуальних засобів та заходів, які забезпечують охорону конституційних цінностей, інститутів принципів та норм, закріплених у конституції, що гарантують реалізацію конституційних приписів як необхідної умови забезпечення верховенства та стабільності конституції [2, с. 6].

Механізми реалізації охоронної функції Конституції України включають кілька ключових елементів, які забезпечують захист конституційного ладу та прав громадян: Конституційний контроль, Судова система, Президент України, Парламент (Верховна Рада України), Уряд (Кабінет Міністрів України), правоохоронні органи. Правова охорона Конституції України здійснюється у двох основних формах - конституційний контроль та конституційний нагляд. Конституційний контроль - будь-яка форма перевірки на відповідність конституції актів та дій органів публічної влади, а також об'єднань громадян, що здійснюють публічні функції або створені для участі у

здійсненні публічних функцій. Необхідність конституційного контролю обумовлена тим, що конституція в державі має вищу юридичну силу, а отже, всі правові акти повинні їй відповідати або не суперечити. Найчастіше конституційний контроль здійснюється судовими або квазісудовими органами (також главою держави, парламентом, урядом, судами загальної юрисдикції у процесі здійснення ними інших своїх функцій).

Судовий конституційний контроль має дві моделі: американська (децентралізована) та європейська (централізована). Відповідно до ст. 147 Конституції України єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України. Основним об'єктом конституційного контролю є конституційність законів, але до повноважень Конституційного Суду України також належать і інші контрольні повноваження, наприклад можливість визнавати закони та інші правові акти неконституційними, якщо вони суперечать Конституції [3]. Судова система, суди загальної юрисдикції також відіграють важливу роль у захисті конституційних прав і свобод громадян. Вони розглядають справи, пов'язані з порушенням конституційних прав, і можуть застосовувати Конституцію як акт прямої дії [4]. Президент України є гарантом дотримання Конституції, уповноважений забезпечувати це через підписання законів, прийнятих Верховною Радою України, видання указів та розпоряджень, на основі та на виконання Конституції і законів України (ст. 102, 106 Конституції України). Парламент (Верховна Рада України) приймає закони, які повинні відповідати Конституції. Вона також має право ініціювати зміни до Конституції та контролювати діяльність інших органів влади, у першу чергу Кабінету Міністрів України (ст. 85 Конституції України). Уряд (Кабінет Міністрів України) є вищим органом у системі

органів виконавчої влади. Забезпечує виконання законів та інших нормативних актів, дотримуючись Конституції, а також відповідає за реалізацію державної політики у відповідності до конституційних принципів. Керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України (ст. 113 Конституції України). Правоохоронні органи: прокуратура, поліція та інші правоохоронні органи здійснюють нагляд за дотриманням законів і конституційних норм, захищаючи права і свободи громадян. Громадянське суспільство також відіграє важливу роль в охороні Конституції, забезпечуючи її дотримання та захист прав і свобод громадян. Громадянське суспільство здійснює контроль за діяльністю державних органів, забезпечуючи прозорість та підзвітність влади. Правозахисна діяльність. Організації громадянського суспільства, такі як правозахисні групи та неурядові організації, активно захищають права і свободи громадян, звертаючись до судів, організовуючи акції протесту та інформуючи громадськість про порушення конституційних прав. Освітні ініціативи, громадянське суспільство сприяє підвищенню правової обізнаності населення через освітні програми, семінари та тренінги[5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституційне право України : Підручник. За редакцією професора В. П. Колісника та доцента Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
2. Охорона Конституції України та конституцій зарубіжних країн: конституційно-порівняльний аналіз : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 592 с.
3. Правова охорона Конституції України - Конституційне право України - Підручники для вузів онлайн. URL: https://pidru4niki.com/1580011946799/pravo/pravova_ohorona_konstitutsiyi_ukrayini (дата звернення: 17.10.2024).
4. Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову. Конституційний Суд України. URL:

<https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/38-podil-vlady-na-zakonodavchu-vykonavchu-sudovu> (дата звернення: 17.10.2024).

5. Становлення громадянського суспільства в Україні: конституційний вимір. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/109-stanovlennya-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrajini-konstitutsijnij-vimir.html> (дата звернення: 17.10.2024).

*Лазар Дарія Ігорівна,
Синчак Єлизавета Юріївна,
Здобувачки Факультету міжнародних відносин
спеціальності “054 Соціологія”
Національного авіаційного університету*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

ВПЛИВ НАВЧАННЯ ОНЛАЙН ТА ОФ ЛАЙН НА ЯКІСТЬ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Цифрові технології стрімко проникають у всі сфери життя, зокрема й у систему вищої освіти. Пандемія COVID-19 значно прискорила цей процес, змусивши заклади вищої освіти масово перейти на дистанційне навчання. До нього довелося повернутися і з

початком повномасштабного вторгнення росії на суверенну територію України. Такий різкий перехід викликав питання щодо того, як саме онлайн-формат впливає на якість освіти, особливо з огляду на професійну підготовку майбутніх фахівців в різних галузях знань та вмінь.

Результати нашого дослідження можуть сприяти розумінню того, чи здатне онлайн-навчання забезпечити належний рівень знань, навичок і компетенцій для успішної професійної діяльності, порівняно з традиційним офлайн-навчанням.

Ринок праці висуває високі вимоги до якості підготовки випускників. Роботодавці очікують від молодих фахівців не лише теоретичних знань, але й практичних навичок, критичного мислення, здатності вирішувати проблеми та ефективно працювати в команді. Тому важливо дослідити, як різні форми навчання сприяють або, навпаки, перешкоджають розвитку цих навичок.

Вища освіта стає все більш глобальною, і конкуренція між освітніми закладами зростає. Знання про те, який формат навчання є більш ефективним для підготовки фахівців, може допомогти університетам оптимізувати свої освітні програми, підвищити свою конкурентоспроможність на освітньому ринку та забезпечити більш якісну підготовку студентів.

Предметом дослідження є вплив навчання онлайн та офлайн на якість професіоналізму випускників закладів вищої освіти.

Об'єктом дослідження освіти виступають суспільні відносини які виникають після онлайн та офлайн навчання.

Метою нашого дослідження є визначити та порівняти вплив онлайн- та офлайн-форм навчання на якість професійної підготовки випускників закладів вищої освіти.

Завдання:

1. Визначити основні критерії оцінки якості професіоналізму випускників закладів вищої освіти.
2. Дослідити особливості навчальних процесів в онлайн та офлайн форматах, включаючи використання технологій, взаємодію між студентами та викладачами, методи оцінювання тощо.
3. Провести емпіричне дослідження для порівняння впливу онлайн- та офлайн навчання на підготовку фахівців за допомогою анкетування з випускниками.
4. Проаналізувати результати дослідження та виявити переваги й недоліки кожного формату навчання з погляду професійної підготовки.
5. Сформулювати рекомендації щодо оптимізації процесу навчання для підвищення якості підготовки випускників.

Гіпотеза: Онлайн- та офлайн-навчання по-різному впливають на якість професіоналізму випускників закладів вищої освіти. Офлайн-формат забезпечує вищий рівень практичних навичок та професійної підготовки, тоді як онлайн навчання може бути більш ефективним у засвоєнні теоретичних знань.

Вибірка: Випускники та студенти старших курсів державних закладів вищої освіти.

Первинна інформація: Вплив навчання онлайн та офлайн на якість професіоналізму випускників закладів вищої освіти є важливим аспектом сучасної освіти. Онлайн-навчання забезпечує гнучкість та доступ до ресурсів, дозволяючи студентам самостійно планувати свій час. Це може сприяти розвитку цифрових компетенцій, що є важливими на сучасному ринку праці. Однак, відсутність особистої взаємодії з викладачами та однокурсниками може знизити рівень соціальних навичок та критичного мислення.

Офлайн-навчання надає можливість безпосереднього спілкування, що сприяє розвитку

командної роботи та міжособистісних навичок. Студенти отримують більше практичного досвіду через лабораторні роботи, семінари та групові проекти. Однак, традиційний формат може бути менш гнучким і не завжди враховує індивідуальні потреби студентів.

Обидва формати мають свої переваги та недоліки, і їхній вплив на професіоналізм випускників залежить від спеціальності, індивідуальних особливостей студентів та методів навчання, що використовуються в закладі.

Результати та висновки соціологічного дослідження

Опитувалися студенти усіх напрямів освіти, але у більшості респондентів – це гуманітарні та технічні науки.

У більшості студентів переважало онлайн навчання, у певної частини теж був досвід онлайн навчання оскільки у них була змішана форма. У меншості було офлайн навчання.

Здебільшого рівень знань отриманих під час онлайн навчання оцінюють середньо. Це може означати, що рівень онлайн освіти не є достатньо якісним.

Рівень знань отриманих під час офлайн навчання теж оцінюють середньо. Це може свідчити про те, що студентам загалом не подобається якість освіти у наших університетах.

І все ж таке онлайн навчання вважають менш ефективним, ніж офлайн навчання.

Респонденти вважають, що потенційно онлайн навчання може забезпечити якісну підготовку для професійної діяльності, але наразі її рівень недостатній.

Основною перевагою онлайн навчання для респондентів є можливість поєднувати навчання з роботою. Також із переваг: економія часу та коштів на дорогу та зручний доступ до навчальних матеріалів.

Щодо проблем онлайн-навчання, респонденти відповідали так:

- Відсутність прямого контакту з викладачами та однокласниками – 38,7%
- Технічні проблеми та не якісна онлайн-освіта – по 25,8%

Також вписували, що викладачі вищих закладів освіти не вміють якісно проводити онлайн-пари.

Рівень практичних навичок, отриманих в онлайн-форматі навчання оцінюються середньо.

А у офлайн-форматі вони оцінені вище. Це означає, що офлайн-навчання справді забезпечує вищий рівень професійної підготовки, тоді як онлайн-формат радше спрямований на надання теоретичних знань.

Після завершення навчання у більшості респондентів середня готовність до професійної діяльності. Певна частина опитуваних потребує додаткової підготовки. Це означає, що незалежно від формату навчання, заклади вищої освіти не в повній мірі забезпечують професійну підготовку студентів. Обидва формати потрібно удосконалювати.

Думки щодо того, яка форма навчання більше підходить для підготовки до професії, розділилися. Проте більшість вважає, що змішана форма(офлайн+онлайн) більш зручна.

Студенти відзначають, що онлайн навчання сприяє реалізації творчих задумів у межах їхньої спеціальності і поєднанню навчання з роботою. Однак важливість зворотного зв'язку з викладачами та спілкування з однокласниками в офлайн форматі також визнається як значущий фактор для професійного розвитку.

На основі відповідей про найефективніші методи навчання для розвитку професійних компетенцій можна зробити висновок, що студенти надають перевагу

практичному підходу в навчанні. Практичні тренінги, завдання, зустрічі з фахівцями та робота на сучасному обладнанні допомагають краще засвоїти теоретичний матеріал. Особливо важливо це для технічних спеціальностей, де основну увагу приділяють практичним навичкам. Офлайн навчання є більш ефективним за умови активної участі викладачів, проте недостатньо інтерактивні заняття можуть знизити мотивацію до відвідування.

На основі відповідей на запитання про рекомендації для університетів щодо покращення якості навчання можна зробити висновок, що студенти наголошують на необхідності комплексного підходу до організації як онлайн, так і офлайн навчання. Основними побажаннями є гнучкий графік занять, особливо для офлайн формату, та врахування технічних труднощів при онлайн навчанні. Важливими аспектами також є забезпечення сучасним технічним обладнанням, підвищення кваліфікації викладачів у використанні новітніх технологій, а також інтерактивний підхід до занять. Студенти вважають, що навчальні програми мають регулярно переглядатися для відповідності сучасним потребам, а онлайн навчання повинно супроводжуватися більшою кількістю інтерактивних вправ і обговорень. Важливим елементом навчання залишається якісна практика, яку студенти прагнуть отримувати у більшій кількості.

Висновки дослідження

Дослідження, присвячене впливу онлайн та офлайн навчання на якість професійної підготовки випускників закладів вищої освіти, виявило суттєві відмінності між цими двома форматами. Онлайн-навчання надає значну гнучкість студентам, що дозволяє поєднувати роботу і навчання, а також економити час і кошти на дорогу. Студенти можуть самостійно планувати свій навчальний процес, що є вагомою перевагою. Проте відсутність безпосереднього контакту з викладачами та

одногорупниками негативно впливає на якість освіти. Особливо гостро студенти відчують брак практичних навичок, що під час онлайн-формату важко забезпечити в достатньому обсязі. До того ж, технічні труднощі, такі як проблеми з інтернетом чи електропостачанням, ускладнюють процес навчання. Багато студентів також зазначили, що викладачі не завжди готові ефективно організовувати онлайн-заняття, через що якість таких занять знижується.

Офлайн-навчання, на думку більшості респондентів, є більш ефективним у плані набуття практичних навичок. Живе спілкування з викладачами, постійний зворотний зв'язок, участь у семінарах, лабораторних роботах і практичних заняттях сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку командних навичок. Офлайн-формат також стимулює критичне мислення та дозволяє брати участь у дискусіях, що розширює світогляд. Проте є певні недоліки – цей формат менш гнучкий і не завжди адаптується під індивідуальні потреби студентів, особливо тих, хто працює паралельно з навчанням.

Респонденти загалом відзначають, що найкращим варіантом для розвитку професійних компетенцій є змішане навчання, яке поєднує елементи як онлайн, так і офлайн форматів. Це дозволяє використовувати переваги обох систем: гнучкість і доступність онлайн-навчання з можливістю отримання практичних навичок та комунікації в офлайн-середовищі. Змішане навчання дає змогу студентам краще поєднувати навчання з роботою, водночас отримуючи всі переваги особистого контакту з викладачами і участі у практичних заняттях.

Для покращення якості освіти, студенти рекомендують університетам звернути увагу на технічне забезпечення онлайн-навчання та вдосконалення навичок викладачів у роботі з новітніми технологіями. Важливо також збільшити інтерактивність занять у дистанційному форматі, щоб зацікавити

студентів і забезпечити кращу взаємодію з матеріалом. Університети повинні переглядати свої навчальні програми, щоб вони відповідали сучасним вимогам ринку праці і потребам студентів. Особливо важливо збільшити кількість практичних занять, оскільки студенти відчують потребу в більшій практичній підготовці, яка забезпечує готовність до професійної діяльності.

Отже, хоча онлайн-навчання має свої переваги в гнучкості і доступі до ресурсів, офлайн-формат краще сприяє формуванню практичних навичок. Найкращим рішенням для підвищення якості професійної підготовки студентів є впровадження змішаного навчання з акцентом на розвиток інтерактивності, технічного забезпечення і практичної підготовки.

***Сізик Юлія Юріївна,
Гирук Соломія Сергіївна
здобувачки Факультету міжнародних відносин
спеціальності “054 Соціологія”
Національного авіаційного університету***

***Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету***

«ЯК ПІДВИЩИТИ ДОВІРУ ДО ПРАВОСУДДЯ?» (Програма соціологічного дослідження)

Цілі дослідження:

Ідентифікація основних чинників, які впливають на рівень довіри до правосуддя.

Оцінка ефективності існуючих механізмів забезпечення прозорості та підзвітності судової системи.

Розробка рекомендацій щодо підвищення довіри до правосуддя на рівні державної політики, судової системи та громадянського суспільства.

Завдання дослідження:

- Провести аналіз наукової літератури та законодавства щодо питань довіри до правосуддя.
- Провести опитування різних груп населення для з'ясування їхніх поглядів на проблеми судової системи.
- Проаналізувати статистичні дані про діяльність судів та рівень злочинності.
- Розробити модель підвищення довіри до правосуддя, яка враховуватиме особливості українського суспільства.

Програма соціологічного дослідження:

Предмет: «Як підвищити довіру до правосуддя»

Об'єкт: Суспільні відносини між громадянами та органами правосуддя **Суб'єкти:** Громадяни України віком від 18 до 55 років.

Мета: Метою дослідження є виявлення основних причин низької довіри до правосуддя, аналіз існуючих практик та інструментів підвищення довіри, а також розробка рекомендацій для поліпшення ситуації. Кінцевою метою є розробка ефективних стратегій відновлення довіри громадян до правосуддя.

АНАЛІЗ АНКЕТИ

Ваш вік:

22 відповіді

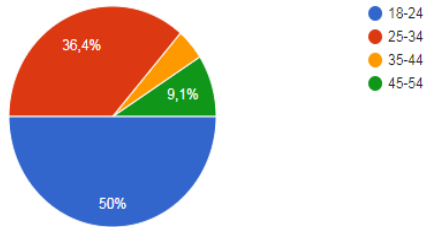

Рис. 1

З діаграми ми можемо побачити, що 50% проголосували в анкеті віком від 18 до 24, 36% від 25 до 34

Наскільки Ви довіряєте судовій системі України?

Konik

22 відповіді

Рис. 2

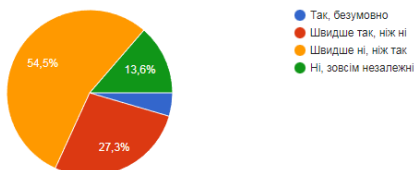
З діаграми ми бачимо, що більшість опитуваних не довіряють судовій системі в Україні, це 77% . Тих хто повністю довіряє або зовсім не довіряє – зовсім немає.

Рис. 4. Рис. 5

54% вважають, що суди в Україні не є незалежними, а 13% вважають їх зовсім не незалежними, 40% не вважають суди в Україні справедливими, а 13% взагалі так не вважають.

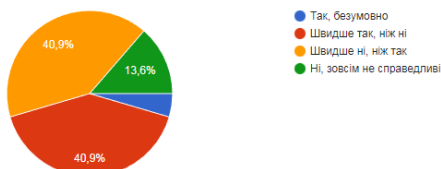
Чи вважаєте Ви, що суди в Україні є незалежними?

22 відповіді

Чи вважаєте Ви, що суди в Україні є справедливими?

22 відповіді

Які основні причини, на Вашу думку, призводять до низького рівня довіри до судової системи?

22 відповіді

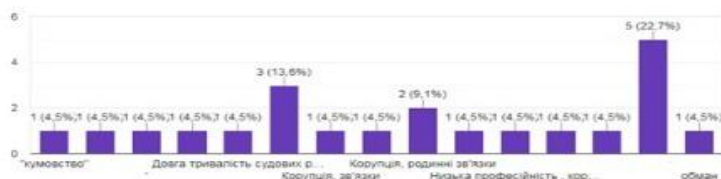

Рис 6

Основні причини, які ми можемо бачити на діаграмі, як вважають опитуванні переважає корупція, це цілих 30%, далі йдуть зв'язки – це 10%, інше в діаграмі, це довга тривалість судових розглядів, низька професійність, це інші 40%, а 20% не знають відповіді на це питання.

Які заходи могли б зробити суди більш прозорими та доступними для громадян?

 Копіювати

22 відповіді

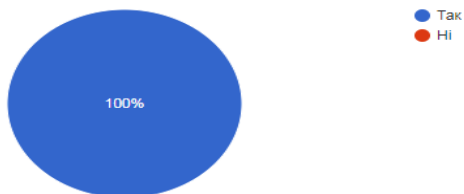

Рис. 7

Відповідь на це питання, є спрощення процедур у суді, запис з суду, а також підвищити обізнаність громади у судових процесах

Чи вважаєте Ви, що важливо підвищувати правову обізнаність громадян?

22 відповіді

Чи брали, Ви участь у будь-яких громадських обговореннях щодо реформування судової системи?

22 відповіді

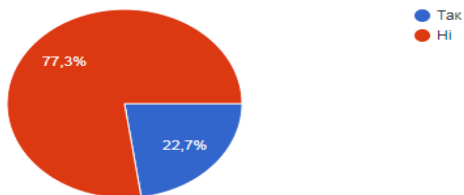

Рис.	9.	Рис.	10
100% опитуваних згодні з тим, що потрібно підвищувати правову обізнаність громадян. 77% з опитуваних брали участь у будь-яких громадських обговореннях щодо реформування судової системи			
Питання:			8.
Що, на Вашу думку, необхідно зробити для підвищення довіри до правосуддя України?			
Вільні відповіді на це питання:			

- Жорстоке покарання за хабарі;
- Жорсткі покарання за хабарство;
- Садити за хабарі
- Реформування судової системи;
- Незалежне оцінювання кандидатів на посади;
- Безкоштовна правова допомога;
- Боротьба з корупцією;
- Знизити рівень корупції;
- Позбавитись корупції;
- Зміна кадрів;
- Нові судді, нові прокурори;
- Зміна правління
- Зробити засідання судів більш прозорими;
- Зробити судочинство справедливим;
- Суддів вибирати на короткий термін.
- І прозора доступна інформація;
- Перекваліфікація суддів, зменшення хабарів;
- Зміна влади;
- Рівень навчання та професійних навичок.

З відповідей ми можемо зробити висновок, що людей тривожить питання корупції, хабарства.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні проблеми виявленні з анкетування громадян:

1. **Недостатня довіра громадян до судової системи:** Низький рівень довіри до суду обумовлений багатьма факторами, включаючи корупцію, політичний вплив, непрозорість судових рішень та неефективність судочинства.
2. **Тривалість судових розглядів:** Затягування судових процесів призводить до втрати довіри громадян до правосуддя.
3. **Низька ефективність розслідування злочинів:** Відсутність результатів у розслідуванні злочинів підсилює відчуття безкарності та несправедливості.
4. **Недостатня публічність судових засідань:** Закритість судових процесів підсилює підозри щодо їхньої необ'єктивності.

Розробка рекомендацій щодо підвищення довіри до правосуддя в Україні:

Рекомендації на рівні державної політики

1. **Реформа судової системи:** Продовжувати реформування судової системи, зосередившись на забезпеченні незалежності суддів, прозорості судових процесів та ефективності судочинства.
2. **Боротьба з корупцією:** Впровадження ефективних механізмів запобігання корупції в судовій системі, посилення відповідальності за корупційні злочини та проведення прозорих конкурсів на посади суддів.
3. **Підвищення якості законодавства:** Створення чітких, зрозумілих та справедливих законів, які відповідають сучасним викликам.
4. **Інвестування в розвиток судової системи:** Забезпечення достатнього фінансування для модернізації судів, підвищення заробітної плати суддів та працівників апарату судів.

5. **Створення ефективних механізмів громадського контролю:** Розширення повноважень громадських рад при судах, створення онлайн-платформ для збору відгуків громадян про роботу судів та забезпечення прозорості їхньої діяльності.

Рекомендації на рівні судової системи

1. **Підвищення кваліфікації суддів:** Регулярне проведення навчальних заходів для суддів, впровадження нових методів роботи та заохочення до постійного професійного розвитку.
2. **Забезпечення рівного доступу до правосуддя:** Спрощення процедур звернення до суду, надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення та забезпечення доступності судів для людей з інвалідністю.
3. **Впровадження нових технологій:** Використання сучасних технологій для автоматизації процесів судочинства, забезпечення відеоконференцз'язку та онлайн-доступу до матеріалів справи.

Рекомендації на рівні громадянського суспільства

1. **Посилення правової освіти:** Проведення інформаційних кампаній з метою підвищення правової свідомості громадян та інформування про їхні права і обов'язки.
2. **Активізація громадського контролю:** Заохочення громадян до участі в громадських слуханнях, моніторингу роботи судів та подачі скарг на дії суддів.

**Циплюнок Анна Іванівна,
Таїров Артем Сергійович**
*Здобувачі спеціальності “054 Соціологія”
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

**Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,**
*Кандидат юридичних наук, доцент,
професорка кафедри міжнародного та європейського
права
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

**“ЧИ ВІДПОВІДАЄ СУЧАСНИЙ ПЕНСІЙНИЙ ВІК
УКРАЇНЦІВ РЕАЛІЯМ СЬОГОДЕННЯ? ЧИ ВАРТО
ЙОГО ПІДЙМАТИ ТА ДОВОДИТИ ДО
ЄВРОПЕЙСЬКИХ?”**

Питання пенсійного віку в Україні є однією з найбільш актуальних соціально-економічних тем сьогодення. Сучасна пенсійна система України, яка передбачає вихід на пенсію у віці 60 років, викликає численні дискусії серед експертів, політиків та громадян. Зважаючи на демографічні зміни, економічні виклики та європейський досвід, постає питання: чи відповідає чинний пенсійний вік реаліям сучасного життя?

Європейські країни, такі як Німеччина чи Франція, поступово підвищують пенсійний вік до 65-67 років, що спонукає до роздумів про можливість впровадження подібних змін в Україні.

Метою цього дослідження є аналіз того, наскільки ефективним є існуючий пенсійний вік в Україні та чи є підстави для його підвищення, з огляду на економічні, соціальні та демографічні фактори.

Предметом дослідження виступає питання чи відповідає сучасний пенсійний вік українців реаліям сьогодення та чи варто його підіймати та доводити до європейських стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в Україні які виникають внаслідок досягнення пенсійного віку.

Автори досліджують тему завдяки громадській думці українців щодо чинного пенсійного віку та його відповідності сучасним умовам життя і праці.

Завдання дослідження: визначити ставлення населення до чинного пенсійного віку (60 років), дослідити, чи є необхідність підвищення пенсійного віку в Україні. Оцінити ключові фактори, що впливають на сприйняття пенсійного віку (якість життя, медичне обслуговування, соціальні умови).

Виклад основного матеріалу. Насамперед, важливо звернути увагу на демографічну ситуацію в Україні. За останні десятиліття спостерігається тенденція до старіння населення, що створює значне навантаження на пенсійну систему. Співвідношення між працюючими та пенсіонерами стрімко скорочується, і це ставить під загрозу здатність держави фінансувати пенсії на належному рівні. У зв'язку з цим, підвищення пенсійного віку є одним із варіантів вирішення цієї проблеми.

З іншого боку, значна частина українських громадян, особливо в сільській місцевості, стикається з труднощами через умови праці та стан здоров'я, що робить роботу до 60 років складним завданням. Згідно зі статистикою, середня тривалість життя в Україні є нижчою за середню тривалість життя в багатьох європейських країнах, що ставить під сумнів доцільність підвищення пенсійного віку до європейських показників.

Іншим важливим аспектом є економічний фактор. Пенсійний вік у 60 років у поєднанні з низькою

продуктивністю праці та високим рівнем безробіття серед молоді створює додаткове навантаження на ринок праці та державний бюджет. Підвищення пенсійного віку могло б зменшити тиск на пенсійну систему збільшивши кількість працюючих громадян і зменшивши кількість пенсіонерів. Тим не менше, це питання залишається складним і потребує комплексного підходу, оскільки підвищення пенсійного віку має враховувати як економічні реалії так і соціальні потреби населення.

Аналіз дослідження: Опитування проводилося серед 32 респондентів, більшість з яких є жінками (75%) та мають вищу освіту (66.7%). Віковий діапазон респондентів досить різноманітний: найбільше опитаних віком до 30 років (41.7%), що відображає думку молодого покоління щодо пенсійного віку. Однак, значна частина респондентів також належить до групи 30-45 років (33.3%), яка вже більш активно замислюється про майбутнє, зокрема, про питання пенсійного забезпечення. Лише 16.7% респондентів старші 60 років, тобто вже на пенсії, що дозволяє отримати деяке уявлення про оцінку пенсійного віку з боку людей, які вже завершили свою трудову діяльність.

Оцінка чинного пенсійного віку:

Переважна більшість респондентів (66.7%) вважає, що сучасний пенсійний вік (60 років) є оптимальним і не потребує змін. Ця думка може відображати загальне відчуття того, що для багатьох українців вихід на пенсію у 60 років є своєрідним «золотою серединою», яка дозволяє людям насолодитися відпочинком після десятиліть праці. Проте, помітний відсоток респондентів (25%) вважає, що пенсійний вік занадто високий і його варто знизити. Це свідчить про те, що частина населення відчуває фізичне або емоційне виснаження після багаторічної роботи, і вони не бачать можливості або сенсу продовжувати працювати до 60 років. Особливо це може стосуватися людей із важкою фізичною працею або тих, хто стикається з поганими

умовами праці та низьким рівнем соціального забезпечення. Лише 8.3% респондентів вважають, що пенсійний вік занадто низький і його слід підвищити. Це може свідчити про те, що незначна частина людей, зокрема молодші респонденти або ті, хто перебуває у більш комфортних умовах роботи, можуть розглядати продовження робочого життя як можливість активного професійного зростання та економічного забезпечення.

Питання підвищення пенсійного віку до рівня європейських стандартів:

Цікавим є той факт, що переважна більшість опитаних (83.3%) категорично проти підвищення пенсійного віку до європейського рівня (65 років і більше). Це відображає загальне відчуття, що умови життя та праці в Україні значно відрізняються від європейських країн, де рівень медичного обслуговування, соціальних гарантій та тривалості життя є вищим. Більшість українців, судячи з відповідей, не вірять у можливість або доцільність працювати до такого віку за нинішніх реалій. Лише 16.7% респондентів підтримують підвищення пенсійного віку, мотивуючи це необхідністю покращення економічної ситуації в країні. Ці люди, ймовірно, бачать у підвищенні пенсійного віку економічний потенціал для держави, можливо, розуміючи, що збільшення часу активної праці може знизити навантаження на пенсійний фонд.

Важливі фактори при визначенні пенсійного віку:

Респонденти виділили середню тривалість життя (75%) і соціально-економічні умови (75%) як найважливіші фактори при визначенні пенсійного віку. Це свідчить про те, що люди оцінюють свої можливості працювати до старшого віку через призму реалій свого здоров'я і матеріального забезпечення. Якість медичного обслуговування також була важливою для 33.3% опитаних, що свідчить про те, що система охорони здоров'я в Україні є важливим елементом при прийнятті рішення про пенсійний вік.

Висновки

Загалом, результати опитування свідчать про те, що більшість українців негативно ставляться до підвищення

пенсійного віку до європейського рівня. Вони вважають сучасний вік (60 років) оптимальним або навіть занадто високим через низьку якість життя після виходу на пенсію, слабе медичне обслуговування та соціальні гарантії. Українці також вказують на важливість економічних та соціальних умов при визначенні пенсійного віку, розуміючи, що продовження робочої діяльності до 65 років наразі є нереалістичним для більшості населення.

*Ткачук Олександра Сергіївна,
Іванова Світлана Володимирівна
здобувачі спеціальності “054 Соціологія”
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

«ЯКІ ПРОЦЕСИ ВПЛИВАЮТЬ НА ДУМКУ ВИБОРЦІВ, ЩО ПРИЗВОДИТЬ ДО КАРДИНАЛЬНО- ПРОТИЛЕЖНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ»

Вибори — це процедура, під час якої громадяни обирають своїх представників до органів влади або ухвалюють рішення з важливих питань. Вибори можуть бути різного типу, включаючи:

- Парламентські вибори: для обрання членів парламенту.
- Президентські вибори: для обрання президента країни.

- Місцеві вибори: для обрання представників на місцевому рівні (мерів, депутатів місцевих рад тощо).
- Референдуми: голосування з конкретних питань, що стосуються законодавчих змін або політичних рішень.

Виборчий процес — це сукупність дій і процедур, які здійснюються для проведення виборів. Він включає кілька ключових етапів: 1. Підготовка до виборів: визначення дати виборів; реєстрація виборців; реєстрація кандидатів. 2. Виборча кампанія: агітація кандидатів та партій; організація дебатів. 3. Голосування: організація виборчих дільниць; процес голосування. 4. Підрахунок голосів: обробка бюлетенів; оголошення результатів. 5. Формування органів влади: призначення обраних представників. 6. Моніторинг та оцінка: спостереження за виборами; аналіз результатів.

Вибори в Україні всіх шести президентів відбувались за мажоритарною системою абсолютної більшості, де в разі проведення другого туру переможцю достатньо було набрати більше голосів, ніж його опонент.

(У 1991 році Леонід Кравчук в першому турі обійшов В'ячеслава Чорновола із 61,59% проти 23,27%. На дострокових виборах 1994 року він в другому турі поступився Леонідові Кучмі з результатом 45,06% проти 52,14%. Друга каденція Кучми також почалась з другого туру, де він із результатом 56,25% переміг Петра Симоненка, за якого проголосували 37,80%. Окремої уваги варті 2004 рік з його фактично “трьома турами” виборів – традиційними першим і другим, а після масових фальсифікацій, що призвели до революції та судового оскарження результатів, зрештою переголосуванням другого туру. Тоді Віктор Ющенко переміг опонента Віктора Януковича, набравши 51,99% проти 44,20%. На виборах 2010 року в другому турі зустрілися Віктор Янукович та Юлія Тимошенко, завершивши перегони результатами 48,95% та 45,47% відповідно. Натомість вибори 2014 року відбулись вже в один тур, де переміг

Петро Порошенко. Ці позачергові вибори були призначені після Революції Гідності та самовільної відмови від виконання власних обов'язків і втечі з країни експрезидента Віктора Януковича, який зрештою пізніше був позбавлений звання Президента України. А останні на сьогодні сьомі президентські вибори знову були двотуровими. Володимир Зеленський переміг Петра Порошенка з найбільшим за всю історію результатом – 73,22% проти 24,45%).

Мажоритарна виборча система історично найдавніша та найпростіша. Її назва походить від французького “majorite”, що означає “більшість”, відповідно переможець обирається більшістю голосів. Якщо ніхто з кандидатів не набирає 50%+1 голос від виборців, які взяли участь у голосуванні, то відбувається другий тур.

Така система не допускає викривлень принципу політичного представництва й враховує інтереси більшості виборців. Адже якщо кандидат був обраний в один тур, значить його підтримували більше 50% виборців усієї країни. Якщо ж мав місце другий тур, то він, ймовірно, сприяв тому, аби визначення виборців відбувалось на основі близьких політичних позицій. Щоправда, внаслідок двотуровості сама процедура ускладнюється та дорожчає. Головним недоліком такої системи є те, що фактично переможець забирає все, а решта кандидатів й, відповідно, політичні позиції виборців, які за них голосували, жодним чином не представлені, що потенційно може призвести й до поляризації суспільства та розколу.

Предметом дослідження є процеси які впливають на думку виборців, що призводить до кардинально-протилежних результатів виборів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини які впливають на думку виборців та її зміни в контексті виборчих процесів.

Це дослідження має на меті дослідити, які соціальні, політичні, економічні та медійні процеси впливають на

думку виборців та можуть призводити до кардинально-протилежних результатів виборів.

Завдання дослідження є визначити, які фактори впливають на думку виборця при обрання кандидата.

Фактори, що впливають на думку виборців

Думка виборців формується під впливом багатьох чинників, які можуть варіюватися залежно від ситуації в країні та індивідуальних особливостей людей.

1.Особисті переконання - це їхні внутрішні цінності та принципи, які впливають на політичний вибір. Вони формуються під впливом виховання, культури, релігії, а також життєвого досвіду. Ці переконання визначають пріоритети людини та її ставлення до різних суспільних питань. До прикладу, виборці можуть мати чіткі позиції щодо таких тем, як економічна рівність, екологія, права людини чи національна безпека. Їхні особисті погляди допомагають визначити, кого вони підтримують на виборах, обираючи кандидатів, які поділяють їхні цінності і пропонують рішення, що резонують із їхнім світоглядом.

2.Вплив медіа. Вплив медіа на думку виборців є суттєвим у сучасному політичному процесі. Медіа формують політичний порядок денний, надають інформацію про кандидатів і події, а також створюють їхні іміджі. Вони допомагають виборцям приймати обґрунтовані рішення та акцентують увагу на важливих темах. Соціальні мережі, такі як Facebook , Instagram, Twitter та інші, дозволяють політикам безпосередньо взаємодіяти з виборцями, але через них можуть поширювати дезінформацію.

3.Політичні програми. Політичні програми є ключовим елементом виборчого процесу, оскільки визначають плани та ідеї, які кандидати чи партії пропонують реалізувати у разі перемоги. Виборці використовують ці програми, щоб зрозуміти, як кандидати планують вирішувати важливі соціальні, економічні та політичні проблеми. Програми

можуть стосуватися економічної політики, соціальних питань, зовнішньої безпеки, інновацій та екології, а також відображати ідеологічні цінності партій. Вони допомагають виборцям оцінити, наскільки запропоновані ініціативи відповідають їхнім інтересам і переконанням, що є важливим критерієм при ухваленні виборчих рішень

4.Вплив суспільства. Вплив суспільства на виборчі рішення є значним, оскільки люди часто орієнтуються на думки та поведінку свого оточення. Родина, друзі та колеги можуть впливати на політичні погляди через обговорення та спільні переконання. Належність до соціальних або професійних груп також впливає на політичні уподобання, особливо коли інтереси групи співпадають із позицією певного кандидата або партії.

5.Емоційний стан. Емоційний стан виборців може значно впливати на їх політичні рішення та уподобання. Почуття, такі як страх, надія, гнів і розчарування, часто визначають сприйняття кандидатів і політичних подій. Наприклад, страх через економічну нестабільність може спонукати виборців підтримувати кандидатів, які обіцяють стабільність. Надія на позитивні зміни може мотивувати їх голосувати за кандидатів з амбітними планами. Гнів на існуючу владу може мобілізувати виборців на підтримку радикальних змін, тоді як розчарування призводить до апатії або пошуку нових альтернатив. Ентузіазм щодо конкретного кандидата може підвищити участь у виборах. Таким чином, емоції є потужним чинником, що впливає на виборчу поведінку, і політичні кампанії часто використовують їх для залучення підтримки виборців.

6.Культурні фактори. Культурні фактори значно впливають на політичні рішення виборців, формуючи їхні цінності, світогляд та ставлення до суспільних питань. Національна ідентичність, релігія, мовні та етнічні фактори, традиції, суспільні норми і стереотипи, а також вплив мистецтва та медіа формують контекст, у якому виборці

оцінюють політичних лідерів і партії. Культурні цінності можуть підсилювати почуття приналежності до певних груп і впливати на підтримку ідей, що відповідають культурним пріоритетам виборців.

Аналіз дослідження.

Опитування проводилося методом анкетування. Пройшли анкетування 30 респондентів з них 60% - жінки, 40% - чоловіки. Вік: від 23-28 - 50%, від 29-34 - 16,7%, від 35-40 - 13,3%, від 41-46 років -16,7%, від 47 і більше років - 3,3%.

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що найбільше на вибір виборці впливають особисті переконання (21 особа-”70%”), далі йде вплив медіа (15 - “50%”), вплив суспільства (14 - “46,7%”) та політичні програми (8 - “26,7%”)

Як Ви оцінюєте роль соціальних мереж у формуванні думки виборців?

Серед опитаних нами респондентів було зазначено що для них важлива роль соціальних мереж важлива 58.1%,також вона помірна 19.4%, для деяких дуже важлива 16.1%, та неважлива 6.5%

Наскільки Ви довіряєте різним джерелам інформації (телебачення, газети, соціальні мережі)?

Серед опитаних нами респондентів було зазначено що більшість не дуже довіряють різним джерелам інформації а саме 77.4% , але також є респонденти які довіряють а саме 12.9%, та ті що не довіряють зовсім 9.7%

Чи вважаєте Ви, що інформація, яку ви отримуєте з новин, впливає на ваш вибір?

Серед опитаних нами респондентів було зазначено,що інформацію яку вони отримують з новин:Впливає але незначно це 80.6% також є що впливає суттєво це 16.1% і були ті хто відповів що не впливає це 3.2%.

Чи змінювалася Ваша думка про кандидатів під час передвиборчої кампанії.

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що думка респондентів змінювалась але незначно це 54.8% , також є ті в кого не змінювалась думка це 25.8%, та на тих на кого вона впливає суттєво це 19.4%.

Чи вважаєте ви, що ваша думка про кандидата може змінитися після його обрання на посаду

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що їхня думка про кандидата може змінитися суттєво це 74.2% , також вона змінюється але незначно це 25.8%.

Як ви оцінюєте політичну свідомість населення в Україні.

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що політична свідомість населення є низькою це 51.6% та середня це є 45.2%.

Чи відчуваєте Ви тиск з боку оточення (друзів, родини) щодо вибору кандидата?

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що вони не відчувають тиск це 61.3%

також ті хто відчувають але незначно це 35.5% і є хто відчуває тиск і доволі сильно це 3.2%.

Наскільки ви довіряєте політичним партіям в Україні?

Серед опитаних нами респондентів було зазначено, що більшість не дуже довіряють політичним партіям це 77.4% та ті хто зовсім не довіряють це 22.6%

Висновок.

У сучасному політичному контексті формування думки виборців є складним і багатограним процесом, на який впливають різноманітні соціальні, економічні, політичні та медійні фактори. Від особистих переконань і емоційного стану до впливу суспільства та медіа — всі ці аспекти відіграють вирішальну роль у виборчих рішеннях. Соціальне оточення та групи, до яких належать виборці, формують їхнє сприйняття кандидатів і політичних програм, що підкреслює важливість суспільної атмосфери.

Медіа, в свою чергу, не лише інформують, але й формують політичний порядок денний, що значно впливає на виборців. Культурні фактори також виступають важливими елементами, оскільки вони визначають цінності та світогляд виборців, що впливає на їх політичні уподобання. Оскільки результати виборів можуть бути кардинально протилежними, важливо усвідомлювати, що виборці приймають рішення в контексті множинних чинників. Розуміння цих процесів і факторів є ключовим для аналізу виборчої поведінки і для розробки ефективних стратегій, спрямованих на підтримку демократичного процесу.

Куликовська Катерина Дмитрівна

студентка магістратури

Юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:

доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент

Бурдоносова Марина Анатоліївна

ОРГАНІЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО ПРАВА З ДАВНЬОРИМСЬКИМ

Правова система будь-якої країни є результатом тривалого розвитку, впливу історичних, соціальних і культурних факторів. Однією з найвагоміших складових у формуванні сучасних правових систем є давньоримське право, яке стало основою для багатьох юридичних традицій, зокрема, романо-германського права. Вивчення органічного зв'язку між цими правовими системами є

актуальним завданням для юристів, істориків та філософів права, адже розуміння цього зв'язку допомагає виявити закономірності розвитку сучасних правових норм і концепцій. Сьогодні, в умовах глобалізації, важливо усвідомлювати, як історичні правові системи продовжують впливати на сучасність. Дослідження цього зв'язку допоможе не лише з'ясувати, яким чином розвивалася правова система, але й відкрити нові перспективи для вдосконалення сучасного законодавства.

Романо-германське право - це правова система, що складається з правових норм, які походять із давньоримського права і є характерною для країн континентальної Європи, включаючи Україну. В Україні вплив римського права можна простежити ще з часів Київської Русі, коли римські правові традиції почали проникати в місцеве законодавство через торгові, культурні та дипломатичні зв'язки з західноєвропейськими країнами. Після падіння Київської Русі правова система України зазнала впливу різних держав, однак римське право завжди залишалося важливою складовою частиною правового регулювання. Наприклад, у 18 столітті, з виникненням кодифікацій, правники почали активно використовувати римські принципи у своїх працях, формуючи основу для сучасних цивільних кодексів, що лягли в основу сучасного романо-германського права. Багато термінів, які використовуються в українському праві, мають римське походження. Наприклад, терміни "*договір*" (*contractus*), "*зобов'язання*" (*obligatio*) та "*делікт*" (*delicta*) формують основи цивільного права в Україні. Принципи, такі як "*pacta sunt servanda*" (договори повинні виконуватися) та "*nullum crimen, nulla poena sine lege*" (немає злочину, немає покарання без закону), залишаються актуальними і в українському праві [1]. Ці принципи закріплені у Конституції України та інших нормативно-правових актах. В Україні давньоримське право мало

значний вплив на розвиток юридичних знань та практик. Наприклад, під час правління гетьмана Мазепи у 17-18 століттях було відновлено інтерес до римського права, що призвело до появи юридичних шкіл, де вивчали римські тексти. Юристи цієї епохи використовували римські правові принципи у своїй практиці. Цікаво, що у 1864 році в Україні, під час реформи судочинства, було впроваджено принципи, що базувалися на римському праві, зокрема, створення системи цивільних і кримінальних судів. Ці реформи суттєво змінили правову систему України і забезпечили більшу доступність правосуддя для населення [2].

Сучасна практика доводить, що принципи давньоримського права продовжують застосовуватися в судових справах в Україні. Наприклад, у багатьох цивільних справах, пов'язаних із укладанням договорів, суди спираються на римські принципи виконання зобов'язань. Також римські концепції деліктів (цивільних правопорушень) стали основою для розвитку сучасного деліктного права в Україні. Окрім цього, українські правники активно використовують римські правові традиції в навчальному процесі. Багато університетів включають в свої програми курси з римського права, що допомагає студентам краще розуміти основи сучасного правового регулювання [3].

Отже, органічний зв'язок між романо-германським правом і давньоримським є важливим аспектом розвитку сучасних правових систем, зокрема в Україні. Римське право заклало основи, на яких базуються основні юридичні поняття, принципи та норми, що діють сьогодні. Розуміння цього зв'язку не лише сприяє кращому освоєнню сучасного права, але й дозволяє виявити нові підходи до правового регулювання. Історія права - це жива спадщина, що продовжує впливати на наше сьогодення та розвиток української правової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. -Х.:Право,2008.-224с.URL:
https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Rimskpravo.pdf
2. Народження юридичної науки: історія європейської цивілізації. Рим / За ред. Екогальярді У. Х.: Фоліо. 2015. С. 289-295.
3. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонов.Одеса:Фенікс,2019.296с.URL:
<http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12646>

СЕКЦІЯ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

Бігун Анастасія Русланівна,
*студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна
*доцент кафедри, кандидат юридичних наук;
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ ПІСЛЯ ЗРУЙНУВАННЯ РФ КАХОВСЬКОЇ ГЕС ТА НЕСТАЧА ПИТНОЇ ВОДИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Руйнування Каховської гідроелектростанції (ГЕС) внаслідок російської військової агресії стало одним із найбільш трагічних прикладів техногенно-екологічних катастроф у сучасній історії України. Ця подія привернула значну увагу світової спільноти, оскільки її наслідки вийшли за межі національних кордонів, ставши проблемою міжнародного масштабу. Руйнування гідротехнічної споруди такого масштабу призвело до раптового скидання величезних об'ємів води, що спричинило катастрофічні затоплення значних територій у долині річки Дніпро, порушення екосистем і деградацію навколишнього середовища. Окрім того, було завдано серйозної шкоди сільському господарству, економіці та соціальній сфері.

Одним із найгостріших наслідків стала нестача питної води для широких верств населення та сільського господарства.

Ця катастрофа є яскравим прикладом взаємодії техногенних, природних і соціальних факторів, що проявилися у складній екологічній кризі, яка вимагає негайної реакції на національному та міжнародному рівнях. У контексті цього дослідження важливо розглянути комплекс негативних наслідків руйнування Каховської ГЕС, зосереджуючи увагу на екологічних, соціальних та економічних аспектах, а також на проблемах водозабезпечення, які суттєво впливають на життя населення постраждалих регіонів.

Руйнування Каховської ГЕС призвело до значних змін у природному середовищі. Одним із найпомітніших наслідків стало затоплення великих територій, що спричинило загибель численних видів флори та фауни. Масові вимирання рослин і тварин, а також руйнування місцевих екосистем, стали невідворотною реальністю для постраждалих регіонів. Значні площі сільськогосподарських угідь, лісів та природоохоронних зон опинилися під водою, що ускладнює їх відновлення та повернення до нормального стану.

Забруднення водних ресурсів стало іншим вагомим екологічним наслідком катастрофи. Великі об'єми води, які вийшли з водосховища, несли з собою значні кількості токсичних речовин, зокрема хімічних добрив, нафтопродуктів та інших забруднювачів. Це призвело до забруднення поверхневих і підземних вод, а також ґрунтів. Як наслідок, виникла загроза довготривалого погіршення якості водних ресурсів, що суттєво вплине на водопостачання та стан довкілля.

Руйнування греблі також спричинило зміну гідрологічного режиму річки Дніпро, що вплинуло на численні процеси у водних екосистемах. Зокрема, порушено цикли міграції риби, розмноження водних

організмів та біорізноманіття водних ресурсів загалом. Це негативно впливає не лише на природне середовище, але й на економічну діяльність у регіоні, зокрема на рибальство та туристичну сферу.

Порушення мікроклімату стало ще одним важливим наслідком катастрофи. Затоплення великих площ призвело до змін у локальних кліматичних умовах, що може спричинити додаткові проблеми для сільського господарства та здоров'я населення. Місцеві мікрокліматичні умови тепер залежать від тривалих процесів висихання та відновлення земель.

Соціальні наслідки руйнування Каховської ГЕС мають глибокий вплив на життя людей у постраждалих регіонах. Насамперед, це втрата житла та майна. Тисячі людей були змушені покинути свої домівки через затоплення, втрату майна та непридатність територій для подальшого проживання. Евакуація населення потребувала великих зусиль з боку державних та міжнародних структур, але проблема повернення людей до нормальних умов життя залишається актуальною.

Проблеми зі здоров'ям також стали серйозним викликом для населення. Забруднення води та ґрунтів підвищує ризик виникнення інфекційних захворювань, особливо в умовах дефіциту чистої питної води та санітарно-гігієнічних засобів. Крім того, існує загроза довгострокових наслідків для здоров'я населення внаслідок тривалого впливу забруднених територій.

Психологічні травми є ще одним важливим аспектом соціальних наслідків катастрофи. Люди, які стали свідками або жертвами події, зазнали сильних емоційних потрясінь. Масштаб руйнувань, втрати близьких і домівок, а також невизначеність щодо майбутнього породжують глибокі психологічні наслідки, які можуть вимагати тривалої підтримки та реабілітації.

Руйнування Каховської ГЕС завдало значних економічних збитків різним секторам. Сільське господарство постраждало через затоплення значних площ орних земель, що призвело до втрати врожаїв та неможливості подальшого їх використання у сільськогосподарських цілях. Це стало серйозним ударом по економіці регіону, який традиційно є аграрним.

Зниження промислового виробництва стало наслідком руйнувань підприємств, розташованих у зоні катастрофи. Підприємства зазнали значних збитків через затоплення або пошкодження інфраструктури, що негативно впливає на виробництво і зайнятість населення.

Додаткові економічні втрати пов'язані зі зростанням витрат на відновлення інфраструктури та екосистем. Реалізація заходів щодо відновлення пошкоджених територій вимагатиме значних фінансових ресурсів з боку держави та міжнародних організацій.

Одним із найгостріших наслідків руйнування Каховської ГЕС стала нестача питної води. Зменшення об'ємів водозабезпечення стало критичною проблемою для багатьох регіонів України, оскільки водосховище Каховської ГЕС було одним із основних джерел води для населення та промисловості. Забруднення водних ресурсів погіршило якість питної води, що потребує додаткових зусиль для її очищення. Крім того, нестача води створює загрозу для сільського господарства, оскільки без належного водопостачання неможливо здійснювати зрошення земель.

Руйнування Каховської ГЕС стало катастрофічною подією з масштабними наслідками для України та її населення. Для подолання цієї кризи необхідні комплексні заходи, спрямовані на відновлення екосистем, інфраструктури та забезпечення населення базовими ресурсами, зокрема питною водою. Очищення забруднених територій, підтримка постраждалого населення та

міжнародна співпраця у ліквідації наслідків є пріоритетними завданнями для держави. Ця катастрофа також підкреслила необхідність посилення міжнародної відповідальності за екологічні злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://mru-journal.com.ua/index.php/mru/article/download/353/334/>
2. <https://glavcom.ua/amp/digest/rik-pislja-katastrofi-na-kakhovskij-hes-naslidki-1003916.html>
3. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-65858913.amp>

Жук Валерія Максимівна,
*студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри Цивільного та кримінального права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 року, спричинило катастрофічні наслідки для навколишнього природного середовища, що можна розглядати в контексті антропогенного впливу на

природні екосистеми під час військових конфліктів. Інтенсивні бойові дії, обстріли, використання важкої артилерії та ракетних комплексів призвели до масштабної деградації природних ландшафтів і руйнування критично важливої інфраструктури, зокрема промислових об'єктів, енергетичних систем та водоочисних споруд. Це, у свою чергу, призвело до значного забруднення атмосфери токсичними речовинами, серед яких важкі метали, діоксини та інші продукти горіння і вибухів.

Забруднення повітря під час воєнних дій пов'язане з викидами шкідливих речовин від пожеж, вибухів та роботи військової техніки. З кожним вибухом ракет підвищується вміст токсичних речовин у повітрі, що призводить до проблем зі здоров'ям населення. Збільшуються концентрації парникових газів, що посилюють кліматичні зміни. З 24 лютого 2022 року Росія випустила по Україні приблизно 5 тисячі ракет, що спричинило значне забруднення повітря через масштабні пожежі, зокрема лісові, та удари по критичній інфраструктурі. Під час детонації ракет утворюються небезпечні хімічні речовини, такі як чадний газ, діоксид азоту, формальдегід. Додатково обстріли нафтобаз і промислових підприємств сприяють вивільненню десятків тисяч тонн шкідливих речовин в атмосферу, що переносяться на значні відстані, впливаючи на екологію сусідніх держав.

Окремо варто відзначити шкоду водним ресурсам. Пошкодження водоочисних споруд та витіки небезпечних хімічних речовин із промислових комплексів загрожують забрудненню річок, озер і ґрунтових вод, що суттєво впливає на питні ресурси і якість води. Витік нафтопродуктів у річки та моря, забруднення підземних вод внаслідок руйнування інфраструктури, загибель водних організмів - ці фактори впливають на якість водних ресурсів, а тим самим і на людське здоров'я, тому що вода є нашим невід'ємним життєвим ресурсом.

Бойові дії, які веде Росія на території України, становлять серйозну загрозу для біорізноманіття, включаючи тисячі видів рослин і тварин, що перебувають під охороною закону та занесені до Червоної книги України. Військові дії на природоохоронних територіях міжнародного та європейського значення призводять до лісових пожеж, спричинених обстрілами та бойовими діями. Знищення тварин та рослин, зменшення біорізноманіття, може спричинити їх загибель або вимушену міграцію в безпечні місця. Для диких тварин, особливо птахів, це порушує природні процеси, такі як міграція, розмноження та годування. У результаті війна може призвести до незворотних змін у природних екосистемах нашої країни. За інформацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, 20% заповідних територій країни, а також 600 видів тварин і 750 видів рослин і грибів зазнали шкоди внаслідок повномасштабного вторгнення. «З початку війни за час бойових дій сталося понад 1000 лісових пожеж, унаслідок яких викинуто 33 мільйони тонн вуглекислого газу. Бомбардування паливних складів також спричинило викид тонни хімікатів у навколишнє середовище», – зазначає Шарлотта фон Крой, фахівець програми IFAW з реагування на катастрофи в Європі. Але війна продовжується і є очевидним, що ці данні зростають кожного дня.

Таким чином, екологічні наслідки війни мають довгостроковий характер, і їх усунення вимагатиме значних ресурсів, коштів та часу. У цьому контексті важливими стають міжнародні зусилля щодо відновлення природного середовища в регіонах, що постраждали в наслідок ведення бойових дій, і посилення екологічного моніторингу для запобігання подальшим негативним впливам на навколишнє середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна - вплив на довкілля - Воєнні дії - вплив на оселища. URL: https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw3624BhBAEiwA

kxgTOgEcp_jn20VvFSZ65tNRBQrdvwFXAOsMfquyfaLYJN_9n4DnHYTcXRoCKmYQAvD_BwE.

2. Екологічні наслідки війни в Україні - УП. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/>.

3. Скільки ракет випустила Росія по Україні 2024 URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-raket-vipustila-rosiya-po-ukrajini-2024-novini-ukrajini-50395240.html>.

*Латчук Марія Олегівна,
студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та
кримінального права юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАВДАТКУ:ЗМІСТ І ФУНКЦІЇ В КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ВИКЛИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

В умовах розбудови новітньої правової держави в Україні питання правового регулювання договірних відносин, зокрема інституту завдатку, набуває особливої актуальності. Завдаток є важливим правовим інструментом,

який забезпечує виконання зобов'язань, виступаючи водночас гарантією і засобом стимулювання сторін що до дотримання умов договору. Його використання особливо важливе в умовах ринкової економіки, яка потребує прозорих та надійних механізмів для захисту прав та інтересів учасників правовідносин. В умовах сучасних викликів, таких як необхідність гармонізації законодавства України з міжнародними та європейськими стандартами, інститут завдатку потребує вдосконалення та адаптації. Інноваційні підходи до правового регулювання завдатку можуть підвищити ефективність договірних відносин, забезпечити більшу правову визначеність та сприяти розвитку правової системи в цілому.

Згідно з статтею 570 Цивільного Кодексу України, завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом [1]. У даній статті зазначається, що завдаток виконує подвійну функцію. З одного боку, це спосіб забезпечення виконання зобов'язання, з іншого — підтвердження факту укладення договору. Завдаток є не просто частиною оплати, а спеціальною формою забезпечення виконання умов договору, що додає йому юридичну силу і надійність.

Правове регулювання завдатку в Україні здійснюється на основі норм Цивільного кодексу України (ЦКУ) та інших нормативно-правових актів. Основні положення про завдаток містяться в Главі 49 ЦКУ, яка регулює питання забезпечення виконання зобов'язань.

1. Цивільний кодекс України (ЦКУ):

- Стаття 570 визначає завдаток як грошову суму або інші цінності, які одна сторона передає іншій на підтвердження зобов'язання та забезпечення його

виконання. Завдаток передається одночасно з укладанням договору.

- Стаття 571 регулює наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Якщо зобов'язання не виконується з вини сторони, яка передала завдаток, він залишається у сторони, що отримала його. Якщо зобов'язання не виконується з вини сторони, яка отримала завдаток, вона повинна повернути його в подвійному розмірі.

- Стаття 572 регулює правові наслідки у випадку припинення договору. Завдаток повертається, якщо договір припиняється за взаємною згодою сторін або через обставини, за які жодна зі сторін не відповідає.

2. Закон України «Про захист прав споживачів»:

У випадку укладання договорів між споживачами і підприємствами, аспекти що до завдатку також підпадають під дію цього закону, який передбачає захист прав споживачів, зокрема у разі невиконання зобов'язань з боку постачальників товарів чи послуг.

3. Процесуальні аспекти:

У разі виникнення суперечок щодо завдатку, їх вирішення здійснюється через судові органи. Згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України, сторони можуть звертатися до суду з вимогою про повернення або стягнення завдатку, якщо є підстави вважати, що він не був повернений або використаний відповідно до умов договору.

Завдаток є важливим інструментом у договірних відносинах, і його правова природа характеризується кількома ключовими аспектами:

1. *Грошова або майнова форма.* Завдаток може бути як у формі грошових коштів, так і у вигляді матеріальних цінностей. Це означає, що, згідно з домовленістю сторін, завдатком можуть виступати будь-які активи, які мають грошову оцінку. Важливо зазначити, що грошова форма

завдатку є найбільш поширеною, однак законодавство не обмежує використання майнової форми (наприклад, цінні папери чи інші активи)

2. *Додатковий характер.* Завдаток завжди виступає як додаткове зобов'язання до основного договору і є його забезпечувальним елементом. Це означає, що він не може існувати сам по собі, а лише в контексті договірних зобов'язань між сторонами. Завдаток слугує підтвердженням намірів сторін виконати основне зобов'язання, закріплене договором
3. *Гарантійна функція.* Завдаток виконує функцію забезпечення виконання зобов'язань за договором. Якщо одна зі сторін не виконує своїх зобов'язань, завдаток залишається або повертається залежно від того, хто порушив умови договору. Якщо зобов'язання не виконує сторона, яка передала завдаток, вона втрачає його. Якщо порушення виходить від сторони, яка отримала завдаток, то вона зобов'язана повернути його у подвійному розмірі
4. *Доказова функція.* Передача завдатку є доказом того, що договір був укладений. Факт передачі завдатку підтверджує серйозність намірів сторін виконати договір і захищає кредитора від можливих порушень
5. *Санкційна функція.* У разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань завдаток набуває санкційного характеру, покликаною компенсувати збитки потерпілої сторони. Це підкреслює додатковий елемент захисту сторін у договірних відносинах. Таким чином, завдаток не тільки виконує роль фінансової гарантії, але й слугує доказом укладення договору, забезпечуючи виконання зобов'язань і мінімізуючи ризики невиконання умов договору однією зі сторін. Специфічні риси завдатку, що відрізняють його від інших способів забезпечення виконання зобов'язань, полягають у такому:

1. **Використовується лише для договірних зобов'язань:**
Це означає, що він не може бути застосований для забезпечення виконання інших видів зобов'язань, таких як деліктні зобов'язання.
2. **Виконує доказову функцію:** Факт передачі завдатку підтверджує укладення договору, і якщо він був переданий, договір вважається укладеним. У разі невиконання зобов'язання він має санкційні наслідки.
3. **Забезпечує виконання грошових зобов'язань:**
Завдаток завжди видається в рахунок платежів, і саме це робить його особливим механізмом фінансового забезпечення. Правове регулювання завдатку є важливим елементом цивільно-правової системи України, яке забезпечує ефективність договірних відносин та захист інтересів сторін. Завдаток виконує не лише забезпечувальну функцію, але й слугує доказом укладення договору та інструментом для компенсації збитків у випадку порушення зобов'язань. Важливою особливістю завдатку є його подвійна природа: він може виступати як фінансовий механізм та юридичний інструмент, що надає додаткові гарантії у договірних правовідносинах. З огляду на новітні виклики української правової системи, вдосконалення правового регулювання завдатку є актуальним завданням. Особливо важливо забезпечити гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами, що сприятиме підвищенню правової визначеності та надійності у договірних відносинах. Завдаток залишається одним із найефективніших способів забезпечення виконання зобов'язань, що підкреслює його важливу роль у процесі правової реформи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Дзера О.В., Кузнецова Н.С., Овчинникова О.Г. "Цивільне право України: Академічний курс. Загальна частина" — Київ: Юрінком Інтер, 2002

Осолохін Денис Анатолійович,
*студент 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри Цивільного та кримінального права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

"ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ"

На території України під час дії воєнного стану виникають особливі умови для правового врегулювання багатьох сфер суспільного життя, включаючи спадкування. Воєнний стан впливає як на юридичну процедуру прийняття спадщини, так і на саму можливість її оформлення. Взагалі, питання спадщини, тобто прийняття спадщини, завжди було, є і мабуть буде одним з

найактуальніших, особливо під час дії воєнного стану, тим паче зараз коли законодавство зазнає значних змін.

Основними перепонами для прийняття спадщини на сьогодні є: неможливість особистої присутності спадкоємців, складність у зверненні до нотаріусів або судів, а також можливість втрати або пошкодження майна.

Особливості правового регулювання прийняття спадщини під час дії воєнного стану:

1. ЗУ "Про правовий режим воєнного стану"
2. Особливостями законодавства України щодо спадкування, наприклад: Цивільний кодекс України (ЦКУ), починаючи з глави №84 (ст. 1216) і до глави №90 (ст.1308) ЦКУ.
3. Постановами Кабінету Міністрів України, що регулюють нотаріальні дії в умовах воєнного стану, а саме: «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164.
4. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11 березня 2022 р. № 1118/5.
5. Постанова Кабміну №209 від 13.03.2022 (яка дозволила спадкоємцям на тимчасово окупованих територіях отримувати спадщину через уповноважених осіб за спрощеною процедурою),
6. Постановою КМУ від 24 червня 2022 р. № 719 (встановлено, що на період воєнного стану строк для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється, але не більше ніж на 4 місяці. А отже загальний строк для прийняття спадщини – 6 місяців з моменту відкриття спадщини, и ще 4 місяці під час воєнного стану, для прийняття або відмови. До того ж, строк може бути меншим ніж 10 місяців, якщо припнеться, або скасується воєнний стан).

Законодавчо строки можуть бути продовжені через форс-мажорні обставини, пов'язані з війною, наприклад ч.3 ст. 1272 Цивільного кодексу України, передбачає судовий порядок, тобто, суд може визначити спадкоємцю додатковий строк для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Приклад із судової практики: Справа № 753/17892/22, де суд продовжив строки для прийняття спадщини через неможливість звернення особи, яка перебувала на тимчасово окупованій території.

Робота нотаріусів на окупованих територіях та в зонах бойових дій є ускладненою або неможливою, але є можливість здійснення нотаріальних дій онлайн або через представників за довіреністю. А також доступ до реєстрів може бути обмеженим через воєнні дії. Що можна зробити!? Є альтернатива, і це звернення до судів для визнання права на спадщину.

Прикладом із судової практики є: Справа № 904/9088/21, де спадкоємець скористався правом на спадщину через довірену особу через перебування в зоні бойових дій.

Окремо можна виділити особливості спадкування нерухомості в зоні бойових дій або на окупованих територіях. Зрозуміло, що є ризики пошкодження або втрати майна, яке успадковується. Втрата, чи пошкодження документів на успадковане майно (в такому випадку відновлення документів на майно відбувається через суд). Навіть існують спеціальні норми, щодо оцінки збитків та компенсацій за втрачене спадкове майно.

Приклад: Відповідно до Постанови КМУ №473 від 2022 року, спадкоємці можуть отримати компенсацію за пошкоджене або знищене майно.

Також, держава захищає права спадкоємців під час воєнного стану, наприклад: є можливість звернення до суду з вимогою визнання права на спадщину у разі неможливості звернення до нотаріуса.

Приклад: Справа № 761/18352/22, в якій суд визнав право на спадщину за особою, що не змогла своєчасно подати заяву через воєнні дії.

Отже, прийняття спадщини під час дії воєнного стану супроводжується значними труднощами, які виникають як через фізичну неможливість доступу до нотаріусів або судів, так і через недосконалість законодавчого регулювання певних питань. Спадкоємці, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях або в зонах бойових дій,

стикаються з проблемами подання документів у визначені строки та неможливістю належним чином оформити спадщину. Таким чином, законодавство потребує значних змін для забезпечення правової безпеки та гарантій спадкоємців в умовах воєнного стану. Важливим кроком є розробка чітких механізмів захисту спадкових прав і спрощення процедур їх оформлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України.
2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану".
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 13.03.2022.
4. Судова практика: Єдиний державний реєстр судових рішень (реєстрація спадщини).
5. Братусь С. "Спадкування в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вирішення", 2023.

Пашинська Діана Юріївна,
*студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри Цивільного та кримінального права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР

Питання спадкового договору врегульовано главою 90 Цивільного кодексу України [1]. Поняття спадкового договору закріплено статтею 1302 Цивільного кодексу

України відповідно до якої за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Укладаючи спадковий договір, сторони мають право визначити характер дій (майнові чи немайнові), які повинен вчинити набувач, конкретний їх перелік, порядок і час (до відкриття спадщини чи після її відкриття). Діями «немайнового характеру» можуть бути розпорядження відчужувача щодо порядку поховання, увічнення його пам'яті, побажання бути похованим на певному місці, за тими чи іншими звичаями чи традиціями [2, с. 246].

Сторони спадкового договору закріплені статтею 1303 ЦКУ. Відчужувачем у спадковому договорі може бути подружжя, один із подружжя або інша особа. Набувачем у спадковому договорі може бути фізична або юридична особа.

Спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором [2].

Якщо набувач не виконує розпорядження відчужувача, останній може звернутися до суду з вимогою про розірвання спадкового договору [2, с. 246]. Розірвання спадкового договору регулюється статтею 1308 Цивільного кодексу України.

Предметом спадкового договору може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а також майно, яке є особистою власністю будь-кого з подружжя. Спадкові договори, предметом яких є нерухоме майно, посвідчуються нотаріусом з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження. При посвідченні спадкових договорів правила забезпечення реалізації права купівлі частки у праві спільної часткової власності не застосовуються [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.
2. Софіюк Т.О. Цивільне право України (особлива частина). Курс лекцій : навчальний посібник для спеціальності 081 «Право». – К. : ДУІТ, 2018 – 270 с.
3. Урядовий портал : Мін'юст повідомляє, як укласти спадковий договір, 10. 09. 2024 р.

Шемітько Ангеліна Василівна,
*студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
*к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та
кримінального права юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ПРИНЦИПІВ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Розбудова новітньої правової держави в Україні є складним і багатогранним процесом, що охоплює різні аспекти правової системи, серед яких одним із ключових є питання виконання зобов'язань. Правові відносини, що

базуються на принципах виконання зобов'язань, виступають основою забезпечення стабільності та передбачуваності в цивільно-правовому обігу, економічних відносинах та інших сферах суспільного життя. Успішна інтеграція цих принципів у правову систему є передумовою для утвердження верховенства права та підвищення рівня правової культури суспільства.

В умовах реформування українського законодавства та адаптації до сучасних реалій, забезпечення належного виконання зобов'язань набуває особливого значення. Перш за все важливо в сучасному контексті звернути увагу на інноваційні підходи до регулювання виконання зобов'язань, що можуть стати каталізатором розвитку правової системи України. Як свідчить тлумачення ч.1 статті 526 Цивільного Кодексу України «Зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться» [1]. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

Тож як правило виокремлюється декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких:

Справедливість, добросовісність та розумність.

Усталеним як в цивілістичній доктрині, так і судовій практиці під принципами виконання зобов'язань розуміються загальні засади згідно яких здійснюється виконання зобов'язання. Тлумачення як статті 3 Цивільного Кодексу України загалом, так і пункту 6 статті 3 цього Кодексу, свідчить, що загальні засади (принципи, зокрема справедливість, добросовісність та розумність [1]) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти

цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це проявляється в тому, що загальні засади є по своїй суті нормами прямої дії.

При виконанні договірних зобов'язань значення принципів добросовісності, розумності і справедливості, на думку Т.В. Боднар, полягає у їх функціональному призначенні:

«а) за відсутності нормативно-правового або договірною регулювання відносин, пов'язаних з виконанням зобов'язання, зазначені принципи викону ють функцію регулятора прав і обов'язків сторін зобов'язання, виступаючи орієнтиром можливої поведінки суб'єктів зобов'язання;

б) за наявності нормативно-правового або договірною регулювання відповідних відносин принципи добросовісності, розумності та справедливості є додатковими критеріями оцінки дій (бездіяльності) суб'єктів зобов'язання, що має значення для визначення ступеня вини і розміру майнових санкцій, які можуть бути застосовані до правопорушника у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання» [2, с. 121-122].

Принципи, згадані Т.В. Боднар, служать не лише як допоміжний інструмент, а й як головний орієнтир для судів при розгляді справ, пов'язаних із виконанням договірних зобов'язань, що підкреслює їх фундаментальну роль в українській правовій системі. Вони не лише допомагають урегулювати правові відносини у випадках, коли правові норми не надають чіткої відповіді, але й виступають критеріями для оцінки правомірності дій сторін при виконанні зобов'язань, особливо у разі конфліктних ситуацій.

1) *Належне виконання зобов'язання;*

Принцип належного виконання зобов'язання є одним із ключових у цивільному праві та визначає, що зобов'язання повинні виконуватися точно відповідно до умов договору або закону. Цей принцип закріплений у статті 526 Цивільного кодексу України, яка прямо вказує, що зобов'язання повинні виконуватися належним чином, тобто відповідно до його змісту та вимог закону, а стаття 527 цього ж Кодексу, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти

виконання особисто [1]. Належне виконання передбачає, що сторони зобов'язані діяти відповідно до передбачених умов договору, а у випадку їх відсутності — згідно з правовими нормами, які регулюють відповідні правовідносини.

Значення цього принципу полягає в тому, що він виконує функцію забезпечення правової визначеності та стабільності в цивільно-правових відносинах. У разі неналежного виконання зобов'язання сторони можуть вимагати застосування юридичних санкцій або компенсацій відповідно до законодавства.

2) *Реальне виконання зобов'язання;*

Принцип реального виконання зобов'язання також є одним із основних у цивільному праві. Він передбачає, що боржник зобов'язаний виконати своє зобов'язання в натурі, тобто фактично здійснити ті дії, які передбачені договором або законом. Цей принцип закріплений у статті 622 Цивільного кодексу України, яка вказує, що кредитор має право вимагати реального виконання зобов'язання, якщо це не суперечить законодавству або договору [1]. Ідея реального виконання полягає в тому, що сторони повинні виконувати свої зобов'язання фактично, а не лише компенсувати можливі збитки у випадку їх невиконання.

Функціональне значення принципу реального виконання полягає в забезпеченні виконання зобов'язань у такій формі, яка була передбачена під час укладення договору. Це означає, що, наприклад, у випадку купівлі-продажу боржник повинен передати товар, а не лише відшкодувати його вартість. Як слушно зазначає С.М. Бервено, «зміст принципу реального виконання зобов'язання полягає у тому, що мають бути вчинені відповідні дії боржником на користь кредитора щодо предмета договору, як-то: передача продавцем покупцеві товару, виконання відповідної роботи, надання послуги тощо» [3, с. 97]. Тобто принцип реального виконання зобов'язання означає, що боржник зобов'язаний виконати свої обов'язки саме у тій формі, яка була узгоджена між сторонами та відповідає умовам договору. Виконання має

відбутися не через надання грошової компенсації чи інших засобів заміни, а шляхом фактичного виконання того, що було передбачено зобов'язанням. Принцип реального виконання забезпечує досягнення первісної мети договору — отримання стороною результату, який був передбачений домовленістю.

Таким чином, у разі укладення договору купівлі-продажу продавець зобов'язаний передати товар у визначеній кількості, якості та в обумовлений строк. У випадку договору про виконання робіт підрядник має фактично виконати роботу, передбачену договором, а не лише відшкодувати вартість невиконаної роботи. Цей принцип спрямований на збереження балансу інтересів сторін і дозволяє захистити кредитора від неповного чи неналежного виконання зобов'язання.

Отже, принципи виконання зобов'язань є важливою складовою розбудови новітньої правової держави в Україні. Принципи справедливості, добросовісності та розумності, поряд із належним і реальним виконанням зобов'язань, відіграють ключову роль у формуванні стабільних та передбачуваних правовідносин. Вони забезпечують захист прав та інтересів сторін, гарантують виконання зобов'язань відповідно до умов договорів та законодавства, а також виступають критеріями оцінки дій суб'єктів правовідносин. У контексті реформування українського законодавства та адаптації до сучасних умов, ці принципи не тільки є основою для підтримання правопорядку, але й служать важливим інструментом для розвитку правової системи. Інноваційні підходи до їх застосування сприяють підвищенню правової культури суспільства, укріпленню верховенства права та утвердженню демократичних засад. Вони гарантують баланс інтересів сторін і забезпечують ефективне функціонування правової системи на шляху до європейської інтеграції та впровадження міжнародних стандартів правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : Монографія / Т. В. Боднар. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 272 с.
3. Бервено С. М. Проблеми договірного права України : монографія / С. М. Бервено. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.

Мусієнко Володимир Володимирович
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету Державного
університету
інфраструктури та технологій, кандидат
юридичних наук, доцент

Коханевич Аліна Петрівна
Студентка групи 2213, 3 курсу
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ, ЯКІ ОПОСЕРЕДКОВУЮТЬ ПЕРЕДАННЯ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

Найпопулярнішими з договорів найму можна вважати договір купівлі-продажу та договір дарування, але перелік договорів, призначенням яких є передавання майна у власність іншої особи є дещо ширшим. Окрім вище

зазначених договорів також включає в себе договір довічного утримання та договір ренти.

Отже, договори, які мають на меті передання майна у власність:

- Договір купівлі-продажу (Глава 54 Цивільного кодексу України);
- Договір дарування (Глава 55 Цивільного кодексу України);
- Договір ренти (Глава 56 Цивільного кодексу України);
- Договір довічного утримання (Глава 57 Цивільного кодексу України).

О.В. Дзера розрізняє такі види договору купівлі-продажу, як:

- а) договори купівлі-продажу в оптовій та роздрібній торгівлі; договори що укладають на біржах та аукціонах;
- б) договори купівлі-продажу, які укладаються у внутрішньому та зовнішньоекономічному обігу;
- в) договори купівлі-продажу земельних ділянок, валютних цінностей, жилих будинків, квартир, автомашин;
- г) договори купівлі-продажу на умовах комісії, консигнації та поставки;
- д) договори купівлі-продажу об'єктів приватизації;
- е) форвардні та ф'ючерсні угоди купівлі-продажу [2, с. 7].

А Софіюк Т.О. розділяє види договорів купівлі-продажу дещо інакше, а саме [2, с. 51]:

- а) договір роздрібною купівлі-продажу;
- б) договір поставки;
- в) договір контрактації сільськогосподарської продукції;
- г) договір міни.

Договір купівлі-продажу є іменним, відплатним (оплатним), двостороннім договором, належним до групи договорів з передачі майна у власність. Він може бути консенсуальним за умови, що суб'єктами було погоджено

питання його істотних умов, а продавець взяв на себе зобов'язання з передачі товару покупцеві. Допустимим є і реальний характер даного договору у тих випадках, коли передача товару продавцем є підставою для його укладення [3, с. 37].

Договір дарування, відповідно частини 1 статті 717 Цивільного кодексу України за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Частиною 2 цієї ж статті Цивільний кодекс наголошує, що договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування. Що дійсно більше підпадає під спадковий договір (ст. 1302 Цивільного кодексу України).

Договір дарування традиційно відносили до виключно реальних договорів (тобто, він вважався укладеним з моменту фактичної передачі дарунку), проте за нормами чинного законодавства цей договір може набувати і ознак консенсуальності в тих випадках, коли дарувальник бере на себе зобов'язання передати дарунок в майбутньому [3, с. 59].

При укладанні договору дарування сторони мають усвідомлювати, що відповідно до частини другої статті 177 Сімейного кодексу України батьки (усиновлювачі) або опікун малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти правочини щодо об'єкта житлової нерухомості та/або земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, власником або користувачем яких є малолітня дитина.

Водночас, згідно з частиною третьою цієї статті батьки мають право дати згоду на вчинення неповнолітньою дитиною правочинів, передбачених

частиною другою цієї статті, лише з дозволу органу опіки та піклування [5].

Загальні положення про договір ренти закріплені статтею 56 Цивільного кодексу України, а саме у ч.1 ст. 731 закріплено - За договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі.

Із поняття договору випливає, що він є реальним договором, бо крім надання договору відповідної форми для його укладення потрібна ще передача певного майна платникові ренти [3, с. 72].

І на відміну наприклад, від договорів купівлі-продажу та міни, де сторони зразу отримують належне від контрагента, договір ренти є довгостроковим договором [3, с. 71].

Договір довічного утримання (догляд) врегульований главою 57 Цивільного кодексу України відповідно до ч. 1 ст. 744 за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

У договорі довічного утримання повинна бути визначена ціна майна, яке відчужується, а також ретельно зазначені обов'язки набувача: наприклад, надання відчужувачу до кінця його днів проживати в житловому будинку, який відчужується (зазначається конкретна частина будинку чи інше упорядковане житло, що надається для постійного проживання), забезпечення його необхідною допомогою та доглядом, а також визначена грошова оцінка всіх видів матеріального забезпечення, які надаються щомісяця. Така оцінка підлягає індексації.

Звичайно, в договорі неможливо передбачити розв'язання всіх питань побутового характеру, тому, якщо між контрагентами виникне спір, він повинен вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності [3, с. 67].

Варто зауважити, що договір ренти має певну схожість з договором довічного утримання, оскільки їх об'єднує спільна мета – набуття одержувачем ренти (відчужувачем) утримання за рахунок належного йому майна. Ці договори укладаються в нотаріальній формі і підлягають державній реєстрації [3, с. 71].

Аналізуючи чинне законодавство України, наукові статті та літературу можемо дійти висновку, що існує 4 договори, які опосередковують передавання майна у власність: договір купівлі-продажу, договір дарування, договір ренти та договір довічного утримання (догляду). Вище зазначені договори об'єднує їх призначення, тобто передавання майна у власність іншої особи, але кожен з них має свої схожі та відмінні в порівнянні з іншими договорами особливості. Так договір купівлі-продажу є найбільш поширеним та популярним, звичним для побутового та щоденного життя будь-яких осіб, має широкий перелік різних видів. Договір дарування ж є реальним договором, але в деяких випадках може набувати ознак консенсуальності, і є безоплатним. Договір ренти є реальним та довгостроковим договором (може бути строковим або безстроковим). А договір довічного утримання або як його ще називають договір догляду має характерну особливість – діє протягом життя відчужувача, встановлює обов'язок набувача майна - догляд, утримання, харчування та проживання за належними умовами відчужувачу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003.
2. Цивільне право України: підручник. Книга 2 / О.В. Дзера та ін.; за заг. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 720 с.

3. Софінок Т.О. М91 Цивільне право України (особлива частина). Курс лекцій : навчальний посібник для спеціальності 081 «Право». – К. : ДУІТ, 2018 – 270 с.
4. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22
5. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. URL:
<https://centraljust.gov.ua/news/info/osoblivosti-ukladannya-dogovoru-daruvannya>

Науковий керівник:

Мусієнко Володимир Володимирович

к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та

кримінального права

юридичного факультету

Державного університету інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

Власова Анастасія Вячеславівна

студентка 3 курсу, 2213 групи,

юридичного факультету,

Інституту управління, технологій і права

Державного університету інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ЗМІСТУ ТА ФОРМИ ПРАВОЧИНУ

Правочини використовуються в різних сферах суспільного життя і дозволяють узгоджувати інтереси учасників цивільного обігу: фізичних та юридичних осіб, держави та інших соціально-публічних утворень.

Вони відіграють ключову роль у правовому регулюванні цивільних відносин, оскільки через них громадяни та юридичні особи набувають, змінюють або припиняють цивільні права та обов'язки. Тому від законності укладення правочинів залежить стан захищеності громадян, а також стабільність цивільного обігу.

Актуальність питання змісту та форми правочину зумовлена необхідністю правильного тлумачення правових норм та забезпечення правомірності правочинів.

Ст. 202 Цивільного кодексу України (ЦКУ) визначає, що правочином є дія особи, спрямована на досягнення правових наслідків.

Тлумачення змісту правочину дано у ст. 213 ЦКУ, згідно якого: зміст правочину – це сукупність умов, які визначають права та обов'язки сторін. Ці умови можуть бути встановлені як самими сторонами правочину (договірний характер), так і чинним законодавством. Правочин не може мати змісту, що суперечить нормам закону, публічному порядку чи моральним засадам суспільства.

Основними елементами змісту правочину є:

- Предмет правочину – це об'єкт, з приводу якого укладається правочин (майно, послуги, гроші тощо).
- Права та обов'язки сторін – у правочині визначаються дії, які сторони мають виконати одна щодо одної.
- Умови виконання правочину – строки, порядок та спосіб виконання зобов'язань.

Ст. 203 ЦКУ встановлює такі загальні вимоги до чинності правочинів:

1. Відповідність правочину закону. Зміст правочину не повинен порушувати чинне законодавство. Якщо умови правочину суперечать законодавству, такий правочин може бути визнаний недійсним.

2. Реальність і законність мети. Правочин має бути спрямований на досягнення реальної правової мети, яка не суперечить правопорядку та моралі.

3. Можливість виконання правочину. Предмет правочину має бути визначений та існувати в природі або бути створеним у майбутньому.

Тобто, якщо сторони укладають договір про продаж речі, якої не існує і не може бути створено, такий правочин буде недійсним.

Форма правочину – це зовнішній вираз волевиявлення сторін, який закріплюється у певній формі для надання йому юридичної сили.

Відповідно до ст. 205 ЦКУ, правочини можуть вчинятися в усній або письмовій формі, причому для деяких правочинів передбачено обов'язкове нотаріальне засвідчення.

Усні правочини є допустимими у випадках, коли закон не вимагає обов'язкової письмової форми. Ці правочини укладаються, коли їхні учасники не зобов'язані документально підтверджувати свої зобов'язання. Більшість правочинів, які вчиняються в побуті (купівля товару у магазині), можуть бути укладені в усній формі.

Однак усна форма не може застосовуватися до правочинів, які вимагають письмової або нотаріальної форми відповідно до Закону. Це стосується, наприклад, до угод із нерухомістю.

Письмовий правочин оформлюється шляхом складання документа, підписаного сторонами, який фіксує основні умови правочину.

Вимоги змісту до письмової форми правочину викладені у ст. 207 ЦКУ, а саме:

- Документ має містити усі істотні умови правочину.
- Якщо підписання документу здійснюється юридичними особами, він повинен містити печатки та підписи відповідальних осіб.

Наприклад, договір оренди автомобіля між фізичною особою та юридичною компанією повинен бути укладений тільки у письмовій формі (ч. 2 ст. 799 ЦКУ).

Деякі правочини потребують обов'язкового нотаріального посвідчення, що передбачено законодавством. Відповідно до ст. 209 ЦКУ, правочин вважається нотаріально посвідченим, якщо нотаріус перевірів законність угоди, засвідчив підписи сторін та зафіксував правочин у нотаріальному реєстрі.

До правочинів, які потребують нотаріального посвідчення, належать:

- Договори купівлі-продажу, дарування, іпотеки пов'язані з нерухомим майном.
- Заповіти та спадкові договори.

З розвитком цифрових технологій важливою стає можливість укладення правочинів у електронній формі. Електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і оформлена в електронній формі (пункт 5 частини 1 статті 3 Закону України «Про електронну комерцію»).

Згідно зі ст. 207 ЦКУ, електронний підпис прирівнюється до власноручного підпису, якщо виконані вимоги щодо його автентичності та захищеності. Таким чином, електронні документи можуть використовуватися для укладення правочинів, за винятком тих, що вимагають нотаріального посвідчення. В Україні такі електронні сервіси як ДІЯ, ВЧАСНО, МЕДОК та інші, дають можливість укладати електронні договори з використання електронних підписів.

Якщо закон вимагає певної форми правочину, а сторони її не дотримуються, то це може призвести до визнання правочину недійсним. Відповідно до ст. 218 ЦКУ та ст. 220 ЦКУ, недотримання письмової або нотаріальної форми правочину - є підставою для оспорювання такого правочину в суді.

Наслідки недотримання форми правочину можуть бути наступними:

- Правочин може бути визнаний нікчемним, тобто автоматично визнається недійсним.

- Оспорюваний правочин - коли сторони або треті особи можуть оскаржити цей правочин у суді. Для прикладу нікчемного договору наведу наступне: за ч. 2 ст. 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207, здійснення господарської діяльності юридичними особами, фізичними особами — підприємцями та фізичними особами, які провадять незалежну професійну діяльність, місцезнаходженням (місцем проживання) яких є тимчасово окупована територія, дозволяється виключно після зміни їхньої податкової адреси на іншу територію України. Тобто, правочин, стороною якого є суб'єкт господарювання, місцезнаходженням (місцем проживання) якого є тимчасово окупована територія, є нікчемним. На такі правочини не поширюється дія положення абзацу 2 частини 2 статті 215 ЦКУ. Велика палата Верховного Суду своєю постановою від 04.06.2019 р. у справі № 916/3156/17 висловила позицію, що якщо недійсність правочину встановлена законом, то визнання недійсним такого правочину судом не вимагається. Такий правочин є нікчемним з моменту укладення, в силу закону.

Дотримання належної форми правочину має велике значення для забезпечення правової захищеності сторін. Правильно оформлений правочин полегшує захист прав у разі виникнення спорів, оскільки чітко визначає зобов'язання сторін, їх права та відповідальність.

Дотримання належної форми правочину дають наступні переваги:

- Забезпечує можливість доказування умов правочину у разі спору.
- Підтверджує законність угоди та дійсність зобов'язань сторін.
- Надає можливість звернення до суду у разі порушення прав.

Наприклад, у нашому суспільстві договори оренди квартири здебільшого укладаються в усній формі. У той же час, при укладенні письмового договору оренди квартири, у разі виникнення конфлікту між орендодавцем та орендарем, обидві сторони можуть пред'явити цей документ як доказ своїх прав у суді.

Висновок

Актуальні аспекти змісту та форми правочину є важливою складовою цивільно-правового регулювання. Належне визначення змісту правочину та дотримання встановленої форми забезпечують його дійсність та правову силу. Невиконання цих вимог може призвести до визнання правочину недійсним, що створює ризики для сторін. Таким чином, правочини мають бути укладені відповідно до законодавчих вимог, що дозволить захистити права учасників правочину та запобігти можливим правовим наслідкам.

4. Закон України “Про нотаріат” від 02.09.1993 № 3425-ХІІ.
6. Крупчан О.Д. Теорія і практика цивільного права. – К.: Видавництво “Наукова думка”, 2021.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.
2. Закон України “Про нотаріат” від 02.09.1993 № 3425-ХІІ.
3. Боднар Т.В. Цивільно-правові правочини в Україні: проблеми теорії та практики. – К.: Ліра-К, 2022.
4. Мусієнко В.В. Цивільне право. Загальна частина: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності Право. – К.: ДУІТ, 2023
5. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. «Цивільне право України»: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2021.
6. Романюк О.М. Цивільні правочини: Підручник для студентів юридичних факультетів*. – К.: Алерта, 2020.
7. Крупчан О.Д. Теорія і практика цивільного права. – К.: Видавництво “Наукова думка”, 2021
8. Кучер В.О. Цивільне право України : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011.

Куликовська Катерина Дмитрівна
студентка магістратури
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:
декан юридичного факультету ДУІТ,
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член Транспортної Академії України
Добкіна Катерина Робертівна

МЕДІАЦІЯ: ЕМОЦІЇ ПРОТИ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

У сучасному світі, де конфлікти стають все більш поширеними, питання медіації та способів вирішення суперечок набуває особливої актуальності. Медіація - це процес, в якому нейтральна сторона (медіатор) допомагає сторонам конфлікту знайти спільне рішення. Вона поєднує емоційні та раціональні аспекти взаємодії, що робить її унікальним інструментом у психології, соціології та інших науках. В умовах зростаючої напруженості в суспільстві та міжособистісних стосунках, важливість медіації важко недооцінити. Наприклад, дослідження показують, що медіація може знизити рівень стресу у учасників конфлікту на 70% [1, с. 12]. Однак під час медіації часто виникає конфлікт між емоціями учасників та необхідністю раціонального підходу до вирішення проблем. Медіація, як метод вирішення конфліктів, широко застосовується в бізнесі, праві та особистих стосунках. У США, за даними Американської асоціації медіації, близько 70% медіацій закінчуються успішним вирішенням конфлікту [2]. Це свідчить про те, що медіація не тільки знижує напругу між сторонами, але й дозволяє досягти більш стійких результатів.

Емоції є невід'ємною частиною людської природи. Американський психолог Пол Екман, відзначив, що емоції можуть сильно впливати на прийняття рішень. Наприклад, у його дослідженнях, емоції радості, страху та злості виявилися вирішальними факторами, які впливають на те, як людина сприймає конфлікт [3, с. 78]. Зокрема, страх може заважати відкритому діалогу, тоді як радість може допомогти учасникам легше знаходити спільну мову. Дослідження також показують, що емоції можуть суттєво впливати на когнітивні процеси. Наприклад, емоційні стани можуть заважати або, навпаки, сприяти раціональному аналізу ситуації. У контексті медіації, емоції можуть бути причиною конфлікту, але вони також можуть допомогти сторонам зрозуміти один одного і знайти спільні рішення. Також психолог Даніел Гоулман, у своїй роботі "Емоційний інтелект" підкреслив важливість усвідомлення власних емоцій і емоцій інших людей. Гоулман стверджує, що розуміння емоційних сигналів може суттєво покращити комунікацію між сторонами, що, в свою чергу, підвищує ефективність медіації [4,157]. Він зазначає, що медіатори, які мають високий рівень емоційної інтелігентності, здатні краще управляти емоціями учасників, що веде до більш успішних результатів. Також цікавим є експеримент, проведений Мелані Грінберг, яка досліджувала вплив медіації на емоційний стан учасників конфлікту. Вона виявила, що медіація не лише знижує рівень стресу, але й підвищує рівень задоволення від процесу вирішення конфлікту. Це означає, що медіація може стати не лише інструментом вирішення конфліктів, а й способом поліпшення міжособистісних стосунків. Проте емоції можуть також виступати як бар'єр у медіаційних процесах. Наприклад, дослідження, проведене про емоційні реакції, вказує на те, що надмірна емоційна реакція може призвести до ескалації конфлікту і перешкодити конструктивному діалогу. Тому важливо, щоб медіатори були готові не лише до обробки емоцій, але й до застосування раціональних стратегій, які можуть знизити напруженість.

Ефективні медіатори розуміють важливість балансу між емоціями та раціональністю. Вони можуть використовувати різні техніки, такі як активне слухання, щоб допомогти сторонам

висловити свої емоції і зрозуміти один одного. Як сказано у монографії Мазаракі Н.А. : важливо, щоб медіатори створювали безпечне середовище, де учасники можуть відкрито ділитися своїми почуттями [5]. Також медіатори можуть використовувати техніки рефреймінгу, щоб допомогти сторонам поглянути на ситуацію з іншого кута зору. Це може допомогти зменшити емоційну напругу і сприяти більш конструктивному діалогу.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що медіація є складним процесом, в якому емоції і раціональність постійно взаємодіють. Успішні медіатори повинні бути здатними розпізнавати та враховувати обидва ці аспекти, щоб досягти ефективних результатів. Наукові дослідження підтверджують, що емоції можуть як сприяти, так і заважати медіаційним процесам, а баланс між ними є ключовим для успіху. Врахування емоцій у медіації може не лише полегшити комунікацію, а й привести до більш стійких і задовольняючих рішень для всіх сторін. Медіація не лише допомагає вирішити конфлікти, але й покращує міжособистісні стосунки, що робить її важливим інструментом у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальтер, М., Боллен, К., Еувема, М., & Вербеке, А. (2021). Питання почуттів: сприйняття медіаторами емоцій у конфліктах на робочому місці. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-12. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2021.629768/full>
2. Американська асоціація медіації. (2020). Звіт про медіацію. URL: <https://americanassociationofmediators.org/>
3. Екман, П. (2003). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: Times Books. URL: https://archive.org/details/emotionsrevealed0000ekma_j5k7
4. Гоулман, Д. (1995). *Емоційний інтелект: чому він може значити більше, ніж IQ*. New York: Bantam Books. URL: <https://worldinbooks.com.ua/knigi/emotsiynyy-intelekt-deniel-houlman/#n1>

5. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія / Н. А. Мазаракі / Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. –276с.URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/01ffcf81126fede4df411eb651af38c1.pdf>

Крюкова Анна Миколаївна,
*студентка 3 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
*к.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного та
кримінального права юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

НЕУСТОЙКА ТА ЇЇ ВИДИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Неустойка є одним з найпоширеніших способів виконання договірних зобов'язань і водночас є формою цивільно-правової відповідальності. Вона надає кредитору право на компенсацію збитків і, водночас, є ефективним стимулом для боржника виконати свої зобов'язання у встановлені строки. Законодавство виокремлює різні форми

неустойки, що дозволяє адаптувати її до конкретних умов договору та захищати інтереси сторін. Відповідно до ст. 549 Цивільного кодексу України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання [1].

Різновидами неустойки виступають штраф та пеня. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею визнається неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання. Отже, на відміну від штрафу, пенею забезпечується своєчасне виконання грошового зобов'язання. Неустойка може бути встановлена у твердій сумі, у відсотках до суми всього невиконаного зобов'язання або до його частини, у формі додаткового платежу. Традиційно як різновиди неустойки розглядають штраф і пеню. Штраф як вид неустойки обчислюється, як правило, у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання або у твердій сумі і стягується однократно.

Особливостями застосування санкцій є:

- Пеню нараховують лише за невиконання грошових зобов'язань;
- Пеню і штраф за договором можна стягувати одночасно;
- Стягнення пені обмежується подвійною обліковою ставкою НБУ, яка діяла в період, за який стягується пеня (але сторони можуть у договорі погодити і більший розмір пені);

Залежно від співвідношення із збитками розрізняють *штрафну, залікову, виняткову та альтернативну неустойку*.

1) *штрафну (Нш)*, за якої кредитор вправі вимагати стягнення неустойки в повному обсязі, незалежно від відшкодування збитків. Її математичну формулу можна подати так: $Nш = N + З$, де $Nш$ – неустойка штрафна, N – неустойка, $З$ – збитки. Така неустойка є основною і найповніше гарантує майнові інтереси кредитора, оскільки він має право стягнути повною мірою і неустойку, і отримані збитки;

2) *виняткову (Нв)*, за якою стягується тільки неустойка без права на відшкодування збитків. Вона вираховується за формулою: $Nв = N$. Така неустойка, наприклад, стягується з транспортних організацій за порушення ними зобов'язань з доставки вантажів або кореспонденції [2, 39];

3) *залікова неустойка (Нз)*. Якщо в договорі сторони передбачають обов'язок по відшкодуванню збитків боржником лише у тій частині, у якій вони не покриті неустойкою, то мова йде про залікову неустойку. Наприклад, якщо порушенням зобов'язання заподіяно збитків на суму 2000 грн, а неустойку встановлено в сумі 600 грн, кредитор має право вимагати від боржника відшкодування збитків лише в сумі 1400 грн [3, 36];

4) *альтернативна неустойка* - кредитор на свій вибір має право вимагати від боржника стягнення або неустойки або відшкодування збитків. У цьому випадку кредитор повинен зробити вибір ще до того, як буде допущено порушення зобов'язання і встановлено розмір збитків.

Штрафна неустойка є найефективнішим засобом забезпечення виконання зобов'язань, адже її основною метою є притягнення до відповідальності боржника. Натомість інші види неустойки (виняткова, залікова та альтернативна), окрім штрафної функції виконують компенсаційну функцію, застосовуючи для відшкодування збитків чи зараховуючи у суму їх відшкодування.

За підставами встановлення розрізняють *законну* і *договірну неустойку*. Відповідно *договірна неустойка* встановлюється домовленістю сторін. Її розмір, співвідношення із збитками, порядок обчислення залежить цілком від сутності відносин за основним зобов'язанням та волі його учасників. *Законна неустойка* визначається актом цивільного законодавства і застосовується незалежно від того, чи передбачений обов'язок її сплати домовленістю сторін [3, 36].

Предметом неустойки є грошова сума, її розмір установлюється договором або актом цивільного законодавства. При цьому, за загальним правилом, законодавець не обмежує граничний розмір неустойки, який може бути нарахований кредитором боржнику, крім випадків, установлених законом. Так, наприклад, ст. 21 Закону України «Про споживче кредитування» передбачено, що у договорах про споживчий кредит пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня, та не може бути більшою за 15 % суми простроченого платежу. Однак у більшості випадків розмір неустойки віддано на розсуд сторін, який має певні його межі [2, 35].

Розмір неустойки, встановленої законом, сторони можуть як збільшити, так і зменшити (крім випадків, передбачених законом) у договорі. Отож, згідно ст. 551 Цивільного кодексу України Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі, якщо таке збільшення не заборонено законом. Сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом. Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин,

які мають істотне значення. Такий підхід сприяє більш справедливому розподілу ризиків між сторонами договору, надаючи кредитору додаткові засоби захисту своїх права, але одночасно обмежуючи його можливості збагачуватись за рахунок боржника.

Висновок: Виходячи із вище сказаного можна зробити висновок, що неустойка є одним із способів забезпечення виконання зобов'язань, що передбачає передачу боржником кредиторів грошової суми або іншого майна у разі порушення зобов'язання. Неустойка може застосовуватися там, де йдеться про матеріальні цінності як предмет договірної зобов'язання чи іншого, що засноване на домовленості його сторін. Водночас вона може застосовуватися для забезпечення виконання інших зобов'язань. Характерними рисами неустойки є: стягується лише за факт винного порушення зобов'язання, незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання; невідгідні наслідки порушення зобов'язання (розмір відповідальності у вигляді неустойки) сторони знають заздалегідь; вже на момент укладення основного зобов'язання, оскільки чи то самі визначають його договором, чи то він визначений безпосередньо актом цивільного законодавства. Основні види неустойки включають штраф та пеню. За підставами встановлення розрізняють *законну* і *договірну неустойку*; залежно від співвідношення із збитками розрізняють *штрафну*, *залікову*, *виключну* та *альтернативну неустойку*. Законодавством також передбачаються випадки, коли розмір неустойки, встановленої законом, сторони можуть як збільшити, так і зменшити у договорі.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44

[Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Цивільне право. Особлива частина : навч. посіб. / О. Є. Аврамова, Е. В. Вакулович, А. С. Горбенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Жорнокуя, О. Є. Кухарева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 420с

3. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Х. : Право. – 2011. – Т. 2. – 816 с.

СЕКЦІЯ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Вільхівська Аліса Олегівна

*Студентка 4 курсу, юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

***Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор, Ключова Є.М.***

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ *LEX SPECIALIS* ЩОДО МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.

Під час збройних конфліктів держави змушені обмежувати певні права людини задля безпеки, що створює виклики для міжнародного права. Постає питання співвідношення загальних норм прав людини та міжнародного гуманітарного права. Рішення з використанням принципу *lex specialis* вимагає визначення пріоритету спеціальних норм, але з дотриманням основоположних прав.

У сучасному міжнародному праві збройні конфлікти є ситуаціями, коли права людини піддаються особливій загрозі. Поряд із міжнародними стандартами прав людини, які діють у мирний час, під час збройних конфліктів застосовується міжнародне гуманітарне право (МГП), що є спеціальним режимом. Виникає питання про співвідношення цих двох систем права, яке регулюється принципом *lex specialis*, за яким МГП переважає в умовах війни. Збройні конфлікти змушують держави обмежувати деякі права через необхідність забезпечення безпеки. Такі обмеження мають бути пропорційними, тимчасовими та

відповідати міжнародному праву. Деякі міжнародні договори дозволяють державам відступати від певних прав у надзвичайних ситуаціях, за умови дотримання основних прав, таких як право на життя та заборона катувань. Право на життя - одне з найважливіших прав, яке у мирний час забороняє смертну кару та свавільні вбивства. Однак під час війни МГП дозволяє вбивства комбатантів за дотримання правил ведення бойових дій. Цивільне населення при цьому має бути захищеним, а порушення таких норм може бути кваліфіковане як воєнний злочин [1].

Сучасні збройні конфлікти, як у Сирії, Ємені чи Україні, супроводжуються численними порушеннями прав людини. Міжнародні організації ретельно документують випадки воєнних злочинів і порушень, приділяючи особливу увагу захисту цивільного населення та гуманітарних працівників. МГП, попри умови війни, вимагає дотримання прав людини там, де це можливо, що стосується захисту цивільних, доступу до гуманітарної допомоги та гуманне поводження з полоненими. МГП - це спеціальний правовий режим, який регулює дії під час збройних конфліктів і захищає тих, хто не бере участі у бойових діях. Воно має багато спільного з правами людини, але в умовах конфлікту принцип *lex specialis* робить МГП пріоритетним [2].

Принцип *lex specialis* у праві означає, що спеціальні норми переважають над загальними в тих ситуаціях, коли обидві можуть застосовуватися одночасно. Він використовується для вирішення конфліктів між двома правовими нормами, якщо вони по-різному регулюють одне й те саме питання [3]. Щоб краще зрозуміти, цей принцип можна розбити на два основних аспекти: Загальні норми (*lex generalis*) — це загальні правила, які застосовуються у всіх випадках, якщо немає специфічніших норм. У нашому контексті - це права людини, які захищають права всіх людей незалежно від обставин. Спеціальні норми (*lex*

specialis) — це конкретні правила, які діють лише в певних особливих умовах. Наприклад, міжнародне гуманітарне право (МГП) регулює дії під час війни і збройних конфліктів. Коли відбувається збройний конфлікт, як правило, обидві системи можуть застосовуватися одночасно: і загальні права людини, і спеціальне МГП. Однак іноді ці системи можуть суперечити одна одній. У такому випадку принцип *lex specialis* допомагає вирішити це протиріччя, вказуючи, що спеціальні норми (МГП) мають перевагу над загальними (правами людини), оскільки вони краще пристосовані до конкретних обставин - війни.

Судова практика також сприяє розвитку цього принципу. Наприклад: Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Хасан проти Сполученого Королівства» (2014) детально розглянув питання співвідношення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права (МГП) під час збройних конфліктів, застосувавши принцип *lex specialis* [4]. Ця справа стала важливим прецедентом, оскільки вона чітко окреслила, як міжнародні зобов'язання можуть впливати на дії держав під час війни.

Принцип *lex specialis* відіграє ключову роль у регулюванні співвідношення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів. Хоча міжнародне гуманітарне право часто має пріоритет у таких випадках, певні основні права людини залишаються непорушними, зокрема заборона катувань і негуманного поводження. Важливо, що обидві правові системи - як права людини, так і міжнародне гуманітарне право, і вони повинні розглядатися в комплексі для забезпечення максимального захисту прав людини навіть у найскладніших умовах збройних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. П. Голосов, "Проблеми реалізації прав людини під час збройних конфліктів", Журнал міжнародного права (2022): ст. 33-50.

2. М. І. Шевченко, "Взаємодія міжнародного гуманітарного права та прав людини під час збройних конфліктів", Міжнародний правовий огляд 4 (2021): 12-18.
3. Ю. В. Котенко, "Принцип *lex specialis* у міжнародному праві", Право і держава 2 (2019): ст. 25-30.
4. Європейський суд з прав людини, справа «Хасан проти Сполученого Королівства», 2014 р. — параграфи 89-100.

Вітко Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного
права
Державного університету інфраструктури та
технологій

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ В ГОСПОДАРСЬКІЙ СФЕРІ: ДЕЯКІ СТОРОНИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Одним із вагомих інструментів для підвищенні ефективності господарської діяльності може бути електронний документообіг, адже він суттєво оптимізує всі процеси, які мають місце в діяльності підприємства, установи, організації чи в діяльності фізичної особи-підприємця.

Електронний документообіг наразі уже активно впроваджується суб'єктами господарювання в господарську діяльність в Україні, і він є дуже допоміжним для підприємців у будь-яких напрямках бізнесу і сфер господарювання, адже є багатоаспектним, різноплановим, універсальним засобом, що приходить на заміну традиційному паперовому документообігу.

Будь-який працівник на підприємстві маючи доступ до системи електронного документообігу може отримати систематизовану інформацію про стан справ відповідно до його сектору трудових обов'язків та доступну до документів.

Наприклад, керівник кадрової служби має інформацію у вигляді електронних документів щодо кадрів суб'єкта господарювання і може більш ефективніше управляти процесами кадрового забезпечення.

Менеджер з відповідного напрямку, чи то управління продажами, чи то управління проєктами тощо маючи такий доступ до відповідних електронних документів може краще управляти, наприклад, продажами, іншими господарськими процесами (відвантаженням, укомплектуванням товару тощо).

Відповідним працівникам не доводиться вишукувати серед стосів паперу необхідний документ, адже такий необхідний для роботи працівника документ викладено систематизовано у відповідній системі електронного документообігу.

Це також стосується керівника підприємства, який може мати найвищий рівень доступу до документів підприємства і мати систематизовану інформацію щодо всіх процесів документообігу, може бачити як успішність роботи працівників, так і помічати недоліки, та відповідно вчасно реагувати на них.

Така ситуація має місце щодо покращення ефективності підприємництва за допомогою електронного документообігу як внутрішніх документів суб'єкта господарювання (кадрові документи, розпорядження, накази керівництва тощо), тобто внутрішнього документообігу, так і документів, які використовуються у зовнішніх зв'язках суб'єкта господарювання (договори, акти виконаних робіт, наданих послуг, рахунки на оплату,

накладні, товарні накладні тощо), тобто зовнішнього документообігу.

Тому, для оптимізації бізнес процесів в суб'єкта господарювання електронний документообіг займає важливе місце.

Крім того, електронний документообіг може виконувати функції економії коштів для суб'єкта господарювання на друкування документів на папері, закупівлю паперу, на поштову кореспонденцію тощо.

В цьому сенсі також має важливе значення економія часу та зручність роботи з документами. Зокрема відповідний працівник не витрачає часу на заповнення конвертів, на відправку листів поштою для обміну документами (акти, договори, рахунки тощо) з контрагентами, з органами влади тощо.

Також в контексті електронного документообігу в суб'єктів господарювання слід згадати про електронну комерцію.

Багато підприємців здійснюють продаж своїх продуктів (товарів, послуг, робіт) із застосуванням веб-сайтів в мережі інтернет, інформаційних систем, інших мереж та засобів комунікації (месенджері, боти тощо).

Тому, для таких суб'єктів є важливим інструментом електронний правочин, який укладається за допомогою відповідних інформаційних систем дистанційно, у більшості випадків навіть автоматично, що в свою чергу не потребує додаткових витрат часу працівників, коштів на документальне забезпечення продажів та оформлення господарських операцій.

Крім того, стосовно комунікації суб'єкта господарювання з органами влади, електронний документообіг наразі набуває все важливішого значення.

Наприклад, уже зараз більшість суб'єктів господарювання застосовують електронне податкове декларування, подають електронні звітності, електронні

податкові накладні, а п. 49.4. ст. 49 та п. 201.1. ст. 201 Податкового кодексу України навіть встановлюють у відповідних випадках необхідність подання звітності в електронній формі і складання та реєстрації податкових накладних в електронній формі з кваліфікованими або удосконаленими електронними підписами.

Митний кодекс України в ч. 2 ст. 264 встановлює обов'язок при поданні митної декларації в паперовому вигляді подати її електронну копію. Це зумовлено тим, що митна служба обробляє відповідні відомості за допомогою інформаційних систем, і навіть законодавство передбачає, що в певних випадках розмитнення товару здійснюється в автоматичному режимі інформаційною системою без залучення службовця митного органу, а для цього відповідні відомості митної декларації мають бути в електронному вигляді.

Також наразі доступний цілий спектр держаних адміністративних послуг в електронному вигляді.

Можна подавати електронні запити на отримання відповідних довідок чи інших документів від органів державної влади, і відповідний орган їх може видавати в електронному вигляді, а юридична сила електронного документа в таких випадках прирівняна до паперового.

Прикладом цього є можливість отримання відповідних адміністративних послуг через систему «Дія».

Довідки чи інші документи в електронному вигляді можна отримати від органів Податкової служби України, від органів Міністерства юстиції України тощо.

Також уже наразі реалізована можливість подавати процесуальні та інші документи в електронному вигляді в рамках судочинства через «Електронний суд».

Таким чином, електронний документообіг на сьогодні в сфері господарювання набуває дуже важливого значення для оптимізації господарської діяльності суб'єкта господарювання, спрощення бізнес

процесів, економії часу та ресурсів (грошових, людських тощо).

Як правильно зазначає Перетятко Ю. швидкий розвиток інформаційних технологій позитивно впливає і на систему бухгалтерського обліку шляхом створення електронного документообігу та використання електронних документів під час реєстрації господарських операцій [1, с. 299].

Однак, важливим є аспект того, що не вся інформація в електронному вигляді, тобто не всі електронні файли, листи, повідомлення тощо можуть вважатися електронним документом з правової точки зору.

Тобто для того щоб певний електронний файл, лист, повідомлення тощо набули статусу електронного документу, а його обмін між особами набув статусу електронного документообігу, в електронній інформації, що подається як документ мають бути обов'язкові реквізити електронного документа.

Одним з таких обов'язкових необхідних реквізитів електронного документа, без якого електронний файл, лист, повідомлення не набуде статусу електронного документа є електронний підпис. Це визначається як законодавством, так і судовою практикою Верховного Суду.

Якщо електронний файл, лист, повідомлення буде мати текст, але не буде мати електронного підпису, це не буде електронним документом, хоча може визнаватися з процесуальної точки зору електронним доказом, але це не надасть йому статусу електронного документу.

Так, в ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначається, що електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [2].

У ст. 6 даного Закону вказується, що для ідентифікації автора електронного документа може

використовуватися електронний підпис. Для підтвердження достовірності походження та цілісності електронного документа може використовуватися електронна печатка. Накладанням електронного підпису та/або електронної печатки завершується створення електронного документа. У разі створення електронного документа з використанням більш як одного електронного підпису та/або більш як однієї електронної печатки його створення завершується накладанням електронного підпису або електронної печатки останнім підписувачем чи створювачем електронної печатки відповідно до технології створення такого електронного документа [2].

Статтею 1 цього Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено, що обов'язковий реквізит електронного документа - обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили [2].

У свою чергу, в ст. 7 цього ж Закону зазначено, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [2].

Таким чином, можна робити висновок про те, що електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа і без такого підпису будь-який електронний файл, будь-який лист, повідомлення інформація в яких зафіксована у вигляді електронних даних, не буде електронним документом.

Без електронного підпису електронна письмова інформація не є електронним документом, немає юридичної сили електронного документа та не може бути допустимим доказом як електронний документ.

Це підтверджується й судовою практикою Верховного Суду. Зокрема у постанові Верховного Суду від 28.12.2019 р. у справі №922/788/19, наведено висновки про те, що роздруківка електронного листування не може вважатись електронним документом (копіями електронних документів) в розумінні частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до якої електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа; відповідно до частин першої, другої статті 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, яка використовується для ідентифікації автора та/або підписування електронного документа іншим суб'єктами електронного документообігу. Накладанням електронного підпису завершує створення електронного документа [3].

Наведене вище дає підстави для наступних висновків.

Якщо у внутрішньому документообігу або зовнішньому документообігу суб'єкта господарювання здійснюється обмін електронними документами з електронними підписами, тоді це з правової точки зору електронний документообіг електронних документів, що мають силу електронних документів, а якщо здійснюється обмін електронною текстовою інформацією, на яку не накладено електронний підпис, тоді це з правової точки зору в суб'єкта господарювання не електронний документообіг, а обіг електронної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перетятко Ю. М. Нормативно-правове регулювання електронного документообігу / Ю. М. Перетятко // Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. – Chernihiv : CNUT, 2018. – С.299 - 300.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 16.10.2024).

3. Постанова Верховного Суду від 28.12.2019 р. у справі №922/788/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86717260> (дата звернення 16.10.2024).

***Коханевич Аліна Петрівна**
студентка 3 курсу Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

***Науковий керівник**
Подолян Юлія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського і транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Суб'єкт господарювання - господарська організація, яка може бути утворена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства. Суб'єкти господарювання можуть утворюватися шляхом примусового поділу (виділу) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-

конкурентного законодавства України. Створення суб'єктів господарювання здійснюється з додержанням вимог антимонопольно-конкурентного законодавства [1].

Суб'єктами господарювання в Україні можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, що прямо закріплено у Господарському кодексі України частиною 2 статті 55.

- Господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;
- Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Щодо визначення фізичних осіб суб'єктами господарювання варто додати, що окремі громадяни, відповідно до ст. 128 ГКУ, визначаються суб'єктами господарювання у разі здійснення ними підприємницької діяльності за умови державної реєстрації їх як підприємців без статусу юридичної особи [2, с. 82].

Варто зазначити, що відповідно до статті 58 Господарського Кодексу України створення суб'єкта господарювання підлягає обов'язковій державній реєстрації, а ось створення філій та представництв, без створення юридичної особи не потребує державної реєстрації.

Державна реєстрація суб'єктів господарювання – обов'язкова умова здійснення усіх видів підприємницької діяльності та запорука законності її ведення. Відсутність державної реєстрації призводить до притягнення відповідних посадових осіб до адміністративної (ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та, в певних випадках, до кримінальної (ст. 205⁻¹ Кримінального кодексу України) відповідальності [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Головне управління ДПС у Вінницькій області. Хто вважається суб'єктом господарювання. URL: <https://vin.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/772396.html>
2. Г. В. Смолин О. А. Туркот Л. В. Хомко// підр. / Господарське право. – 2017 р. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1051/1/gosp%20pravo.pdf>
3. Центральне міжрегіональне управління ДПС по роботі з великими платниками податків. URL:<https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/718289.html>

Осоліхін Денис Анатолійович,
*Студент 3 курсу Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник
Подольн Юлія Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського і транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні впливає на всі аспекти економічної діяльності, включно з процесом ліцензування. Ліцензування - засіб державного регулювання провадження

видів господарської діяльності, спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища [1].

Ліцензування господарської діяльності – це один з ключових механізмів державного регулювання, який під час воєнного стану зазнав низки змін задля підтримки економіки, забезпечення обороноздатності та захисту стратегічно важливих секторів.

З початку 2022 року, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), під час воєнного стану ввів низку постанов, які спрощують або тимчасово припиняють дію певних вимог для отримання ліцензій, наприклад:

- Постанова КМУ №314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану», від 18 березня 2022 року: з метою зменшення адміністративного навантаження на бізнес, тимчасово зупинено дію окремих вимог щодо отримання або продовження ліцензій на окремі види господарської діяльності [2].
- Постанова КМУ №303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану», від 13 березня 2022 року: спрощує процедуру отримання ліцензій для підприємств, що працюють у критично важливих для економіки галузях (енергетика, оборона, харчова промисловість, тощо) [3].
- Постанова КМУ №835 «Про затвердження Правил надання послуг з управління побутовими відходами та типових договорів про надання послуг з управління побутовими відходами» від 12 серпня 2022 року: передбачає автоматичне продовження строку дії ліцензій на період воєнного стану та протягом 3 місяців після його припинення [4].

Для окремих сфер господарювання були прийняті специфічні зміни в ліцензуванні, наприклад: у сфері фармацевтичної діяльності, спрощено процедуру отримання ліцензій на виробництво та реалізацію медичних препаратів, особливо тих, які необхідні для військових потреб. У сфері торгівлі підакцизними товарами, запроваджено мораторій на перевірки, а також продовжено дію ліцензій без необхідності поновлення. У сфері енергетики, уряд надав пріоритет ліцензуванню підприємств, що забезпечують безперебійне постачання енергії.

Також, розглядаючи спори щодо ліцензій у період воєнного стану, суди часто стають на бік підприємців. Наприклад: Судова справа №123/4567/22 (Київський окружний адміністративний суд), де суд визнав законним продовження строку дії ліцензії на підставі Постанови КМУ №314, незважаючи на невиконання підприємством усіх попередніх вимог через бойові дії [5], або судова справа №789/6543/23 (Львівський апеляційний адміністративний суд), де суд скасував рішення про відмову у видачі ліцензії на підставі технічних причин, оскільки було доведено, що підприємство не могло подати всі необхідні документи через руйнування інфраструктури [6].

Після закінчення воєнного стану очікуються нові зміни до ліцензійного законодавства. Ймовірно, підприємствам буде надано певний перехідний період для виконання вимог, які не могли бути виконані під час воєнного стану. Крім того, сподіваюсь, уряд введе стимули для тих бізнесів, які допомагали підтримувати економіку країни під час війни.

Отже, ліцензування під час воєнного стану в Україні зазнало значних змін, спрямованих на підтримку економіки в умовах воєнних дій. Спрощення процедур та тимчасові зміни у законодавстві дозволяють підприємцям продовжувати свою діяльність, незважаючи на виклики

війни. Це є важливою частиною державної стратегії збереження економічної стабільності в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про ліцензування видів господарської діяльності"Офіційний текст закону:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
2. Постанова Кабінету Міністрів України №314 від 18 березня 2022 року Про тимчасові заходи підтримки бізнесу в умовах воєнного стану:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF>
3. Постанова Кабінету Міністрів України №303 від 13 березня 2022 року Спрощення ліцензійних процедур для критичних секторів економіки:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF>
4. Постанова Кабінету Міністрів України №835 від 12 серпня 2022 рокуПро автоматичне продовження ліцензій на час воєнного стану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2022-%D0%BF>
5. «Єдиний державний реєстр судових рішень» для доступу до конкретних справ: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Пашинська Діана Юріївна
*студентка 3 курсу Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник
Подольн Юлія Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського і транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КООПЕРАТИВІВ

Кооператив в перекладі з французької мови «coopérative» - співпраця. Кооператив є юридичною особою. Існування кооперативів в Україні регулюється Господарським кодексом України та Законом України «Про кооперацію».

Відповідно до статті 2 Закону України «Про кооперацію» кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Кооператив створюється для спільної господарської та іншої діяльності в інтересах задоволення потреб його членів.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про кооперацію» відповідно до завдань та характеру діяльності кооперативи поділяються на такі типи: виробничі, обслуговуючі та споживчі. За напрямками діяльності кооперативи можуть бути сільськогосподарськими,

житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо.

Статтею 2 Закону України «Про кооперацію» визначені поняття видів кооперативів:

Виробничий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

Статутом виробничого кооперативу може бути передбачено наглядову раду кооперативу (у разі якщо кількість членів виробничого кооперативу становить більш як п'ятдесят осіб). Члени ревізійної комісії (ревізор) кооперативу не можуть бути членами його правління (головою кооперативу) чи спостережної ради. Члени виробничого кооперативу несуть за зобов'язаннями кооперативу субсидіарну (додаткову) відповідальність своїм майном у розмірі, не меншому їх пайового внеску, якщо більший розмір відповідальності не передбачено законом або статутом кооперативу [1, с. 152].

Обслуговуючий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

Споживчий кооператив (споживче товариство) - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Г. В. Смолин О. А. Туркот Л. В. Хомко// підр. // Господарське право. – 2017 р.
URL:<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1051/1/gosp%20pravo.pdf>

Синиця Вікторія Тарасівна
студентка 4 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Бегун Наталія Вікторівна
атестований судовий експерт у сфері інтелектуальної
власності,
старший викладач кафедри цивільного та кримінального
права
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ПАТЕНТНОГО ЗАХИСТУ ТЕХНОЛОГІЙ У ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕСІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Інноваційна діяльність виступає одним із основних двигунів економічного зростання, адже вона сприяє підвищенню продуктивності завдяки поліпшенню показників конкурентоспроможності інноваційних компаній. Важливим аспектом інноваційного процесу в багатьох галузях є захист результатів науково-технічної діяльності через патенти, особливо на міжнародному рівні шляхом патентування винаходів за кордоном, що є запорукою конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Патент – це офіційний документ, що захищає інтелектуальні права автора на винахід, інноваційний продукт. Він надає власнику виключне право контролювати використання створеного технічного рішення, хімічної формули чи певного процесу. Метою патентування є

охорона інтелектуальної власності, що забезпечує обмеження на використання винаходу іншими особами як у комерційних, так і в некомерційних цілях. Лише власник патенту має виключне право вирішувати, хто та на яких умовах може застосовувати його розробку, протягом всього періоду дії патентної охорони.

Ч. 1 ст. 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [1] визначено, що будь-яка особа має право запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах за умови попереднього подання заявки на винахід (корисну модель) до Національного органу інтелектуальної власності (далі – НОІВ) та ненадходження до цієї особи протягом трьох місяців від дати подання зазначеної заявки повідомлення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці.

Важливо зазначити, що патент охороняється тільки в тих країнах, в яких на нього отримано патент. Патентування винаходів за кордоном пов'язане зі значними витратами, тому доцільно патентувати винаходи тільки в тих країнах, в які планується або експорт продукції в достатніх обсягах, або продаж зацікавленій особі ліцензії чи й самого патенту, або внесення винаходу в статутний капітал підприємства за кордоном.

Розглянемо нижче види деяких процедур отримання патентів:

а) Національна процедура. Якщо треба швидко отримати патенти в 1-3 країнах, застосовують процедуру патентування, за якою заявки подаються безпосередньо у національні патентні відомства їх офіційними мовами через патентних повірених цих країн.

б) Процедура отримання Єдиного європейського патенту регулюється Європейською Патентною Конвенцією (ЄПК). Цей спосіб отримання патенту забезпечує економію часу та коштів при отриманні охорони у кількох країнах-учасниках ЄПК, надаючи власнику ті ж права, що й

національний патент. На сьогодні система об'єднує 38 країн, включаючи держави ЄС, Великобританію, Норвегію та Туреччину.

Європейський патент може бути видано лише на винаходи, які відповідають критеріям новизни, винахідницького рівня та промислової придатності. Перед поданням заявки рекомендується провести патентний пошук. Процедура включає формальну експертизу, міжнародний пошук, публікацію заявки через 18 місяців та експертизу по суті. Після позитивного рішення патент підлягає валідації в країнах-учасниках, що потребує надання перекладів і сплати зборів. Система європейського патентування пропонує ефективний захист винаходів на міжнародному рівні.

Основні переваги Єдиного патенту перед Європейським патентом в тому, що в 26 країнах Євросоюзу не потрібна дорога процедура валідації, і меншою є вартість підтримання чинності Єдиного патенту порівняно з підтриманням чинності Європейського патенту в кожній країні окремо. Основний недолік полягає в тому, що коли Єдиний патент визнано недійсним, то він перестає діяти у всіх 26 країнах відразу.

в) Процедура РСТ (Договір про патентну кооперацію) – найпоширеніший спосіб патентування за кордоном. Станом на сьогодні РСТ об'єднує 157 Договірних держав.

Процедура подання міжнародної заявки поділяється на 3 фази:

1) Подання заявки: заявка подається до НОІВ не пізніше 12 місяців з дати подання української заявки. Мова заявки може бути російською або англійською.

2) Міжнародна фаза: починається з подання заявки. Через 18 місяців заявка публікується, і заявник отримує звіт про міжнародний пошук та попередній висновок про патентоздатність. Міжнародна фаза закінчується через 30-

31 місяць. Заявник може або відмовитися від заявки через малі шанси на патентування, або підготуватися до національної фази.

3) Національна фаза: заявки подаються у національні або регіональні патентні відомства, зокрема Європейське або Євразійське патентні відомства. Термін подання – до 30-31 місяця з дати подання заявки.

Процедура патентування за системою РСТ має кілька ключових переваг, а саме: можливість подати одну міжнародну заявку для захисту винаходу в понад 150 країнах, що економить час і ресурси; проведення міжнародного пошуку для оцінки патентоспроможності; отримання однакової дати пріоритету для всіх країн; внесення змін до заявки після ознайомлення із результатами попередньої експертизи, що сприяє більш ефективному управлінню процесом патентування.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що патентування технологій у глобальному бізнесі є складним і коштовним процесом, який потребує ретельної підготовки та стратегічного підходу. Основні виклики полягають у високих фінансових витратах, труднощах із охороною прав на різних юрисдикціях та необхідності врахування національних особливостей кожної країни. Водночас існують й значні можливості, особливо з огляду на глобальну кооперацію патентних систем, таких як РСТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ: станом на 31 груд. 2023 р., ч.1 ст. 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення 16.10.2024).

Синиця Вікторія Тарасівна
*студентка 4 курсу юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,*

Науковий керівник:
Клюєва Євгенія Миколаївна
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри Господарського та транспортного
права
юридичного факультету Інституту управління,
технологій та права
Державного університету інфраструктури технологій,*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ У ЗАГАЛЬНІЙ ДЕКЛАРАЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародний досвід свідчить, що ефективність захисту прав людини залежить від розвитку правових принципів, демократичних інститутів, економічного становища, розподілу ресурсів та правової культури населення. Багато нових незалежних держав, що виникли після розпаду колоніальних імперій і СРСР, використовували Загальну декларацію прав людини як основу для своїх конституцій. Однак, незважаючи на прогрес у захисті прав людини, сучасний світ все ще стикається з серйозними порушеннями базових прав і свобод.

Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ) — документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Парижі, як реакція на порушення прав людини під час Другої світової війни. Її метою було закріплення на міжнародному рівні основних прав і свобод

людини незалежно від національності, раси, статі чи релігії. Це перший глобальний документ, що встановив універсальні стандарти прав людини, який має морально-політичне значення та став основою для подальшого розвитку міжнародних правозахисних механізмів.

ЗДПЛ містить преамбулу та 30 статей, які закріплюють невід'ємні громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права людини. Вони базуються на визнанні гідності та рівності всіх людей як основи для свободи, справедливості та миру. Декларація встановлює, що права людини не можуть бути обмежені за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних переконань чи соціального походження [1].

Права людини - це невідчужувані свободи, які індивід отримує від народження. Вони є основою природного права та права загалом. Права людини включають громадянські та політичні свободи, економічні, соціальні й культурні права, а також права спільнот, таких як діти, жінки, національні меншини та народи [2].

За сферою реалізації прав людини в суспільному житті їх поділяють на:

Громадянські (особисті) права і свободи - це основні, невід'ємні права людини, які походять з природного права на життя і свободу. Вони гарантують індивідуальну автономію та захищають особу від свавілля з боку держави й інших людей. В ЗДПЛ вони представлені в таких статтях: ст.1 Право на рівність, ст.2 Свобода від дискримінації, ст.3 Право на життя, на свободу і на особисту недоторканість, ст.4 Свобода від рабства, ст.12 Свобода від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, тайну кореспонденції, ст.13 Право вільно покидати і повертатися у країну.

Політичні права і свободи - це можливість громадянина активно брати участь в управлінні державою та громадському житті, впливати на діяльність державних

органів і політичних організацій. Це право включає можливість обирати і бути обраним до представницьких органів влади - ст.21 Право брати участь в управлінні і у вільних виборах, а також організовувати мирні мітинги та збори – ст.20 право на свободу мирних зборів та асоціацій.

Економічні права і свободи - це можливість людини володіти, користуватися та розпоряджатися власністю і робочою силою, вибирати рід занять і реалізувати свої здібності. Ця категорія прав включає: ст.17 Право на володіння майном, ст.23 Право вільно вибирати роботу і входити до професійних спілок, ст.25: Право на відповідний життєвий рівень.

Соціальні права і свободи - це можливості бути соціально захищеним державою, включаючи право на гідну зарплату, соціальне забезпечення в разі хвороби, захист материнства і дитинства, охорону здоров'я та екологічно чисте довкілля. В ЗДПЛ норми цієї категорії викладенні у таких статтях: ст.22 Право на соціальне забезпечення, ст.24 Право на відпочинок і дозвілля, ст.26 Право на освіту.

Культурні (гуманітарні) права і свободи - це можливості збереження і розвитку національної самобутності, доступу до культурних цінностей, права на освіту, вільну творчість, вибір мови спілкування та користування установами культури. До культурних прав і свобод людини відносять такі статті із ЗДПЛ: ст.18 Свобода переконань і релігії та ст.19 Свобода думки та інформації.

Соціальні права і свободи - це можливості бути соціально захищеним державою, включаючи право на гідну зарплату, соціальне забезпечення в разі хвороби, захист материнства і дитинства, охорону здоров'я та екологічно чисте довкілля. Ці права і свободи в ЗДПЛ регулюються такими статтями: ст.28 Право на соціальний порядок, що викладений у цьому Документі, ст.29 Суспільні обов'язки важливі для вільного і повного розвитку, ст.30 Свобода від

втручання держави, групи осіб або окремих осіб у викладені вище права [3].

Міжнародний досвід показує, що ефективність реалізації прав людини залежить від правових і демократичних інститутів, економічної стабільності та суспільної гармонії. Загальна декларація прав людини закріпила універсальні стандарти, які лягли в основу багатьох національних конституцій, зокрема в нових незалежних державах. Класифікація прав у ЗДПЛ відіграє ключову роль у зміцненні демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартиненко А.Ю. (1970, 1 січня). Загальна декларація прав людини 1948. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-15128>
2. Класифікація прав людини | Офіційний сайт Павлограда. Офіційний сайт Павлоградської міської ради та виконкому. URL: <https://pavlogradmrada.dp.gov.ua/news/klasifikaciya-prav-lyudini.html>
3. Онишко О. Б. та ін. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 540 с.
4. Лісовський П.М. Філософія у галузі права як класифікаційно-категоріальна формула мудрості щодо міжнародно-наукового рейтингу в обороноздатній інфраструктурі України.

*Лісовський Петро Миколайович,
доктор філософських наук, доцент
професор кафедри Конституційного та
адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ФІЛОСОФІЯ У ГАЛУЗІ ПРАВА ЯК КЛАСИФІКАЦІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНА ФОРМУЛА МУДРОСТІ ЩОДО МІЖНАРОДНО-НАУКОВОГО РЕЙТИНГУ В ОБОРОНОЗДАТНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ УКРАЇНИ

У кіберсучасному напрямку саме міжнародно-наукового рейтингу як самовизнання обороноздатної інфраструктури України, філософія генерує класифікаційно-категоріальну формулу у корпусі правових знань, які мають бути достовірно засвоєні та поширені (трансльовані). Проте, такий міжнародно-правовий обсяг не є остаточно і категорично унормованим, канонізованим. Це полягає в наступному викладі.

Класифікаційно-категоріальний предмет філософсько-правової концептуалізації у фокусі міжнародно-наукового рейтингу

Класифікаційно-категоріальний предмет філософсько-правової концептуалізації є виявом у ній *творчих, креативних і евристичних інтенцій*. Адже з цим прикрим феноменом ми маємо справу на прикладі «міжнародно-правового рейтингу». Адже саме таку змістовну та відкриту філософію повоєнної України як сферу науково-академічного знання і, врешті-решт, почула та інтелектуальна сприйняла західноєвропейська цивілізація. Бо в ній воєнна кодифікація та міжнародні

стандарти як опредмечування сущих речей не підлягає нейробіолінгвістичному перекладу в кіберсучасності, в якій світоглядна парадигма полемізму і діалогізму є правомірними атрибутами філософського мислення. Дійсно, з життєвим імперативом, як із *мудрістю* права, з огляду класифікаційно-категоріальних лейтмотивів ніхто не здатен сперечатися і боротися, оскільки в цій площині *істини розуму* – це одвічні істини, що достовірно оперують просторовими та часовими континуумами. Адже саме ті шляхетні особи, говорячи в контексті міжнародно-правового рейтингу в кіберсучасності як *академічної стратегії* протидії організованим злочинності та корупції, здійснюють пророче натхнення і раціонально організовані філософсько-правові розвідки. Це блаженні особистості, оскільки їм вдалося сягнути вершин тієї проникливості, на яку людський дух субстанційного характеру володздатний саме у переломні (кризові, надзвичайні, воєнні) часи життєвого світу. Основний нерв їхніх профетичних, пророчих візій цілеспрямовано проривається крізь ентропійні хащі невизначеності на формування світоглядно чуйного, тверезого і *відповідального* умонастрою, який генеративно-цілісно сприяє інтелектуальній мобілізації духу законного капіталу як західноєвропейської культури. Бо будь-яка *система* філософії права є мудрістю відповідної епохи як здійснення ідентифікаційного коду нації, що, на жаль, довкола (зокрема, в соціально-побутовому середовищі) відбувається на емоційно-ментальному рівні заздрощів та гальмівної олігофренії. Ось такий *логічний алгоритм* як якість переосмислення життєвого світу сущих речей у класифікаційно-категоріальному каркасі міжнародно-правового рейтингу. З цього ще давньогрецька філософія засвідчила надзвичайно ціннісне прозріння: самі по собі знання та інструментарій пізнання є недостатніми, неповноцінними. На наш погляд, все це набуває питомої ваги саме у смислотворчості лише поєднанням з цінностями людського життя, оскільки мудрість – це не якась готова даність, яку можна відкрити, привласнити і з користю для

себе використовувати, а перманентно постійна інтелектуальна напруга і сфокусовано правовий пошук креативних ідей.

Одна з поширених дефініцій стверджує, що філософія – це глосарій, зібрання незрозумілих слів і висловів. Дійсно, істотні відмінності тлумачення феноменів, явищ і ентропійно невизначених процесів – це класифікаційно-категоріальна ознака як правова візитна картка філософської інтерпретації. Втім, попри функціональну недосконалість понятійно-категоріальних інструментів філософія права у міжнародно-науковому рейтингу залишається все-таки фундаментальною матрицею щодо кодово-пізнавальної системи академічних знань кіберсучасності. Хоча філософія не пропонує принципово нового знання, але така формула мудрості надає нові погляди, комунікативні відносини та інтерпретації наявного знання, презентує репутаційний фокус зору і нову якість світогляду в міжнародно-правовому рейтингу.

За особливих обставин у цьому форматі принагідно окреслити, що оприлюднення філософського знання у галузі права є доволі складним і суперечливим, оскільки жодне явище не здатне вважатися істинним або правомірним, як і жодне твердження – справедливим, якщо відсутнє достовірно логічне обґрунтування. Адже гіпертрофований розвиток змістовної чи формальної складових міжнародно-правового рейтингу є не лише можливим у кіберсучасності, а й істинно необхідним з метою протидії корупційним схемам для об'єктивної повноти розкриття інтелектуальної картини світу. В іншому випадку, ігнорування щойно означених моментів не дозволить правочинно відтворити закономірності, логіку та послідовність первісного, дорефлексійного витлумачення людиною (суб'єктом, особою, громадянином тощо) дійсності.

У цьому контексті, що стосується постсучасної України, то за часів її незалежності відбувається значною

мірою руйнація попередньої правової системи академічних цінностей як традиційно-стереотипно усталених норм людської поведінки в ієрархічній системі примусово-управлінського (авторитарного) характеру, а не демократично-правового. Тому, кіберсучасний глобально-регіональний рейтинг серед вчених світу є відкритим та прозорим драйвером у необхідності пошуків нових світоглядно-ціннісних орієнтирів як розвитку прогресу. При цьому, варто визнати, що образно-символічна та знакова система семіотики як модус (інструмент, засіб прийом тощо) виявляється одним із ефективно діючих у кібердільності правової науки.

Таким чином, сучасна мова штучного інтелекту у філософії декларативного програмування не підлягає будь-якому нейробіолінгвістичному перекладу, оскільки є достатньо зрозумілою у західноєвропейській цивілізації стосовно її, зокрема, воєнно-промислової логіки як сенсорно-комбінаторного вираження незалежно від ментально-кров'яних рецепцій народів світу. У цьому сенсі, на наш погляд, не обов'язково бути лише «кіберзалежним» користувачем (не так важливо – у якій кнопці бути обізнаним, щоб рефлексивно натиснути в мобільному телефоні чи комп'ютері), але головне при цьому – яким бути розробником-фахівцем щодо правової генерації затребуваних ідей у відповідній програмній архітектурі сучасного кіберпростору. Саме це і зумовлює потребу якомога досконалішого та переконливішого знаково-символічного зображення у філософії правового програмування як ідентифікації об'єкта юридичного дослідження та інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Імператив права: інфраструктура, безпека, технології: монографія. Київ. Видавництво Ліра-К, 2024. 458 с.
2. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Філософія програмування: навчальний посібник. Київ. Видавництво Ліра-К, 2024. 167 с.

*Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри цивільного
та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та
технологій,
атестований судовий експерт у сфері інтелектуальної
власності, м. Київ*

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА В КОНТЕКСТІ НОВИХ ПРАВИЛ РЕЄСТРАЦІЇ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу нововведень до подання заявки на реєстрацію торговельної марки відповідно до «Правил складання та подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки, а також проведення експертизи зазначених заявок на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну». Основна увага приділена характеристиці деяких змін, вимог, що розроблені на основі європейських стандартів.

У сучасному бізнес-середовищі торговельна марка (далі – ТМ) є не лише атрибутом ідентифікації товару чи послуги, а й одним із ключових активів компанії. В Україні реєстрація торговельної марки регулюється Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», що визначає правові основи для охорони інтелектуальної власності.

Торговельна марка – позначення, яке дозволяє відрізнити товари та послуги одного суб'єкта господарювання від товарів і послуг інших суб'єктів підприємництва. Так, у статті 420 Цивільного кодексу

України [1] до об'єктів права інтелектуальної власності зокрема віднесено «торговельні марки (знаки для товарів і послуг)...».

Частиною 2 статті 5 спеціального Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [2] встановлено, що об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки за умови, що такі позначення придатні для відрізнєння товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається.

Реєстрація ТМ надає виключне ексклюзивне право власника на використання такого позначення самостійно, забезпечує заборону іншим особам використовувати схожі знаки для назв товарів або послуг, що запобігає ризику сплутування серед споживачів, та відповідно захищає інтереси на ринку.

У конкурентному середовищі наявність зареєстрованої торговельної марки дозволяє бізнесу виділитися серед аналогічних товарів і послуг. Різноманітність видів ТМ, таких, як словесні, графічні, комбіновані чи кольорові тощо дозволяють бізнесу більш гнучко адаптуватися до вимог споживачів та специфіки ринку. Це, у свою чергу, стимулює інновації, покращує впізнаваність бренду та формує довгострокові відносини із клієнтами, що вкрай важливо для успішного функціонування підприємств у конкурентному середовищі.

У вересні цього року в Україні набув чинності важливий нормативно-правовий акт у сфері інтелектуальної власності, що стосуються торговельних марок. Цей

документ відомий як «Правила складання та подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки, а також проведення експертизи зазначених заявок на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну» [3], був підготовлений із урахуванням практики Європейського Союзу. Аналіз Правил вказує на їхнє ґрунтовне і ретельне розроблення на основі європейських стандартів.

Розглянемо деякі з нововведень.

Розширено перелік видів позначень, що можуть бути заявлені на реєстрацію, зокрема це такі, як-от: словесні, зображувальні, тривимірні, комбіновані, звукові, позиційні, орнаментні, рухові, голографічні, мультимедійні позначення, а також колір як такий або комбінація кольорів без окреслення контурами.

Отже, при поданні заявки на реєстрацію кожного з цих видів ТМ, слід звернути увагу на чіткі вимоги щодо формату зображення, опису, розміру, технічних вимог при подачі електронної заявки тощо. Зовсім новим є правило при поданні кольорової ТМ, а саме: поряд із зазначенням назви кольору є необхідність вказівки номеру відповідно до міжнародно визнаної системи ідентифікації кольорів, наприклад, кольорової шкали Pantone Matching System, RAL, Focoltone, чи надання опису, що деталізує систематичне розміщення кольорів, якщо торговельна марка складається лише з комбінації кольорів тощо.

До заявки на реєстрацію торговельної марки заявки на ТМ слід надавати більше персональних відомостей про заявників для фізичних осіб, наприклад, документ, що посвідчує особу, реєстраційний номер облікової картки платника податків, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі, задеклароване/zareєстроване місце проживання (перебування). Водночас слід відмітити, що ці дані не

будуть включатися до Державного реєстру торговельних марок, відповідно не будуть у відкритому доступі.

Не менш важливим нововведенням, що потребує уваги, є перевірка заявника під час проведення експертизи, чи не є він особою, пов'язаною з державою-агресором – російською федерацією. У разі належності принаймні одного заявника до осіб, пов'язаних із державою-агресором, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій приймає рішення про відмову в реєстрації торговельної марки для всіх зазначених у заявці товарів і/або послуг.

Новими правилами передбачена деталізація випадків, коли торговельна марка вважається такою, що суперечить публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі. Особливу увагу слід звернути на перевірку ТМ щодо відповідності цьому критерію. Таким чином, для мінімізації ризиків отримання повідомлення про можливу відмову в реєстрації торговельної марки слід детально вивчити всі вимоги до подання ТМ згідно з новими Правилами та врахувати всі можливі випадки, коли торговельна марка може не відповідати умовам надання правової охорони для заявлених товарів і/або послуг.

Отже, виходячи з вищенаведеного, розширення видів торговельних марок відповідно до нових Правил, слід сподіватися, сприятиме, що підприємства активніше реєструватимуть інтелектуальну власність. У свою чергу, це надаватиме можливість не лише зростанню обсягу зареєстрованих прав, але й зміцненню брендів, підвищенню їхньої впізнаваності та конкурентоспроможності, збільшення активів, що позитивно вплине на загальну екосистему інтелектуальної власності в Україні та стимулюватиме розвиток бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15.10.2024).
2. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: закон України від 15 груд. 1993 р. Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#n53> (дата звернення 16.10.2024).

3. Правила складання, подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію торговельної марки та проведення експертизи заявки на торговельну марку, міжнародної реєстрації торговельної марки з поширенням на Україну: Наказ Міністерства економіки України від 06 серп. 2024 р. № 19889. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1263-24#Text> (дата звернення 16.10.2024).

*Каракач Алла Степанівна,
студентка 4 курсу, 2113 групи,
юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій*

*Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
Клюєва Є.М.*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Права людини у процесі війни чи під час збройного конфлікту є прописаними у чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року [1; 2; 3; 4], які є ратифікованими Україною. Їх особливість в тому, що вони разом зі Статутом ООН становлять міжнародні договори, до яких приєдналися всі держави. Вони разом з Додатковими протоколами регулюють відносини між державами у період збройної боротьби, а також відносини з огляду на цю боротьбу.

Збройна агресія росії проти України суттєво вплинула на порушення прав людини. В нинішній ситуації особливо уразливими групами людей є жінки: які перебувають у районах, де тривають військові операції; які не мають доступу до послуг для порятунку життя; які є похилого віку та особами з інвалідністю; вагітні та годуючі жінки тощо. Особливо це стосується випадків сексуального насильства, тортур, завдання тяжких тілесних ушкоджень та жорстокого поводження. Під час бойових дій агресор залучав і продовжує залучати військові формування, що складаються з чоловіків, серед яких часто є особи, які на момент мобілізації відбували покарання за різні злочини, зокрема тяжкі та особливо тяжкі, спрямовані проти життя, здоров'я, честі, гідності, статевої свободи та недоторканості. В результаті, жертвами їх злочинних дій часто стають українські жінки.

Сексуальне насильство є одним з інструментів війни, який російські окупанти використовують, щоб завдати шкоди українському населенню, придушити опір та демотивувати армію. Важливо розуміти, що сексуальне насильство — це не тільки зґвалтування. Це будь-які дії сексуального характеру, вчинені без згоди однієї зі сторін. Сюди належать примусові оголення, примус дивитися на сексуальну наругу, сексуальне рабство, проституція, каліцтво статевих органів тощо [5].

Жертви, які проживають на території, що контролюється озброєними групами, не мають доступу до правосуддя. Особи, які пережили насильство не готові повідомляти про випадки насильства через побоювання щодо помсти. Організації, які надають послуги таким людям на території, що контролюється українським Урядом, підтверджують, що жертви сексуального насильства з території, яка перебуває під контролем озброєних груп, рідко розкривають деталі того, що сталося

з ними, оскільки не вірять, що злочинців коли-небудь притягнуть до відповідальності.

Однак українським законодавством, зокрема Кримінальним кодексом України, чітко визначена кримінальна відповідальність за сексуальне насильство. В даному питанні законодавець передбачив відповідальність особи незалежно від приналежності до громадянства, а тому кожен злочинець, який воює на стороні росії та вчинив вищезгадані правопорушення, обов'язково зазнає покарання.

Під час воєнного стану особливо загострилося питання порушення гендерної рівності між жінками та чоловіками у контексті реалізації їхнього конституційного права захищати Батьківщину. З початком збройної агресії в 2014 році цій проблемі приділялося мало уваги через соціально-політичні обставини в країні. Однак після 24 лютого 2022 року питання про вступ жінок до Збройних Сил України чи добровольчих об'єднань на рівних умовах із чоловіками перестало бути актуальним для обговорення. Більше того, з'ясувалося, що близько п'ятої частини військового контингенту України складають саме жінки.

Хочеться також звернути увагу на Резолюцію Європарламенту про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022 року [6]. В ній Європарламент рішуче засудив військову агресію РФ проти України і констатував величезний вплив війни в Україні на жінок загалом, а також навів детальні приклади таких наслідків. Європарламент вказав, що війна призвела до складного становища і порушення прав як тих жінок, які прибули до країн ЄС як біженки, так і тих, котрі залишилися в Україні. Європарламент засудив будь-які воєнні злочини, які вчиняються проти цивільного населення, зокрема жінок та дівчат, а гендерне та сексуальне насильство мають переслідуватися відповідно до положень міжнародного права.

Правовий механізм, що включає державні органи та місцеве самоврядування, відіграє важливу роль у захисті прав людини. У воєнний час ключову роль виконують волонтери та благодійники. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є основною інституцією, до якої можна звертатися зі скаргами. Омбудсмен активно працює над відновленням прав жінок, незаконно вивезених з країни. Найефективнішим способом захисту є судовий захист, хоча його реалізація ускладнена в умовах війни. Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування надають соціальні послуги, а громадські організації займаються інформаційною кампанією та психологічною підтримкою. Відповідальність за воєнні злочини покладається на правоохоронні органи.

Проблема захисту прав жінок у контексті воєнних конфліктів є складною і багатоаспектною, що вимагає наявності конкретних міжнародних законодавчих актів, здатних забезпечити їх реалізацію. Незважаючи на те що законодавство, що регулює захист жінок під час збройних конфліктів, є досить розробленим, країни-учасниці конфліктів стикаються з труднощами у його дотриманні через невизначеність, яка супроводжує ці ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних син на морі від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.2949 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
5. Сексуальне насильство під час війни: що ми знаємо і як можемо протидіяти? URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/sexualne-nasylstvo-pid-chas-viyny.html>
6. Резолюція про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022. URL: <http://surl.li/uobpuc>

*Крайник Григорій Сергійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Права та публічного управління
Історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ОХОРОНУ ДИТИНСТВА” У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

У ч. 2 ст. 11 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” зазначено, що однією з основних засад зовнішньої політики України є “забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі”. У ст. 2 названого Закону принципом внутрішньої політики України є рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності [1]. Конституція України у

ст. 42 містить положення, що використання власності не може завдавати шкоди інтересам суспільств [2].

Договір про заснування Європейської Спільноти у ст. 2 визначає одними з основних завдань Спільноти рівність жінок і чоловіків, високий рівень конкурентоспроможності й конвергенції економічних показників; у ст. 3 конкретизується, що діяльність Спільноти охоплює (пункт *g*) - *систему, що забезпечує неспотворену конкуренцію на внутрішньому ринку, а пункт h ст. 3 - зближення законодавств держав-членів до рівня, що його потребує функціонування спільного ринку*; ст. 13 Договору визначає заборону дискримінації одним із основних пріоритетів [3].

Водночас, ст. 6 Господарського кодексу України містить принцип господарювання - «захист національного товаровиробника» [1]. Аналогічне положення міститься у ст. 4 закону України "Про охорону дитинства" (про підтримку виробництва дитячого харчування, у тому числі первинного виробництва) [5]. Зазначені положення суперечать:

1) ст. 42 Конституції України, оскільки сприяють заподіяння шкоди інтересам суспільства шляхом витрат з відповідних бюджетів, та як дискримінаційні норми з корупційними ризиками, надаючи одним виробникам пріоритет перед іншими (оскільки держава не повинна і не може підтримати усіх вітчизняних підприємців);

2) ст. 6 Господарського кодексу України (інший принцип господарювання - обмеження державного регулювання економічних процесів) [4]

3) ч. 2 ст. 11 Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" (євроінтеграційному курсу України);

4) низці статей Договору про заснування Європейської Спільноти: ст. 2 (одним із основних завдань Спільноти є високий рівень конкурентоспроможності); ст. 3 (діяльність Спільноти охоплює (пункт *g*) - *систему, що забезпечує неспотворену конкуренцію на внутрішньому ринку, а*

пункт h ст. 3 - зближення законодавств держав-членів до рівня, що його потребує функціонування спільного ринку); ст. 13 Договору визначає заборону дискримінації одним із основних пріоритетів [3].

Також захист національного товаровиробника, підтримка виробництва дитячого харчування - форми розтрати коштів (ст.191 Кримінального кодексу України) та нецільового використання бюджетних коштів (ст. 210 Кримінального кодексу України); ці дії часто пов'язані з наданням та одержанням неправомірної вигоди (ст. 369 та ст. 368 Кримінального кодексу України). Усі вказані кримінальні правопорушення визнані корупційними згідно примітки до ст. 45 Кримінального кодексу України.

Висновки. 1. Слід вилучити зі ст. 6 Господарського кодексу України принцип господарювання «захист національного товаровиробника» як такий, що: 1) суперечить ст. 42 Конституції України, тому що сприяє завданню шкоди інтересам суспільства як дискримінаційна норма, надаючи одним виробникам пріоритет перед іншими (оскільки держава не повинна і не може підтримати усіх вітчизняних підприємців); 2) суперечить євроінтеграційному курсу України, тому що не відповідає потребі високого рівня конкурентоспроможності, захисту від дискримінації (статті 2, 3, 13 Договору про заснування Європейської спільноти) [3], ігнорує положення Господарського кодексу України, що підприємницька діяльність здійснюється на власний ризик (ст. 42) [4], а не за державні кошти; суперечить іншому принципу господарювання - обмеження державного регулювання економічних процесів (ст. 6) [4]; 3) сприяє корупції в Україні шляхом надання неправомірних переваг (або грошових коштів від держави) одних національних товаровиробників над іншими за одержання неправомірної вигоди.

2. Варто переглянути й інші Закони України, особливо до 2010 р. (обрання євроінтеграційного курсу України), що містять норми про підтримку національного виробника (наприклад, Закон України від 2001 р. "Про охорону дитинства", на жаль, усе ще містить ст. 4, де йдеться про "проведення державної політики, спрямованої на ... підтримки виробництва дитячого харчування, у тому числі первинного виробництва" [5]) для виключення подібних дискримінаційних норм з корупційними ризиками. Отже, зі ст. 4 Закону України "Про охорону дитинства" вилучити положення про підтримку виробників дитячого харчування, оскільки це положення є дискримінаційним, створює корупційні ризики, не відповідає євроінтеграційному курсу України, тягне невиправдані витрати з державного бюджету. Це сприятиме економії бюджетних коштів, належній конкуренції підприємців, недопущенню дискримінації, євроінтеграційному курсу України, мінімізації корупції у відповідних сферах.

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010, № 40. Ст. 527.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст. 141.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
4. Господарський кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. Відомості Верховної Ради України, 2001. № 30. Ст. 142.

Власова А.В., Подолян Ю.О. Господарська діяльність під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Секція 3. Господарське та транспортне право. Міжнародне право.

Власова Анастасія Вячеславівна,
*студентка 3 курсу Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник
Подолян Юлія Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського і транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний стан — це особливий правовий режим, який запроваджується в Україні з метою захисту національної безпеки у випадку збройної агресії або загрози національній безпеці.

Введення воєнного стану має безпосередній вплив на всі аспекти суспільного та економічного життя, зокрема на господарську діяльність.

Основними завданнями держави у цей період є забезпечення економічної стабільності, підтримка критичної інфраструктури та задоволення потреб армії і населення.

Введення воєнного стану в Україні регулюється Законом України "Про правовий режим воєнного стану", який визначає права та обов'язки підприємств та громадян у цей період.

В умовах воєнного стану діють також інші закони та постанови, що стосуються мобілізаційної готовності, функціонування оборонної промисловості та обмежень для підприємницької діяльності.

Ключові законодавчі зміни:

- *Тимчасове обмеження прав власності*: держава може тимчасово вилучати або використовувати майно приватних і юридичних осіб для потреб оборони.

- *Мобілізація підприємств*: стратегічні підприємства зобов'язані переходити на оборонне виробництво.

- *Обмеження експорту*: встановлюються обмеження або заборона на експорт стратегічних товарів і сировини.

Особливості функціонування підприємств під час воєнного стану

- *Зміни в режимі роботи підприємств*: частина підприємств може бути переведена на неповний робочий день, зупинити діяльність або перейти на інший тип виробництва, наприклад, для виготовлення продукції для потреб армії.

- *Мобілізаційні плани підприємств*: компанії, особливо стратегічні або критичні для економіки, повинні розробляти плани мобілізації на випадок надзвичайних ситуацій.

- *Стабільність критичних секторів*: продовольчі, енергетичні, комунальні підприємства мають продовжувати роботу за будь-яких умов для забезпечення життєво важливих потреб населення.

Наприклад: Агропромисловий комплекс в умовах воєнного стану має забезпечити внутрішній ринок продовольством, при цьому обмеження можуть стосуватися експорту продовольства з метою гарантування продовольчої безпеки держави.

Державна підтримка бізнесу під час воєнного стану:

Для забезпечення безперервної господарської діяльності уряд запроваджує програми державної підтримки, що включають:

- *Фінансові стимули*: податкові пільги (у тому числі пільгове оподаткування) для підприємств, які продовжують свою діяльність або переходять на виробництво продукції для армії.

- *Кредитування*: пільгове кредитування для малого та середнього бізнесу з метою підтримки їхньої ліквідності.

- *Стимулювання виробництва*: програми субсидій та грантів для підприємств оборонної промисловості та компаній, які постачають критичні товари (медичні засоби, продукти харчування).

Наприклад: Банківська програма кредитування «5-7-9» була адаптована для підприємств, які постраждали внаслідок воєнних дій, надаючи доступ до пільгового фінансування для відновлення виробництва та забезпечення стабільності операцій.

Проблеми господарської діяльності в умовах військової агресії:

- *Ризики та небезпеки для бізнесу*: під час активних бойових дій багато підприємств можуть зупиняти роботу через загрози обстрілів, руйнування інфраструктури або нестачу ресурсів.

- *Логістичні труднощі*: пошкодження транспортної інфраструктури, блокада портів та митниць, перебої в постачанні пального та матеріалів.

- *Втрата робочої сили*: мобілізація працівників або евакуація населення призводить до нестачі кваліфікованих кадрів.

Приклад: Руйнування логістичних вузлів у ключових регіонах України, зокрема в портах та на залізничних станціях, значно ускладнює експорт продукції та постачання критичних товарів, таких як пальне і сировина для виробництва.

Адаптація бізнесу до умов воєнного стану:

- *Релокація підприємств*: для збереження виробничих потужностей уряд сприяє переміщенню бізнесів із зони бойових дій до більш безпечних регіонів.

- *Цифровізація процесів*: перехід на дистанційні форми роботи, автоматизація виробництва та використання цифрових платформ для підтримки операційної діяльності.

- *Зміна напрямків діяльності*: багато підприємств змінюють свою спеціалізацію або розширюють асортимент продукції для задоволення потреб оборони та гуманітарної сфери.

Приклад: Уряд створив програми допомоги підприємствам, які переміщують свої виробничі потужності з небезпечних регіонів у безпечні, зокрема на Західну Україну, забезпечуючи їм субсидії та підтримку в пошуку нових виробничих площ.

Міжнародна співпраця та інвестиції:

- *Зовнішня фінансова підтримка*: міжнародні організації, такі як МВФ та Світовий банк, надають кредити на пільгових умовах та гранти для підтримки економіки України під час війни.

- *Іноземні інвестиції*: залучення іноземного капіталу для відновлення інфраструктури та підприємств після активної фази війни.

Приклад: Україна підписала угоди про допомогу з низкою міжнародних партнерів, які спрямовані на відновлення зруйнованих підприємств і створення нових виробничих потужностей у безпечних регіонах.

Податкові та митні зміни:

- *Податкові пільги*: зменшення податкового навантаження для малого та середнього бізнесу, спрощення податкової звітності під час війни.

- *Спрощення митних процедур*: для забезпечення безперервного постачання критичних товарів, таких як гуманітарна допомога, ліки та військова техніка.

Приклад: Запровадження спрощених процедур на митниці дозволило значно скоротити час проходження товарів через кордон, що особливо важливо для гуманітарних вантажів, які звільнені від ввізного мита та постачання медичних засобів.

Перспективи відновлення економіки після війни:

- *Пріоритетні напрями відновлення:* після завершення бойових дій уряд планує активно підтримувати відновлення інфраструктури, розвиток енергетичного сектору та впровадження нових технологій.

- *Інвестиції у відновлення:* залучення іноземних інвестицій для реконструкції промисловості, транспортної інфраструктури та житлового фонду.

- *Модернізація економіки:* після війни економічна діяльність буде спрямована на розвиток нових технологій, зокрема в сфері оборони та енергетики, що допоможе підвищити стійкість України до майбутніх викликів.

Висновки. Господарська діяльність під час воєнного стану в Україні зазнає суттєвих змін через вплив бойових дій, руйнування інфраструктури та обмеження доступу до ресурсів. Однак, державні програми підтримки, міжнародна допомога та адаптація бізнесу до нових умов дозволяють зберігати стабільність критичних секторів економіки.

Після завершення війни пріоритетом стане відновлення економіки, залучення інвестицій та модернізація промислового комплексу для зміцнення національної безпеки та економічної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 № 389-VIII.
2. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період дії воєнного стану в Україні" від 17 липня 2024 року № 3869-IX.

3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави” від 04.03.2022.
4. Офіційний сайт Міністерства економіки України. «Підтримка бізнесу в умовах воєнного стану». – www.me.gov.ua.
5. Аналітичний звіт «Вплив війни на економіку України: виклики та перспективи відновлення», Національний інститут стратегічних досліджень, 2023.
6. Стаття «Міжнародна підтримка економіки України в умовах війни», журнал «Економіст», №4, 2023.
7. Огляд світового досвіду у відновленні економіки після війни, Світовий банк, 2023.
8. Програми пільгового кредитування та субсидування бізнесу, розроблені Кабінетом Міністрів України у 2022-2023 роках.

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

*Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та
Технологій*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.

1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» Цей закон запровадив зміни до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), зокрема щодо залучення спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень [1].

Відповідно до ст. 298-1 КПК України, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім джерел доказів, передбачених ст. 84 КПК України, також можуть використовуватися пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису. Згідно з ч. 1 ст. 300 КПК України, висновок спеціаліста повинен відповідати вимогам до висновку експерта.

Основні зміни включають:

- Розширення повноважень спеціаліста, в тому що спеціаліст може надавати не лише консультації, але й висновки під час досудового розслідування та судового розгляду.

- Висновки спеціаліста як джерело доказу, можуть бути отримані навіть до початку досудового розслідування і мають статус процесуального джерела.

Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності та швидкості досудового розслідування, особливо у випадках кримінальних проступків, але на практиці і в наукових колах залишилися неврегульовані та дискусійні питання.

Використання висновку спеціаліста у кримінальному процесі має кілька практичних наслідків:

1. Підвищення ефективності розслідувань. Висновки спеціалістів можуть надати додаткову інформацію та експертні знання, що сприяє більш глибокому та точному розслідуванню кримінальних провипорушень. Особливо в тих галузях знань, де немає затвердженої судово-експертної методики.

2. Зменшення навантаження на судових експертів та прискорення процесуальних строків проведення досліджень. Використання висновків спеціалістів може зменшити навантаження на судових експертів, дозволяючи їм зосередитися на більш складних та спеціалізованих питаннях.

3. Розширення доказової бази. Висновки спеціалістів можуть доповнювати інші докази, що підвищує загальну доказову базу у провадженні та сприяє більш об'єктивному прийняттю рішень.

4. Підвищення ролі технічних засобів. Використання технічних приладів і засобів, що мають функції фото- і відеозйомки, дозволяє фіксувати події та обставини, що може бути важливим доказом.

5. *Юридичні виклики.* Відсутність чітких нормативних регулювань може призвести до правових колізій та оскаржень у суді, що може ускладнити процес доказування.

6. *Захист прав учасників процесу.* Чітке регулювання використання висновків спеціалістів допомагає захистити права всіх учасників процесу, забезпечуючи справедливість та об'єктивність.

Ці наслідки підкреслюють важливість вдосконалення законодавства та судової практики для забезпечення ефективного та справедливого кримінального процесу.

Для вдосконалення норм КПК та практики щодо використання висновків спеціалістів можна запропонувати кілька заходів:

- Внесення змін до законодавства, щоб чітко визначити статус спеціаліста та його відповідальність за надання завідомо неправдивих висновків, аналогічно до судових експертів.
- Розробка методичних рекомендацій, щодо підготовки та використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.
- Організувати навчальні програми для слідчих, прокурорів та суддів щодо правильного використання висновків спеціалістів.
- Проводити семінари та тренінги для спеціалістів з метою підвищення їхньої кваліфікації та ознайомлення з новими вимогами законодавства.
- Забезпечити контроль за діяльністю спеціалістів та їх відповідність встановленим стандартам.
- Проводити регулярний моніторинг та аналіз судової практики щодо використання висновків спеціалістів.
- Вносити корективи до законодавства на основі отриманих даних та рекомендацій.

Ці заходи допоможуть забезпечити правову визначеність та ефективне використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.

Крім того слід враховувати досвід розвинутих країн, наприклад:

- У США висновки спеціалістів часто використовуються як докази у кримінальних провадженнях. Федеральні правила доказів (Federal Rules of Evidence) регулюють використання свідчень спеціаліста, включаючи вимоги до кваліфікації

експертів та допустимості їхніх висновків. Зокрема, правило 702 визначає, що спеціаліст може давати свідчення, якщо його знання допоможуть суду зрозуміти докази або встановити факт, що має значення для справи [3].

- У Великій Британії використання висновків спеціалістів регулюється Законом про кримінальне правосуддя (Criminal Justice Act) та правилами доказів. Спеціалісти повинні бути незалежними та неупередженими, а їхні висновки повинні базуватися на науково обґрунтованих методах. Судді мають право оцінювати допустимість експертних свідчень на основі їхньої надійності та релевантності [4].

- У Німеччині використання висновків спеціалістів регулюється Кримінально-процесуальним кодексом (Strafprozessordnung). Спеціалісти повинні мати відповідну кваліфікацію та досвід, а їхні висновки повинні бути обґрунтованими та науково підтвердженими. Судді можуть призначати спеціалістів для проведення досліджень та надання висновків.

Тому і в Україні необхідно розвивати і вдосконалювати незалежний інститут спеціаліста, на зразок інституту адвокатури, який не буде підвладний впливу відомчих державних міністерств та судово-експертних установ, але підконтрольний науковому, громадському та судово-правоохоронному самоврядуванню спеціалістів різних галузей знань.

Отже, інститут висновку спеціаліста, як джерела доказів в незалежній Україні утворився та на практиці та виборів своє існування і законодавче закріплення в нормах КПК в наслідок попиту замовників послуг (адвокатів, прокурорів, суддів, слідчих та дізнавачів) та неможливістю цей попит задовільнити державними судово-експертними установами. Але його подальший розвиток і впровадження потребує чіткого законодавчого регулювання і науково – громадського контролю з метою створення незалежного, об'єктивного та достовірного джерела доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк. П. Є., Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз процесуальної спроможності. Криміналістика і судова експертиза. 2021. Вип. 66. С. 88-95.
2. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Висновок спеціаліста в інформаційному забезпеченні кримінального провадження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2023. Вип. 1(101). С. 131-141.
3. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/102.pdf.
4. URL: <https://minjust.gov.ua/m/viznannya-ta-vikonannya-virokiv-sudiv-inozemnih-derjav>.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ОСОБИ У ЗВ'ЯЗКУ З ОСОБЛИВОСТЯМИ СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО

Кримінально-правова охорона життя особи є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави. Особливу увагу при цьому слід звернути на випадки, коли відповідні посягання пов'язані зі статусом, який має людина у суспільстві в силу роду своєї діяльності, віку та ін. У зв'язку з цим потрібно зазначити, що чинне кримінальне законодавство, як і діюча Постанова Пленуму Верховного

Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», в ряді випадків не завжди враховують всю складність відповідних моментів.

Так, пункт 2 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу (далі – КК) України в якості кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення вказує на умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. В даному випадку потерпілими є особи, які належать до дуже вразливих категорій населення в силу свого віку або специфічного стану організму і в силу цього мають менше можливостей для самозахисту (порівняно з іншими людьми). Зрозуміло, що людина, яка посягає на життя дитини або вагітної жінки, характеризується підвищеною суспільною небезпекою і повинна нести більш суворе покарання. При цьому слід зазначити, що посиленої кримінально-правової охорони потребують не лише малолітні – тобто особи у віці до 14 років, а й всі інші особи у віці до 18 років. Тому слова «малолітньої дитини» у п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України краще замінити на «неповнолітнього». Необхідно також зазначити, що незрозумілою є позиція законодавця, який, передбачивши у Загальній частині (п. 6 ч. 1 ст. 67) КК України серед обставин, які обтяжують покарання, у тому числі й вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка страждає на психічний розлад, має вади розумового розвитку, обходить це питання стороною в ряді статей Особливої частини КК України. Вважаємо за доцільне врахувати ці моменти, зокрема, у п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України, який акцентує увагу на вразливих рисах потерпілих осіб, і викласти його у наступній редакції: «неповнолітнього, жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка страждає на психічний розлад, має вади розумового розвитку».

Пункт 3 ч. 2 ст. 115 КК України у якості кваліфікованого виду умисного вбивства вказує на умисне вбивство заручника або викраденої людини. З приводу чинної редакції пункту слід зазначити наступне. Законодавець обмежується вказівками на заручника та викрадену людину. Закономірно виникає питання: а наскільки коректне застосування п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України у випадку, коли вбили людину, яку незаконно позбавили волі, але яку при цьому не викрадали або не зробили її заручником? Справа в тім, що викрадення передбачає переміщення людини з одного місця до іншого, проте людину можуть позбавити волі без її переміщення (зачинивши в приміщенні, відібравши засоби пересування і т.п.). Таке незаконне позбавлення волі не можна кваліфікувати як викрадення, а отже оцінювати вбивство людини у такому випадку саме як викраденої навряд чи правильно. Згідно з п. 7 Постанови, відповідальність за умисне вбивство заручника настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто особою, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала. Але ж знов незрозуміло, як бути в ситуації, коли людину, наприклад, зачинили в приміщенні, ніяких вимог нікому не висували, а потім її вбили. Можливим варіантом вирішення такої ситуації є доповнення п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України окремою вказівкою на людину, яку незаконно позбавили волі (поряд із заручником та викраденою людиною). Окремої уваги заслуговує положення п. 7 Постанови, згідно з яким дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК. Такий підхід є нічим іншим як подвійним

інкримінуванням, оскільки винній особі двічі інкримінується смерть потерпілого, що, у свою чергу, порушує заборону подвійної відповідальності, яка закріплена ч. 1 ст. 61 Конституції України та ч. 3 ст. 2 КК України. Правильним буде кваліфікувати такі випадки (за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 147 КК) за ч. 1 ст. 147 КК та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України. За ознакою спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 147 КК) слід кваліфікувати, зокрема, випадки необережного заподіяння заручнику смерті. Схожа кримінально-правова оцінка повинна бути і у випадках, коли людину незаконно позбавили волі або викрали: якщо потерпілого було умисно вбито (і при цьому відсутні ознаки, передбачені ч. 2 і 3 ст. 146 КК), то кваліфікація дій винного повинна бути за ч. 1 ст. 146 КК та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України.

Потрібно звернути увагу на п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, який передбачає відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку. По-перше, навряд чи правильно вказувати у цьому пункті лише на «близького родича», адже постраждати у зв'язку з вказаною у статті діяльністю особи може й інша близька їй людина, яка, проте, не належить до близьких родичів (наречена, друг). Доцільніше замінити «близького родича» на «близьку людину», що дозволить більш повно оцінювати з кримінально-правової точки зору випадки посягання на життя людини саме з-за того, що вона має особливе значення для особи, яка виконує службовий або громадський обов'язок. По-друге, викликає зауваження законодавча вказівка лише на «службовий або громадський обов'язок» особи. Оскільки законодавча термінологія має бути максимально точною та коректною, то застосовувати термін «службовий обов'язок» можна лише до службової особи, ознаки якої прямо закріплені в законі (інакше цей термін просто втрачає сенс). Навряд чи вірно говорити про

«службовий обов'язок» по відношенню до діяльності, наприклад, прибиральниці, сантехніка чи водія. Вони виконують професійні, посадові, але ж ніяк не службові обов'язки, оскільки за своїм статусом не належать до службових осіб. Враховуючи вищевказане, краще передбачити у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України відповідальність за вбивство «особи чи близької їй людини у зв'язку з виконанням цією особою службового, громадського чи іншого обов'язку» (такий підхід слід застосувати і в спеціальних нормах, наприклад, у статтях 348, 379, 400 КК України). При цьому слід зазначити, що дії винного повинні кваліфікуватися за вказаними статтями лише у випадках, коли сам потерпілий при виконанні відповідних обов'язків не порушував закон. Справа в тім, що якщо, наприклад, з'ясується, що посягання на життя працівника правоохоронного органу було викликано вчиненням з його боку перевищення влади (ст. 365 КК) або притягненням завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК), то кваліфікація у таких випадках дій винного за ст. 348 КК буде навряд чи правильною, адже службові обов'язки працівника правоохоронного органу не передбачають порушення ним закону. Більш правильною видається кваліфікація дій винного (в залежності від наявності або відсутності кваліфікуючих ознак) за відповідними частинами ст. 115 КК України, при цьому не застосовуючи п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, оскільки у такій ситуації, як вже зазначалося, підстав для цього немає.

Вказані заходи дозволять посилити кримінально-правову боротьбу з різноманітними посяганнями на життя особи, пов'язані з її суспільно-корисною діяльністю, віком та іншими ознаками, що визначають її положення у суспільстві.

*Крюкова Анна Миколаївна,
студентка 3 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та технологій*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Конституція України в ст.3 та ст.27 проголошує людину найвищою цінністю, захищаючи її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпеку та інші права. Ці права є основоположними і держава зобов'язана їх захищати. Кримінальне законодавство України слугує інструментом цього захисту, передбачаючи покарання за злочини проти життя, здоров'я та інших особистих прав людини. Особливу увагу в кримінальному праві України в переліку злочинних діянь проти життя і здоров'я людини приділено злочинам, що вчиняються у стані сильного душевного хвилювання, до яких належить: умисне вбивство, передбачене ст. 116 Кримінального кодексу, згідно якої умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленому жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [1].

Безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень проти життя особи, передбаченого ст. 116 КК України, є порядок суспільних відносин, який забезпечує охорону життя людини [2, 116]. Потерпілим – є особа, яка вчиняє насильство, що здатне раптово викликати стан сильного душевного хвилювання, або яка систематично знущається над винним чи його близькими, або тяжко образила винного.

Об'єктивна сторона досліджуваного кримінального правопорушення характеризується діями (посяганням на життя іншої особи), наслідками у вигляді смерті людини, причинним зв'язком між зазначеними діями та наслідком, а також часом і певною обстановкою вчинення кримінального правопорушення [3, с. 250].

Суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягнула віку 14 років і перебуває в стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту). Законодавець визначає

умисне вбивство вчинене у стані сильного душевного хвилювання як таке, що має меншу суспільну небезпечність, ніж просто умисне вбивство. Проте, зважаючи на таку обставину, як знижений вік кримінальної відповідальності, варто зробити висновок, що, хоч такий стан і є обставиною, що пом'якшує покарання, проте все ж кримінально-правова категорія вбивств як таких становить підвищену суспільну небезпечність з огляду на вік настання кримінальної відповідальності [4, 250].

Суб'єктивна сторона вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, характеризується умислом, а також наявністю специфічного емоційного стану винного, який значною мірою знижує його здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Вищезгаданий особливий емоційний стан винної особи, у якому вона перебуває саме під час позбавлення життя потерпілого, є обов'язковою ознакою суб'єктивної

сторони складу злочину, в стані сильного душевного хвилювання. Цей стан полягає в сильному душевному хвилюванні, зумовленому жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого. Такий стан є обов'язковою умовою для кваліфікації дій винної особи у вчинення злочину передбаченого ст.116 КК України, адже він визнається пом'якшуючою обставиною і характеризується набагато меншим ступенем суспільної небезпечності, зменшує караність та як наслідок, виступає так званою привілейованою ознакою цього складу злочину.

У постанові Пленуму Верховного Суду від 7 лютого 2003 р. № 2 під жорстоким поведінням розуміються діяння, що мають безжалісний, грубий характер та завдають особі фізичних або психічних страждань (наприклад, мордування, позбавлення води, їжі, житла, одягу, тривале завдання тілесних ушкоджень або побоїв). Також, у розумінні Верховного Суду, систематичне приниження гідності людини виражається у тривалому принизливому ставленні до особи, що об'єктивується в постійних образах, глумлінні над нею тощо.

Правознавець Д. Нестеренко виокремлює дві особливі ознаки конкретного кримінального правопорушення, що дозволяють кваліфікувати його як вчинене у стані сильного душевного хвилювання:

1) наявність провокативної поведінки з боку потерпілого, наприклад, психічного або фізичного насилля, знущань, тяжкої образи, тобто дій, спрямованих на підлив фізичного або психічного здоров'я винного. Саме цей момент Д. Нестеренко називає «виною» постраждалого, має на увазі пряму залежність вибухового емоційного стану суб'єкта кримінального правопорушення, його короткочасної втрати здатності усвідомлювати та контролювати свої дії від негативних слів та/або дій із боку жертви;

2) перебування винної особи конкретно в момент учинення злочину у стані сильного душевного хвилювання, який характеризується раптовістю виникнення, імпульсивністю її поведінки, виключно прямим умислом,

який виникає несподівано та реалізується миттєво, нестабільним емоційним станом суб'єкта кримінального правопорушення [4, 249-250].

Висновок. З огляду на вищевикладене, доцільно підкреслити, що умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, належить до вбивств із привілейованим складом через специфіку суб'єктивної сторони, яка характеризується особливим емоційним станом. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 116 КК України, має об'єктом посягання життя людини. Умисне вбивство належить кваліфікувати за ст.116 КК, за особливих умов: умисне вбивство повинно бути вчинено винним в стані сильного душевного хвилювання; цей стан має виникнути раптово; такий стан повинен бути викликаний психічним або фізичним насильством, тяжкою образою чи систематичним знущанням з боку потерпілого; смерть повинна бути спричинена саме тій особі, яка вчинила протизаконне насильство, тяжку образу чи систематичне знущання. Суб'єктивна сторона вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, характеризується умислом, а також наявністю специфічного емоційного стану винного, що знижує можливість усвідомлювати свої дії та керувати ними. А також варто зауважити, що при кваліфікації умисного вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання, слід також брати до уваги особливості об'єктивних чинників, що призвели до виникнення такого особливого емоційного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 116
2. Забуга Ю., Соловійова В., Нестеренко І. Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання. Форум права. 2020. № 61 (2). С. 102–113

3. Саградян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5.- С. 250–254.
4. Pashkova N. V., Pylypenko I. S., Banzeruk A. S. FEATURES OF CRIMES COMMITTED IN A STATE OF STRONG EMOTIONAL EXCITEMENT UNDER THE CRIMINAL LAW OF UKRAINE. Juridical scientific and electronic journal. 2021. № 2. С. 247–251. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/60> (дата звернення: 12.10.2024).

Онуфрієв Данило Василь Миколайович,
*студент 4 курсу Київського фахового коледжу
морського і річкового флоту та
транспортних технологій
Державного університету
інфраструктури та технологій*

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та
кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій*

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Запобіжні заходи - це сукупність превентивних заходів у кримінальному провадженні, спрямованих на забезпечення належної поведінки підозрюваного,

обвинуваченого чи засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав, зокрема права на свободу та особисту недоторканність.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, такі як описані у положенні ч. 1 ст. 177 КПК України, згідно якого застосування запобіжного заходу є запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжними заходами відповідно до ч. 1 ст. 176 КПК України є: особисте зобов'язання; особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Зі змісту ч. 1 ст. 178 КПК України, при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі: 1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється,

обвинувачується; 3) вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; 4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; 5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; 6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого; 7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; 8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; 9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; 10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; 11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини; 12) ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

Детальніше про винятковий запобіжний захід у кримінальному провадженні.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим у ст. 177 КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 183 КПК України слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених цим Кодексом, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається.

За приписами норми яка описана у ч. 2 ст. 183 КПК України, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як: 1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; 2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, - виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що перебуваючи на волі,

ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; 5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки; 6) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX цього Кодексу або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України; 7) до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, у порядку і на підставах, передбачених розділом IX-2 цього Кодексу.

ВИСНОВОК: Застосування у кримінальному провадженні запобіжних заходів спрямовані на виконання підозрюваним або обвинуваченим належної процесуальної поведінки, а також виконання останнім своїх процесуальних обов'язків.

Пашинська Діана Юрійвна,
*студентка 3 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального
права
Юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Зловживання службовим становищем передбачене статтею 364 Кримінального кодексу України. Диспозиція ч. 1 ст. 364 Кримінального кодексу України передбачає: Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; та санкцію - карається пробацийним наглядом на строк до трьох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Тобто діяння визнається кримінальним правопорушенням за сукупності трьох ознак: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) вчинення цього діяння з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи; 3) завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Стаття 365 Кримінального кодексу України закріплює положення про перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, а саме: Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, -карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Зловживання службовим становищем – це використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх повноважень і можливостей, пов'язаних з посадою. Фактично зловживання службовим становищем охоплює собою і зловживання владою, оскільки використовувати всупереч інтересам служби службова особа може як владні, так й інші повноваження та можливості.

Варто зазначити, що склади зловживання владою або службовим становищем (службове зловживання) містяться не тільки у ст. 364 КК. Існують ще три групи (а загалом – понад сто) спеціальних складів службового зловживання. Вони передбачені:

- 1) іншими статтями розділу XVII Особливої частини КК (ст.ст. 364-1, 365, 365-2, 366, 370).
- 2) статтями, що містяться в інших розділах Особливої частини КК, де службова особа є спеціальним суб'єктом простого складу кримінального правопорушення (ст.ст. 132, 137, 145, 154, ч. 4 ст. 157, ч. 11 ст. 158, ч. 3 ст. 160, ч. 2 ст. 171, ст. 173, ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 209-1, ст.ст. 210, 211, 212, 212-1, 219, 222-1, 223-2, 232, 232-2, 238, 253, ч. 2 ст. 262, ст. 271, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ст.ст. 328, 329, 330, 340, 351, 357, 371, 372, 373, 374, 375, 376-1, 380, 381, 425, 426, 427, 428).
- 3) статтями, що містяться в інших розділах Особливої частини КК, де службова особа є спеціальним суб'єктом кваліфікованого складу кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 149, ч. 3 ст. 157, ч. 10 ст. 158, ч. 2 ст. 158-2, ч. 2 ст. 159, ч. 2 ст. 160 та ін.).

Можна зробити висновок, що Кримінальний кодекс України передбачає зловживання службовим становищем у багатьох його статтях, передбачені певні санкції, і виходячи з вищезазначених фактів законодавець теоретично та юридично передбачив кримінальне правопорушення у вигляді зловживання службовим становищем та санкції за вчинення даного діяння, але на нашу думку фактичний контроль держави за вчиненням даних кримінальних правопорушень є неналежним.

Синиця Вікторія Тарасівна
студентка 4 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Савицький Дмитро Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету Державного
університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ОБШУКУ ТА ОГЛЯДУ

У кримінальному процесуальному праві України важливими слідчими діями є обшук та огляд, які мають спільну мету — пошук і фіксація доказів для встановлення обставин кримінального правопорушення. Однак, кожна з цих дій має свої процесуальні особливості, що відрізняють їх за характером, умовами проведення та правовими наслідками.

Під поняттям обшуку слід розуміти обґрунтовану доказами слідчу (розшукову) дію, яка полягає у примусовому цілеспрямованому обстеженні приміщень, споруд, житла, робочих місць, транспортних засобів, ділянок місцевості, що знаходяться у віданні обшукуваної особи та членів її сім'ї, юридичної особи або окремих громадян.[1]

Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті

його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб[2].

Обшук проводиться не інакше, як на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіального знаходження органу досудового розслідування, який проводить обшук, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.

Аби отримати дозвіл суду на проведення обшуку слідчий за погодженням з прокурором або сам прокурор мають звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням, вказавши в ньому, серед іншого, підстави для його проведення, обґрунтувавши, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати у добровільному порядку шляхом витребування або за допомогою інших слідчих дій. Однак, остання вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу.

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором і надає їм право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

Для участі в проведенні обшуку можуть бути запрошені: потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження, наприклад – спеціаліст.

Обшук житла чи іншого володіння особи повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий чи прокурор не вважатимуть, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку[3].

Огляд, у свою чергу, це сукупність дій, які полягають у безпосередньому сприйнятті, дослідженні властивостей та ознак об'єкта огляду. Слідчий або прокурор проводять огляд з метою з'ясування характеру події, що відбулася, встановлення особи злочинця та мотивів скоєння злочину.[4]

Як і під час проведення обшуку, для участі в огляді можуть бути запрошені: потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник, а також інші учасники кримінального провадження, у тому числі спеціаліст.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження та речей, що вилучені з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

При проведенні огляду слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу (наркотики, зброя, боєприпаси тощо), підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс України виділяє наступні види огляду: місцевості, приміщень, речей, документів, трупа, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. До прикладу, огляд місця події – це слідча дія, яка має на меті безпосереднє сприйняття, дослідження

обстановки на місці події, виявлення, фіксацію та вилучення речових доказів, з'ясування характеру події, що відбулася, встановлення особи злочинця та мотивів скоєння злочину. Огляд місця події є однією з перших та невідкладних слідчих (розшукових) дій і в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань[3].

Отже, основна відмінність між обшуком та оглядом полягає в примусовому характері обшуку, необхідності судового дозволу для його проведення, а також в різниці у цілях і методах: обшук орієнтований на відшукування конкретних об'єктів, тоді як огляд здійснюється для загального огляду місця чи речей без наперед визначених цілей. Крім того ще однією ключовою відмінністю є суб'єкти, які мають право проводити ці слідчі дії. Огляд можуть здійснювати слідчий чи прокурор, тоді як обшук проводиться лише особами, зазначеними в ухвалі суду, хоча на практиці його можуть доручати й оперативним працівникам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самодін А. Фондова лекція з навчальної дисципліни «криміналістика». Київ : М-во внутр. справ України Нац. акад. внутр. справ каф. Криміналістики та суд. Медицини, 2016. 43 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 7 верес. 2024 р., ч. 1 ст. 234
3. Обшук і огляд. В чому різниця?. advokat-zhuk.com.ua. URL:<https://advokat-zhuk.com.ua/obshuk-i-ogliad/#:~:text=Для%20проведення%20огляду%20достатньо%20відповідно%>
4. Обшук та огляд: в чому різниця, підстави проведення. Професійна допомога адвокатів та юристів в Києві або Львові.

*Синиця Вікторія Тарасівна,
студентка 4 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій*

КВАЛІФІКАЦІЯ СТАТТІ 260 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

У період дії воєнного стану особливого значення в країні набуває боротьба з діяльністю різного роду не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями. У такому контексті важливо чітко визначити правові механізми притягнення до відповідальності за створення та участь у таких формуваннях, посилювати кримінальну відповідальність та ефективно застосовувати наявні правові інструменти для протидії цим загрозам.

Відповідно до ст. 260 Кримінального кодексу України створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності - карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої.

Створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності - карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Участь у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян -карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Діяння, передбачене частиною четвертою цієї статті, що призвело до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, - карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органи державної влади чи органи місцевого самоврядування.

Поняття воєнізованих або збройних формувань наведено в примітках до ст. 260. Однак воно не містить вказівки на всі необхідні, істотні і достатні ознаки цих злочинних організацій. Зокрема, у примітках 1 і 2 до ст. 260 не зазначається ознака, вказана в назві та диспозиціях ч. 1 та ч. 2 цієї статті, а саме, що ці формування не передбачені законами. Крім того, неповно розкрито специфічні ознаки цих організацій, що не дає змоги відмежувати їх від інших видів злочинних організацій.

З урахуванням викладених зауважень видається, що воєнізованими формуваннями слід вважати організації,

яким, крім загальних ознак злочинної організації, притаманні ще й такі:

- вони схожі на передбачені законами України військові формування, але їх створення не передбачене законами України.

Це означає, що або взагалі відсутній закон, який передбачає створення відповідної воєнізованої організації, або ж вони не належать (не є структурним підрозділом, не перебувають у підпорядкуванні) до жодного із легально існуючих воєнізованих формувань чи груп - ЗСУ, СБУ, ДПС, УДО, військ ЦО, внутрішніх військ МВС України тощо;

- вони мають організаційну структуру військового типу, що характеризується наявністю єдиначальності, підпорядкованості та дисципліни.

Це включає в себе: поділ формування на підрозділи з визначенням особового складу кожного із них та підпорядкованості відповідних структурних частин; встановлення військових або інших звань; дотримання субординації; використання одностроїв, знаків розрізнення; застосування засобів впливу та заохочення, характерних для війська тощо. При цьому під формуваннями слід розуміти організації, які складаються з відносно самостійних підрозділів;

- воєнізований характер завдань і методів, які ставляться перед такою організацією, засобів, які нею використовуються.

Це свідчить, що організація ставить перед собою специфічні завдання, які можуть покладатися лише на офіційно створені формування, а саме: вирішення завдань громадсько-політичного характеру методами військових операцій -- заволодіння певними територіями чи їх утримання; силова підтримка владних структур; придушення збройного чи іншого організованого або масового опору владі; депортація населення; встановлення

режиму військового стану; знищення живої сили противника та його матеріальних засобів тощо.

Збройним формуванням є воєнізована група, яка характеризується такою специфічною (крім загальних ознак злочинної організації та воєнізованого формування) рисою: незаконно має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову або іншого виду зброю

Об'єктом цього правопорушення є громадська безпека від діяльності не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у таких формах:

1) створення не передбачених законом України воєнізованих формувань; 2) участь у їх діяльності (ч. 1 ст. 260); 3) створення не передбачених законом збройних формувань; 4) участь у їх діяльності (ч. 2 ст. 260); 5) керівництво зазначеними формуваннями; 6) їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (ч. 3 ст. 260); 7) участь у складі вказаних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (ч. 4 ст. 260).

Суб'єкт кримінального правопорушення загальний. За окремі правопорушення, вчинювані в ході нападів у складі воєнізованого чи збройного формувань у випадках, передбачених ч. 2 ст. 22, відповідальність настає з 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умислом. Ставлення до наслідків у вигляді загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 5 ст. 260) характеризується необережністю.

Частинами 4 та 5 ст. 260 охоплюється вчинення учасниками не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань правопорушень, передбачених іншими статтями Особливої частини КК, які полягають у нападі. При цьому, ч. 5 ст. 260 охоплюється вчинення

правопорушень, ознакою складу яких є необережне заподіяння смерті кількох осіб, нанесення середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження з будь-якою формою вини. Вчинення у складі передбачених ст. 260 формувань більш небезпечних правопорушень (зокрема, розбою, умисного вбивства за кваліфікуючих ознак) кваліфікується за сукупністю з відповідними статтями Особливої частини КК.

Частиною 4 ст. 260 не охоплюється участь у нападі осіб, які не є членами не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування, оскільки закон передбачає відповідальність за участь у нападі в складі такої організації. Із урахуванням конкретних обставин справи, участь окремих осіб разом із членами незаконного воєнізованого чи збройного формування у нападі має кваліфікуватися за статтями КК, які передбачають відповідальність за кримінальне правопорушення, що становлять собою напад, та за співучасть у правопорушення, передбаченому ч. 4 ст. 260.

Кваліфікуючими ознаками правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 260, є:

1) загибель людей; 2) настання інших тяжких наслідків (ч. 5 ст. 260).

Під загибеллю людей слід розуміти смерть двох або більше осіб. Під іншими тяжкими наслідками розуміються наслідки у вигляді смерті одного потерпілого, заподіяння хоча б одній особі тяжкого тілесного ушкодження тощо.

У частині 6 ст. 260 передбачено спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці особи, яка створила відповідне воєнізоване чи збройне формування або брала участь у їх діяльності. Умовами такого звільнення є: 1) добровільний вихід зі складу вказаних злочинних організацій; 2) повідомлення про існування такого формування органів державної влади чи органів місцевого самоврядування (у даному випадку закон не передбачає як умову звільнення особи від кримінальної відповідальності активне сприяння розкриттю організації).

У частині 6 ст. 260 не передбачено звільнення осіб, які керували воєнізованими або збройними формуваннями, займалися їх фінансуванням або постачанням зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, а також брали участь у складі таких формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян.

Отже, проблема створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань досі є надзвичайно актуальною. Для запобігання створенню незаконних воєнізованих або збройних формувань, на мою думку, необхідно посилити правову відповідальність за їх організацію та участь у них, покращити координацію правоохоронних органів, забезпечити ефективну розвідку і контррозвідку, а також посилити інформаційну роботу для підвищення суспільної обізнаності про загрози таких формувань.

Красюк Ігор Петрович

*Заступник завідувача відділу почеркознавчих досліджень
лабораторії криміналістичних видів досліджень
Київського науково-дослідного інституту судових
експертиз МЮ України, доктор філософії в галузі права*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ВІЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ПОЧЕРКУ ТА ПІДПИСІВ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Дослідження документів з метою встановлення виконавця, що містяться в них записів - тексту, цифр, підпису - становить предмет судово-почеркознавчої експертизи. Судово-почеркознавча експертиза відноситься

до одного з найпоширеніших видів судової експертизи. Документи, що направляються на судово-почеркознавчу експертизу як речові докази у кримінальних справах, можуть бути поділені на три основні види [1]:

- 1) Документ як знаряддя вчинення злочину.
- 2) Документ як приховування вчиненого злочину.
- 3) Документ як засіб, що сприятиме встановленню (впізнання) особистості.

При виробництві судово-почеркознавчої експертизи встановлюється виконавець того чи іншого запису в документі (тексту, цифр, підпису), але не встановлюється, як іноді вказується у висновках судово-почеркознавчої експертизи, «тотожність» почерку в порівняльних матеріалах (зразках). Два порівнювані почерки не можуть бути тотожні один одному з тієї причини, що об'єкт може бути тотожним лише самому собі. Отже, об'єктом, що ідентифікується, при судово-почеркознавчій експертизі є виконавець досліджуваного запису в документі, а не його письмо. Ознаками письма є ідентифікаційні ознаки, що належать об'єкту, тотожність якого необхідно встановити, і як такі піддаються порівнянню. Збіг ознак письма порівняльних матеріалах (зразках) дає підстави стверджувати, що вони виконані однією і тією ж особою [7, с. 84-85].

При підготовці матеріалів для судово-почеркознавчої експертизи головним завданням ініціатора (слідчого судді, прокурора, слідчого, дізнавача, детектива) є надати у розпорядження експерта доброякісні порівняльні зразки, а саме: вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку чи підпису відповідно до поставленого перед експертом питання.

Серед яких вільні зразки почерку та підписів є найбільш цінним матеріалом, тому що в них немає навмисної зміни ознак почерку при цьому їх виконавець не міг передбачити, що вони будуть використані у якості

порівняльних матеріалів для проведення судово-почеркознавчої експертизи [6].

Вільні зразки почерку (підпису) – рукописні тексти, рукописні записи (буквові й цифрові), підписи, які достовірно виконала певна особа до та після відкриття кримінального провадження, провадження в справах про адміністративні правопорушення, цивільних, адміністративних чи господарських справах, які не пов'язані з їхніми обставинами (словник) [5].

Збирання, зберігання, вилучення та приєднання документів в якості вільних зразків здійснюється у відповідності ст.ст. 93, 98-100, 159, 160-166, 168 КПК України[3].

Також у п. 3.4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у чинній редакції) зазначено, що: «Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується всіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків» [2].

Вимоги Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у чинній редакції) [2] прямо не забороняють проведення почеркознавчої експертизи без наявності будь-якого виду зразків, однак встановлюють обов'язок ініціатора (слідчого судді, прокурора, слідчого, дізнавача, детектива) надати для дослідження всі види зразків, а за їх відсутності вказати в ухвалі (постанові) причину їх

відсутності. Результат експертизи в першу чергу залежить від сукупності ідентифікаційних ознак підпису або почерку, яка достатня або недостатня для надання чотирьох видів висновків (категоричного або ймовірного, позитивного або негативного). За відсутності такої сукупності ідентифікаційних ознак результат експертизи обґрунтовується і формулюється як «не надається можливим надати висновок».

Як правило, під час проведення будь-якої судово-почеркознавчої експертизи необхідно вимагати надання в розпорядження експерта як вільних, так і експериментальних зразків почерку осіб, які підозрюються у виконанні спірного рукопису. Експериментальні зразки почерку при цьому не лише доповнюватимуть вільні зразки, а й дозволять, крім того, переконатися в тому, що рукописи, надіслані як зразки вільного почерку тих чи інших осіб, справді виконані цими особами, а не будь-якими іншими. Присилання ж лише одних вільних зразків почерку часом може призвести до помилковому встановленню виконавця спірного рукопису [7, с. 91-92].

В практиці зустрічаються такі випадки, коли достовірність вільних зразків не перевіряється, що веде до подання експерту рукописів (підписів), виконаних іншими особами і не можуть через це служити зразками.

У тих випадках, коли при вивченні зразків, представлених на експертизу, у експерта виникнуть сумніви в достовірності будь-якого зразка, а інших буде достатньо для виконання експертизи, експерт може не використовувати сумнівний зразок для порівняння (у тому випадку, коли серед всієї маси зразків у експерта виникає сумнів щодо одного або декількох документів), може продовжувати проведення експертизи зазначивши про даний факт у своєму висновку, а зразок, що викликає сумнів, повертається ініціатору для з'ясування його походження [4].

Отже, несумісність походження - неодмінна умова зразків, їх визначальна ознака. Тому рукописи та підписи,

що направляються на експертизу як вільні зразки, слід пред'явити тій особі, від імені якої вони значаться, оформивши це відповідним протоколом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винберг А.И. Судебная экспертиза документов. В кн.: Винберг А.И. и Шавер Б. Криминалистика. Изд. 4-е. Госюриздат. М., 1950.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у чинній редакції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1138>.
4. Кузина В.М. Оформление сравнительных материалов при назначении экспертизы почерка и подписи // Судебно-почерковедческая экспертиза /Юридическая литература, Ч. 1. - М.: 1971. - С. 40.
5. Словник термінів "Термінологічний словник з судової почеркознавчої експертизи": звіт про НДР (остаточний) / КНДІСЕ; керівник: В. С. Костецький, викон: І. В. Білоус, І. П. Красюк, Я. Р. Полтавська, І. М. Тарасюк, І. Ю. Рябенко, М. П. Молибога, О. А. Гуменський, О. О. Довгань, Н. С. Олійник, Т. П. Кривак, Н. М. Баюрко. 0119U0001896. К., 2020.
6. Судово-почеркознавча експертиза у кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення [Текст] : метод. рекомендації / В. В. Юсупов, Є. Ю. Свобода, О. М. Шрамко, Ю. О. Пілюков, А. А. Саковський. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – С. 22.
7. Томилин В.В. Физиология, патология и судебно-медицинская экспертиза письма. М., 1963. – С. 84-85, 91-92.

*Каракач Алла Степанівна,
студентка 4 курсу
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

СПЕЦИФІКА КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ РОЗДІЛОМ XVI КК УКРАЇНИ, ВЧИНЕНИХ У СПІВУЧАСТІ

Розділ XVI Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. Цей розділ охоплює правопорушення, що стосуються комп'ютерної інформації, і регламентується відповідними статтями Кодексу.

Згідно зі статтею 26 КК України, співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь кількох суб'єктів у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Обов'язковими ознаками співучасті є: 1) вчинення кримінального правопорушення двома або більше суб'єктами; 2) спільне виконання умисного кримінального правопорушення кількома (двома і більше) суб'єктами; 3) причинний зв'язок між діями кожного співучасника та

кримінально протиправним наслідком, який настав або міг настати.

Згідно з Постановою Верховного Суду, співучастю у вчиненні кримінального правопорушення є умисна спільна участь кількох осіб (суб'єктів кримінального правопорушення) у його скоєнні. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили кілька осіб (дві або більше), які заздалегідь домовилися про це до початку правопорушення. Домовленість може включати узгодження об'єкта кримінального правопорушення, його характеру, місця, часу, способу вчинення та змісту виконуваних функцій. Узгодження може відбуватися в усній, письмовій формі або через конклюдентні дії, що виражають спільний намір [1].

На думку І.О. Зінченко, суб'єктивна сторона співучасті завжди характеризується умисною формою вини всіх співучасників. Умисел співучасників повинен бути спільним і закріплюватися в досягненні між ними змови. Якщо змова не відбулася, то співучасті не буде. Способи досягнення змови при співучасті можуть бути будь-якими: усними, письмовими, шляхом вчинення конклюдентних дій, використання технічних засобів (телефону, Інтернету) тощо. Для співучасті спосіб досягнення змови не має значення, головну роль тут відіграє спільний умисел. Умисел при співучасті, як правило, прямий, однак у деяких випадках можлива співучасть з непрямым умислом. Мотиви і мета співучасників можуть і не збігатися [2].

Для встановлення факту вчинення кримінального правопорушення у співучасті обов'язковими є як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки. Відсутність хоча б однієї з цих ознак виключає можливість визнання кримінального правопорушення, вчиненим у співучасті.

Чинне кримінальне законодавство України визначає три форми співучасті як кваліфікуючі ознаки: 1) вчинення

кримінального правопорушення групою осіб; 2) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою; 3) вчинення кримінального правопорушення організованою групою.

Відповідно до ч. 1 ст. 28 КК кримінальне правопорушення визначається вчиненням групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька виконавців без попередньої змови. Так, на думку авторів групи взагалі без змови не буває і бути не може (простий збіг у часі і місці дій кількох осіб не дає підстав кваліфікувати посягання, яке вчинено групою осіб). Групою осіб може бути визнано кілька осіб (двоє чи більше) лише тоді, коли вони домовились про спільне вчинення кримінального правопорушення. У ч. 1 ст. 28 КК йдеться не про наявність або відсутність змови, а про час її виникнення. Формулювання «без попередньої змови» означає, що змова виникла (відбулась) не до, а під час вчинення кримінального правопорушення, після його початку. Виконавці (співвиконавці) до моменту вчинення кримінального правопорушення не узгоджують місце, час його вчинення, не домовлялися про спільність своїх дій, розподіл функцій [3, С. 176-177].

Поняття «вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб» викладене в ч. 2 ст. 28 КК, як зазначають автори, крім попередньої змови, на відміну від простої групи, притаманне спільне вчинення кримінального правопорушення (а не участь у вчиненні кримінального правопорушення) та відсутність вказівки на те, що учасники є виконавцями. Із цього випливає, що вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб припускає можливість розподілу ролей між співучасниками, при чому таким чином, що безпосереднє вчинення кримінального правопорушення може вчинятись одним виконавцем [3, С. 178].

Ознаками попередньої змови співучасті є: а) участь двох або більше осіб, які є суб'єктами кримінального

правопорушення; б) змова між цими особами до початку вчинення правопорушення. На практиці важко встановити факт змови у сфері комп'ютерної інформації, оскільки учасники часто не мають особистої зустрічі, і необхідно довести факт їхнього спілкування в інформаційному просторі. Водночас, у цих кримінальних правопорушеннях може бути багато учасників без ознак організованої групи. Для притягнення всіх учасників до відповідальності потрібно встановити факт попередньої змови та розподіл ролей. Якщо змова не доведена, потрібно кваліфікувати дії без ознаки співучасті. Наприклад, якщо кілька осіб одночасно вчиняють несанкціоноване втручання, але без попередньої змови, це виключає співучасть

Висновки. Для визначення наявності співучасті у кримінальних правопорушеннях, передбачених розділом XVI КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин», важливо, що кримінальне правопорушення має вчинятися за попередньою змовою групи осіб. Дії учасників кваліфікуються лише за статтями Особливої частини КК, без посилання на Загальну частину. Участь осіб, які не входять до групи, розглядається за статтею 27 (організатор, підбурювач, пособник). Попередня змова не є обов'язковою, а при посередньому виконавстві суб'єкт несе відповідальність як безпосередній виконавець.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду справа N 405/2648//18 провадження N 51-4763 км 19 від 14 травня 2020 року
2. Зінченко І.О. Співучасть у злочині за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». 2013. 3(14) С. 205-216

3. Кваліфікація злочинів : Навч. посіб. /За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. К. 2010. 340 с.

*Кобилянський Олег Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального
права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА, ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ: ВПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

В умовах сучасного правового суспільства зростає потреба у залученні спеціальних знань для вирішення складних юридичних питань. Одним із важливих інструментів, який використовується у судовій практиці для забезпечення об'єктивності розгляду справ, є Висновок спеціаліста. Даний інститут передбачає використання спеціальних знань, які можуть сприяти встановленню істини у справі та ухваленню обґрунтованих рішень. У цьому контексті важливим є впровадження інституту Висновку спеціаліста в національне законодавство України та визначення його ролі як джерела доказів.

Правова природа Висновку спеціаліста як джерела доказів

Висновок спеціаліста є письмовим документом, який містить оцінку або аналіз фактів, що потребують

спеціальних знань у певній сфері, таких як техніка, наука, медицина, економіка тощо.

З правової природи, Висновок спеціаліста має бути одним із джерел доказів у судовому процесі. Його роль полягає в тому, щоб забезпечити суд додатковою інформацією, яка допоможе зрозуміти певні технічні або специфічні аспекти справи, які не можуть бути належним чином оцінені без спеціальних знань. Це підвищує об'єктивність та якість судового розгляду.

Нормативне врегулювання інституту Висновку спеціаліста в Україні

Українське законодавство вже містить певні положення, що стосуються використання Висновків спеціалістів у судовому процесі. Зокрема, у Кримінальному процесуальному кодексі України (пункт 7 частина 4 стаття 71) передбачена можливість надавати висновки з питань, що належать до сфери його (спеціаліста - автор) знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу. Однак, залишається незрозумілим статус цих Висновків, оскільки законодавець, створюючи інститут Висновку спеціаліста, не вніс зміни до статті 84 Кримінального процесуального кодексу України, яка б надавала Висновку спеціаліста статус джерела доказів. Також, виникає питання, чому законодавець обмежився тільки кримінальними проступками і не поширив на кримінальні правопорушення.

На сьогодні в законодавстві відсутні чіткі положення щодо процедури залучення спеціалістів, вимог до їхньої кваліфікації, а також критеріїв оцінки достовірності їхніх висновків. Відсутність чіткого нормативного регулювання інституту Висновку спеціаліста може призводити до різних тлумачень його ролі та правового статусу у судовій практиці.

Переваги Висновку спеціаліста як джерела доказів

Висновок спеціаліста має кілька важливих переваг як джерело доказів у судовому процесі:

- спеціальні знання: спеціалісти можуть надати професійні висновки з питань, які вимагають глибокого розуміння у вузьких сферах (технічні, медичні, економічні питання);

- об'єктивність: незалежні спеціалісти можуть допомогти суду уникнути впливу зацікавлених сторін на хід процесу, забезпечуючи неупередженість;

- швидкість: на відміну від експертизи, Висновок спеціаліста може бути підготовлений швидше, що сприяє прискоренню судового розгляду;

- доступність: спеціалісти можуть залучатися як з боку суду, так і з боку сторін, що забезпечує рівноправність доступу до спеціальних знань.

Виклики та недоліки впровадження Висновку спеціаліста як джерела доказів у національне законодавство

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження інституту Висновку спеціаліста як джерела доказів в національне законодавство України супроводжується низкою викликів:

- відсутність єдиних критеріїв: наразі відсутні чіткі критерії для відбору спеціалістів, що може призводити до залучення некваліфікованих осіб або осіб з упередженістю;

- проблеми із доказовою силою: на практиці можуть виникати труднощі з визначенням доказової сили Висновку спеціаліста. Наприклад, чи має він таку ж силу, як Висновок експерта?

- контроль та відповідальність: наразі законодавство не передбачає достатніх механізмів контролю за діяльністю спеціалістів, що створює ризики маніпуляцій та необ'єктивних висновків.

Перспективи вдосконалення національного законодавства щодо інституту Висновку спеціаліста

Для ефективного впровадження інституту Висновку спеціаліста як джерела доказів в національне законодавство України необхідно внести такі зміни:

- запровадження чітких стандартів: необхідно визначити вимоги до кваліфікації спеціалістів, їхнього відбору та процедури залучення у судовий процес;
- удосконалення процесуальних норм: доцільно чітко визначити, у яких випадках і як може використовуватися Висновок спеціаліста як джерело доказів, а також процедуру оцінки його достовірності;
- створення реєстрів спеціалістів: держава або професійні асоціації повинні вести реєстри акредитованих спеціалістів, які можуть залучатися до судових процесів;
- гарантії незалежності: необхідно запровадити механізми, що унеможливляють вплив на спеціалістів з боку зацікавлених сторін, забезпечуючи їхню незалежність і неупередженість.

Висновок

Інститут Висновку спеціаліста як джерела доказів є важливим інструментом для забезпечення об'єктивності судових рішень та підвищення ефективності судового процесу. Впровадження цього інституту в національне законодавство України дозволить не лише покращити якість розгляду справ, але й сприятиме зменшенню тривалості процесів та підвищенню довіри до судової системи. Для цього необхідно вдосконалити правове регулювання, зокрема шляхом створення стандартів для спеціалістів, гарантування їхньої незалежності та відповідальності.

Лішук М. Ю. та Киренко С. Г. Сутність вини та її юридичні характеристики.

*Ліщук Марина Юріївна,
студентка 4 курсу
Київського фахового коледжу морського і
річкового флоту та транспортних технологій
Державного університету інфраструктури та технологій*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій*

СУТНІСТЬ ВИНИ ТА ЇЇ ЮРИДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Поняття вини у кримінальному праві України:
Вина є одним із центральних елементів суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, що виражає психічне ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків. Відповідно до статті 23 Кримінального кодексу України (далі — КК України), вина визначається як форма психічного ставлення особи до суспільно небезпечного діяння, вчиненого нею, та його наслідків, що проявляється у формі умислу або необережності. Цей елемент є обов'язковим для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення.

Форми вини: У КК України вина класифікується на дві основні форми:

- **Умисел** — відповідно до статті 24 КК України, поділяється на прямий та непрямий. При прямому умислі особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання його наслідків та бажає їх

настання. При непрямому умислі особа також усвідомлює небезпеку свого діяння та передбачає його наслідки, але не бажає їх настання, хоча свідомо допускає їх можливість.

- **Необережність** — регламентується статтею 25 КК України та поділяється на дві форми: кримінальну протиправну самовпевненість (особа передбачає можливість настання наслідків, але легковажно розраховує їх уникнути) та кримінальну протиправну недбалість (особа не передбачає наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити).

Критерії вини: Для визначення вини законодавець використовує як інтелектуальні (усвідомлення діяння і його наслідків), так і вольові (бажання або свідоме допущення наслідків) критерії. Важливим аспектом є оцінка здатності особи контролювати свої дії і передбачати наслідки своїх дій або бездіяльності.

Значення вини у кримінальному праві: Вина має ключове значення для встановлення кримінальної відповідальності. Без наявності вини особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, оскільки принцип суб'єктивного ставлення до злочину є однією з основ кримінального права. Принцип особистої відповідальності вимагає чіткого визначення психічного ставлення особи до діяння.

Вина та її юридична характеристика: Юридична характеристика вини включає:

- **Об'єктивне ставлення до наслідків:** Вина пов'язується з конкретними результатами злочину, визначеними в законі. Це означає, що для відповідальності недостатньо лише факту вчинення дії або бездіяльності — потрібно встановити наявність наслідків, передбачених у диспозиції статті.

- **Психологічний елемент:** Психічний стан особи є вирішальним для встановлення вини. Це важливо як для правильної кваліфікації діяння, так і для визначення форми

вини, оскільки від форми вини (умисел або необережність) залежить правова оцінка злочину.

• **Кримінально-правова відповідальність:** Визначення форми вини також впливає на обсяг покарання та можливість застосування пом'якшуючих або обтяжуючих обставин. Наприклад, при умисному кримінальному правопорушенні покарання зазвичай є суворішим, ніж за кримінальні правопорушення, вчинені з необережності.

Вина та її роль у кваліфікації кримінальних правопорушень: Вина виступає основним критерієм для розмежування кримінальних протиправних дій від дій, що не мають суспільної небезпеки. Так, лише наявність вини дозволяє кваліфікувати діяння як кримінальне правопорушення, оскільки саме суб'єктивне ставлення особи до своїх дій і наслідків визначає суспільну небезпеку поведінки.

Значення вини у практиці судочинства: У судовій практиці вина є однією з найскладніших категорій для доказування, оскільки вона відображає внутрішній психічний стан особи. Доказування вини відбувається через сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як характер дій, наміри, мотиви та наслідки. Кожна справа вимагає індивідуального підходу до оцінки психічного ставлення особи до вчиненого діяння.

Висновки: Вина є ключовою категорією кримінального права України, яка визначає психічне ставлення особи до кримінального правопорушення і впливає на всі аспекти кримінально-правової відповідальності. Правильне розуміння сутності вини та її юридичних характеристик є необхідним для забезпечення справедливого правосуддя та об'єктивної кваліфікації кримінальних правопорушень.

Куликовська Катерина Дмитрівна
студентка магістратури
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
кандидат юридичних наук, доцент,
дійсний член Транспортної академії України

ВПЛИВ ПРАВА ЄС НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Система кримінальної юстиції України переживає значні зміни, зумовлені процесами євроінтеграції. Присутність права Європейського Союзу (ЄС) стає все більш помітним у національному законодавстві, зокрема в сфері кримінального права. Важливість цієї теми полягає в тому, що реформи не лише гармонізують українське законодавство з європейськими стандартами, але сприяють посиленню захисту прав людини, справедливому судочинству та боротьбі з корупцією.

Однією з ключових змін в національному процесуальному законодавстві стало впровадження нового Кримінально-процесуального кодексу (КПК), який набрав чинності в 2012 році. Цей кодекс втілює принципи, які відповідають європейським нормам, зокрема презумпцію невинуватості, право на захист і відкритість судового процесу [1, 12]. Такі зміни не лише формально інтегрують європейські цінності, але й зміцнюють правосвідомість

громадян. Наприклад, у 2020 році понад 70% опитаних в Україні вважали, що їхні права на справедливий суд порушуються [2, 15]. Це свідчить про необхідність подальшої роботи над реалізацією нових норм. Реформа судової системи, ініційована під впливом ЄС, також включає створення Вищого антикорупційного суду (ВАС) у 2019 році. Це стало значним кроком у боротьбі з корупцією та підвищенням прозорості судочинства. Вищий антикорупційний суд (ВАС) має спеціалізовану юрисдикцію у справах, пов'язаних з корупцією, що відповідає рекомендаціям ЄС [3, 8]. Наприклад, у 2021 році ВАС виніс перші вироки у справах щодо корупції на високому рівні, що підтверджує його ефективність у боротьбі з корупцією [4, 22]. Порівнюючи систему кримінальної юстиції України з аналогічними системами країн ЄС, варто зазначити, що, наприклад, у Німеччині існує розвинена система судового контролю та захисту прав людини. Німецьке законодавство передбачає обов'язкову юридичну допомогу для всіх обвинувачених, що є важливим елементом справедливого судочинства [5, 140]. На відміну від цього, в Україні реалізація права на захист стикається з численними викликами, зокрема з нерівністю у доступі до якісних юридичних послуг.

У 2020 році Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Сергій Мельник проти України», в якому зазначав, що тривале утримання під вартою без належного обґрунтування є порушенням прав людини. Це рішення стало важливим сигналом для української системи кримінальної юстиції, підкреслюючи необхідність дотримання принципів пропорційності та справедливості в кримінальному процесі [6, 25]. Також важливим є питання підвищення кваліфікації суддів та адвокатів. Реалізація програм з навчання, що фінансуються ЄС, має на меті вдосконалення правозастосування в Україні. Наприклад, програма «Судова реформа в Україні» передбачає проведення тренінгів для суддів, що охоплюють аспекти європейського права, а також новітні методи правозастосування [7]. Ці ініціативи допомагають запровадити європейські практики в національну систему, що є критично важливим для її модернізації.

Незважаючи на ці досягнення, Україні доводиться стикатися з численними викликами. Корупція, нерівність у доступі до правосуддя та недовіра населення до правоохоронних органів залишаються суттєвими перешкодами на шляху до ефективної кримінальної юстиції. Згідно з даними Transparency International, в 2023 році Україна посіла 116-те місце у світі за індексом сприйняття корупції, що свідчить про серйозні проблеми в цій сфері [8, 10].

Таким чином, автор дійшла наступних висновків:

- вплив права ЄС на формування системи кримінальної юстиції України є значним і різноплановим.
- Україна вже досягла певного прогресу у впровадженні європейських стандартів, але виклики, що залишилися, свідчать про необхідність подальшої роботи.
- Створення ефективної та справедливої системи кримінальної юстиції повинно бути пріоритетом для України, оскільки це є важливою складовою її європейської інтеграції та побудови демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05 : станом на 19 листоп. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>
2. Логвіна О. Д. Актуальні проблеми формування правосвідомості в Україні : thesis. 2016. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6058>
3. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII : станом на 30 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>
4. Звіт Вищого антикорупційного суду. — К., 2021. — 30 с. URL: <https://vac.court.gov.ua/> (доступ 2023).
5. Німецький кримінальний кодекс. — Берлін, 2020. — 200 с. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (доступ 2023)

6. Європейський суд з прав людини, справа «Сергій Мельник проти України» — Страсбург, 2015. — URL: Справа «Мельник проти України» (Заява ... | від 21.11.2019 (rada.gov.ua)
7. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів : 2016.URL : <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716>
8. 1. Гребенюк Б. ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ. *Litopys Volyni*. 2021. № 23. С. 123–127. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.22>

Маковка Єва Леонідівна
*студентка 4 курсу, 2113 групи, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури і технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
Державного університету інфраструктури і технологій
Савицький Дмитро Олександрович*

МІСЦЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Загальні засади кримінального провадження – це фундаментальні принципи, які визначають мету, завдання та порядок здійснення кримінального провадження. Вони закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України і спрямовані на забезпечення прав і свобод

людини, а також на ефективне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Право на свободу та особисту недоторканність є одним з фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами. У контексті кримінального провадження це право набуває особливого значення, оскільки саме в цьому процесі можуть застосовуватися заходи, що обмежують свободу особи. Дана засада висвітлена в різних нормативних актах за ієрархічним значенням. В Конституції дана норма закріплена в ст. 29 «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом». [1]

В Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ст. 5 «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом...»[2]

Європейський суд з прав людини у «рішенні у справі «Де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium) від 18 червня 1971 року, це право є найважливішим у “демократичному суспільстві” у розумінні Конвенції» [3;82]

Фулей Т.І. у своїй монографії «Принципи кримінального провадження у світлі практики європейського суду з прав людини» аналізує проблему забезпечення права на свободу та особисту недоторканність

в Україні через призму юрисдикції Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Автор звертає увагу на постійні порушення Україною статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, незважаючи на тривале членство в Раді Європи.

Основними аспектами є:

- Системні порушення: ЄСПЛ неодноразово констатував порушення Україною статті 5 Конвенції, яка гарантує право на свободу та особисту недоторканність.

- недбале ставленні до виконання законів: Нормативні акти, які відповідають міжнародним стандартам, часто порушуються на практиці

- Відсутності ефективного контролю за дотриманням прав людини: Механізми контролю за дотриманням прав людини в Україні не є достатньо ефективними.

Автор також наголошує на важливості дотримання принципу презумпції свободи. Це означає, що позбавлення волі має бути винятковим заходом, який застосовується лише у випадках, прямо передбачених законом і при дотриманні встановлених процедур. Будь-яке відхилення від цього принципу є порушенням права на свободу та особисту недоторканність.

Отже необхідним є: створити ефективні механізми контролю за дотриманням виконання норм конвенції з прав людини та основоположних свобод, які б дозволяли виявляти та усувати порушення на ранніх стадіях; Посилення відповідальності за порушення даного права: Особи, винні у порушенні прав людини, мають нести належну відповідальність.

Висновок: Право на свободу та особисту недоторканність є одним з найважливіших і фундаментальних прав людини, яке має бути забезпечено в усіх сферах життя, зокрема і в кримінальному провадженні.

Незважаючи на закріплення цього права в Конституції України та міжнародних договорах, на практиці існує ряд проблем, пов'язаних з його забезпеченням. Європейський суд з прав людини неодноразово констатував порушення Україною ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що свідчить про системні проблеми в цій сфері. Основними причинами порушень права на свободу та особисту недоторканність в Україні є: недбале ставлення до виконання законів, відсутність ефективного контролю за дотриманням прав людини. Дотримання права на свободу та особисту недоторканність є важливою умовою побудови правової держави і забезпечення верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1 Конституція України

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Європейська конвенція з прав людини

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія / О. П. Кучинська, Т. І. Фулей, Р. В. Бараннік. – Ніжин : ТОВ “Видавництво “АспектПоліграф”, 2013. – 228 с. ISBN 978-966-340-529-2

Цвігун Денис Васильович
студент 4 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
правосуддя юридичного факультету
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна
Савицький Дмитро Олександрович

ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ПРОСТОРІ ТА ЧАСІ

Тема дії кримінального процесуального закону України в просторі та часі є надзвичайно актуальною в сучасних умовах. Вона вимагає детального розгляду з огляду на численні виклики, з якими стикається наша держава. Сучасні реалії, такі як війна, тимчасова окупація частини території, глобалізація злочинності, реформи в правоохоронній системі та курс на європейську інтеграцію, суттєво впливають на застосування кримінально процесуальних норм. Виникають нові питання та виклики, які потребують своєчасного вирішення.

Дія кримінального процесуального закону в просторі полягає в тому, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 4 КПК України).

Склад території України визначено Законом України “Про державний кордон” та міжнародними договорами України (Конвенцією ООН з морського права 1982 року,

Конвенцією про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року).[1]

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується *також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених:*

- на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном. Об'єкти, які відносяться до території дипломатичного представництва чи консульської установи визначені у ст. 1 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року та ст. 1 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року;
- на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні;
- особою особового складу Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави (ч. 3 ст. 4 КПК України).[2]

Що до дії кримінального процесуального закону в часі то процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. Допустимість доказів визначається положеннями Кримінального процесуального кодексу, які були чинними на момент їх отримання.[3]

Для кращого розуміння стаття 5 КПК України проголошує принцип, згідно з яким процесуальна дія виконується, а процесуальне рішення приймається згідно з нормами, чинними на момент початку виконання цієї дії або

прийняття рішення. Тобто, для кожної окремої процесуальної дії або рішення застосовується той кримінально-процесуальний закон, який діяв на момент її початку або прийняття. Допустимість доказів визначається нормами, чинними на момент їх отримання.[4] Це означає, що докази, отримані з дотриманням вимог попереднього законодавства, можуть бути визнані допустимими, навіть якщо на момент розгляду справи діють інші норми.

Конституція забороняє законам діяти в минуле (ч. 1 ст. 58 Конституції України,) крім випадків, коли вони пом'якшують покарання. Проте, кримінальний процесуальний закон може застосовуватися до минулих подій, якщо це покращує становище обвинуваченого або підозрюваного.

Отже дія кримінального процесуального закону України в просторі та часі є надзвичайно важливою у сучасних умовах, оскільки вона відображає динаміку правової системи, яка реагує на численні виклики, що постають перед державою. Ситуації, пов'язані з війною, тимчасовою окупацією, глобалізацією злочинності, а також реформами в правоохоронній системі, ставлять нові вимоги до кримінально-процесуальних норм.

З одного боку, дія кримінального процесуального закону в просторі забезпечує правозастосування незалежно від місця вчинення злочину, що є важливим для захисту прав громадян і підтримки правопорядку. Водночас, дії закону в часі, що ґрунтуються на принципах справедливості, гарантують, що процесуальні дії і допустимість доказів визначаються чинними нормами на момент їх здійснення. Це забезпечує правову стабільність і захищає права учасників кримінального процесу.

Таким чином, Кримінальний процесуальний кодекс України є важливим інструментом у забезпеченні правосуддя та дотриманні прав людини в умовах змінюваного правового середовища. Адаптація його норм

до нових реалій, що виникають внаслідок глобалізації злочинності та міжнародної співпраці, є ключовою для ефективного функціонування системи правосуддя. Тому важливо продовжувати моніторинг і вдосконалення кримінального процесуального законодавства, щоб воно відповідало викликам часу та сприяло побудові справедливого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://arm.naiu.kiev.ua/books/krym_pr_zah_ch/lections/lection2.html
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124651?an=1>.
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n418>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. Ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко – Х.: Одіссей, 2013. – 1104 с.

Часова Тетяна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
Державний університет інфраструктури та технологій,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету,
адвокат

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ЯК СПОСІБ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Слід враховувати, що під час розслідування корупційних правопорушень важливу роль відіграють негласні слідчі розшукові дії, висновки експертів, показання свідків. НСРД можуть бути проведені лише на

підставі рішення суду, з дотриманням законності та захисту прав і інтересів учасників процесуальної дії. Здійснюється максимальна конфіденційність дій, щоб не розголосити інформацію про їх проведення, учасників та результатів.

Під час проведення НСРД використовуються спеціальні технічні засоби для аудіо-, відеоконтролю та інші види спостереження, що дозволяють отримати докази корупційних правопорушень. Під час проведення такої категорії процесуальних дій може проводитись моніторинг банківських рахунків, операцій з готівкою, переводів, які можуть свідчити про корупційні дії.

Всі дії, які вчинені під час проведення НСРД ретельно документуються, а отримані докази фіксуються відповідно до встановлених процедур для забезпечення їх достовірності та допустимості не тільки на стадії досудового розслідування, але й в суді. Важливо під час проведення заходів співпрацювати з правоохоронними органами, що посприяє ефективному виявленню та розслідуванню такої категорії злочинів як корупційні.

Якщо негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД) є засекреченими на конкретному етапі кримінального провадження, то відповідно їхні матеріали не можуть бути надані будь-кому для ознайомлення та використання до моменту такого розсекречені.

Проте непоодинокими є випадки, коли деталі кримінальних проваджень, які містять відомості, що становлять охоронювану законом таємницю, потрапляють у засоби масової інформації, що може завдати шкоди об'єктивному розгляду справи та порушити права осіб, відомості про яких були зафіксовані у протоколах НСРД [1].

Корупція - використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція

чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 Закону “Про запобігання корупції”, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [2]. Вказані ознаки корупційних діянь дають змогу вважати, що НСРД є ефективним інструментом в доказуванні такого виду правопорушень.

Відповідно до положень Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, включаючи заходи, що дозволяють застосування спеціальних слідчих методів з дотриманням національного законодавства, які можуть бути необхідними для забезпечення їй можливості сприяти збиранню доказів у зв'язку із кримінальними злочинами, визначеними у статтях 2-14, та ідентифікувати, вистежувати, заморожувати і заарештовувати засоби та доходи, отримані від корупції, чи власність, вартість якої відповідає таким доходам, до яких можуть застосовуватися заходи, передбачені у пункті 3 статті 19 Конвенції [3].

Норми кримінально-процесуального законодавства визначають НСРД як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ст. 246) [4].

Два основні види НСРД: 1) втручання у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);

2) інші види негласних слідчих (розшукових) дій: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу, ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК) [5].

Проведення НСРД пов'язане з суворим дотриманням процесуальних норм та без інформування осіб, відносно яких проводяться такі дії. НСРД спрямовані на збір доказів, коли корупційне правопорушення важко розкрити під час проведення слідчих (розшукових) дій через прихований (латентний) характер діянь. Дійсно під час негласних дій відбувається обмеження прав особи, тому проводяться НСРД на підставі рішення суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мироненко В. Типові процесуальні порушення законодавства під час розслідування корупційних злочинів. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://jurliga.ligazakon.net/analitics/226616_tipov-protsesualn-porushennya-zakonodavstva-pd-chas-rozsliduvannya-koruptsynikh-zlochinv
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : прийнята 27 січня 1999 року у Страсбурзі; ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Негласні слідчі (розшукові) дії під час досудового розслідування корупційних правопорушень. Юридична газета онлайн. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/krimalne-pravo-ta-proces/neglasni-slidchi-rozshukovi-diyi-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya-korupciynih-pravoporushen.html>

Шундик Вікторія Вадимівна,
студентка 4 курсу, юридичного факультету
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Савицький Дмитро Олександрович

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Гласність судового засідання - це одна з основних конституційних засад судочинства (п. 6 ч. 1 ст. 129 Конституції України [1]). Гласність судового процесу сприяє забезпеченню справедливого розгляду справи об'єктивним і неупередженим судом, а також гарантує захист прав, свобод і законних інтересів як учасників процесу, так і осіб, які не брали безпосередньої участі у справі, але мають право отримувати усну або письмову

інформацію про результати розгляду, ознайомлюватися з процесуальними рішеннями та отримувати їх копії.

Засада гласності і відкритості судового провадження закріплена у положеннях ст. 27 Кримінального процесуального кодексу України, в якій встановлено такі основні положення:

1) ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду кримінального провадження та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом. Інформація про суд, який розглядає кримінальне провадження, дату надходження апеляційної чи касаційної скарги, стадії розгляду провадження, місце, дату і час судового засідання, рух провадження з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюднено на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом;

2) розгляд кримінального провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито для всіх осіб, яким виповнилось 16 років. Однак слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) розгляду справи про злочин проти статеві свободи та статеві недоторканості особи; 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з дотриманням правил судочинства, передбачених КПК України. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути

присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження;

3) судовий розгляд фіксується за допомогою звукозаписувального технічного засобу та відображається в протоколі судового засідання. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України (норми щодо застосування під час судового розгляду відеозаписувальних технічних засобів набирають чинності з 1 січня 2019 року);

4) учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в порядку, встановленому законом;

5) засоби масової інформації мають право висвітлювати хід і результати судового процесу, а також іншими законними способами повідомляти населенню про його перебіг;

6) судові рішення, ухвалені у відкритому судовому засіданні, проголошуються прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судові рішення проголошуються прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закриті судові засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення;

7) судові засідання проводяться виключно в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі судових засідань (ч. 3 ст. 318 КПК України), яке придатне для розміщення сторін та інших учасників судового процесу і дає змогу реалізовувати надані їм процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду. [2]

Отже, зазначені сутнісні риси гласності і відкритості кримінального судочинства переконують у тому, що саме внутрішня природа цього явища має два аспекти його реалізації. Перший стосується гласності і відкритості

винятково для сторін кримінального провадження, а другий поширюється в загальному порядку на всіх бажаючих брати участь у кримінальному судочинстві. При цьому загальна гласність і відкритість є формами забезпечення суворого дотримання судової процедури, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством, і сприяє підвищенню довіри та авторитету судової влади й поваги до закону. Тобто ефективна реалізація принципу гласності й відкритості в загальному порядку здійснюється саме через засоби масової інформації. Слід відмітити очевидність того факту, що засоби масової інформації – важливий інструмент відкритості судового процесу. Водночас необхідно розуміти, що суд і засоби масової інформації існують в одному правовому середовищі, оскільки, маючи різну природу і виконуючи різні функції, вони вирішують у демократичній державі, по суті, одне завдання – служіння суспільним інтересам. Тому без їхнього правомірного і продуктивного співробітництва важко вирішувати завдання, які стоять перед судовою владою України в теперішніх умовах.

Також принципи гласності й відкритості нерозривно пов'язані з доступністю правосуддя, що зумовлює їх правову природу, і містять: відкрите ведення своєї діяльності судом; безпечність, доступність та зручність використання приміщень суду; забезпечення судом можливості участі в процесі всіх, хто постає перед ним, у тому числі осіб з обмеженими фізичними можливостями; повага і ввічливість з боку працівників суду до кожного, з ким вони контактують, не принижуючи гідності цих осіб [3].

Висновок: засади гласності та відкритості в кримінальному процесі полягає в тому, що цей принцип є основоположним елементом демократичної судової системи. Він сприяє забезпеченню справедливості, прозорості та неупередженості судочинства, гарантуючи

учасникам процесу право на публічний і об'єктивний розгляд справи. Відкритий доступ до судових засідань, можливість отримання інформації про хід і результати процесу, а також взаємодія з засобами масової інформації створюють механізми громадського контролю за діяльністю судової влади. Разом із тим, цей принцип має винятки, коли судові процеси можуть проводитися в закритому режимі для захисту інтересів учасників процесу чи таємниці, що охороняється законом. Гласність і відкритість допомагають підвищити довіру до судової влади, водночас забезпечуючи доступність правосуддя для всіх громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. 10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Матвійчук Анатолій Васильович
доктор юридичних наук, доцент
*Державний університет інфраструктури та технологій,
Завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права,*

ЗБИРАННЯ ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ У КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ

Докази у кримінальному провадженні мають скласти цілісну картину, бути взаємопов'язані між собою та не виключати один одного, через це слід кожен доказ досліджувати та оцінювати як окремо, так і разом в сукупності. Важливо враховувати, щоб докази були зібрані у процесуально передбаченому порядку, уникаючи порушень, оскільки такі порушення в подальшому можуть призвести до визнання доказів недопустимими.

Важливо дотримуватись прав всіх учасників процесу під час збирання доказів. Дотримання процесуального порядку, правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників та є гарантією реалізації засад кримінального процесу. Докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Для збирання та використання доказів у злочинах, пов'язаних з корупцією, можуть використовуватися такі методи розслідування як оперативно-розшукові заходи, контрольовані поставки та негласні слідчі дії. Також залучаються експерти (спеціалісти) у різних галузях, в тому числі дослідження фінансових та бухгалтерських документів, у сфері будівництва. Корупційні злочини можуть мати транснаціональний характер, особливо в умовах війни, що ускладнює збирання доказів за кордоном і вимагає міжнародної співпраці. Така співпраця пов'язана з написанням запитів та отриманням інформації і документів.

Оцінка доказів являє собою заключну стадію їх вивчення, оскільки орган досудового розслідування підводить підсумок, щоб докази відповідали всім характеристикам (належність, допустимість, достовірність, достатність) та не мали процесуальних порушень їх зібрання. На стадії судового провадження саме суд здійснює їх оцінку з точки зору надійності, повноти та узгодженості.

Сучасна слідча та судова практика показує, що саме ефективність проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі кримінального провадження зумовлюють успіх усього процесу досудового розслідування та у подальшому судового розгляду матеріалів цих кримінальних проваджень [1, с. 426].

Перспективним напрямом наукових досліджень означеної проблематики вбачається розроблення питань криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень, під яким слід розуміти систему криміналістичних знань та заснованих на них навичок і вмінь посадових осіб використовувати наукові способи й засоби з метою встановлення можливих фактів вчинення таких кримінальних правопорушень. Складовими елементами цього напрямку можуть бути: техніко-криміналістичне забезпечення такої діяльності; оперативно-тактичне забезпечення; розроблення алгоритмів дій суб'єктів виявлення ознак таких кримінальних правопорушень з урахуванням різних ситуацій; побудова та реалізація тактичних (оперативно-тактичних) операцій на цьому етапі роботи; взаємодія оперативних підрозділів та слідчих при виявленні ознак та початку розслідування цих правопорушень; систематизація ознак таких кримінальних правопорушень та алгоритми дій суб'єктів діяльності залежно від джерел їх виявлення тощо [1, с. 428].

Допустимість доказів – це правова придатність їх для використання в кримінальному процесі як аргументів у доказуванні і означає: фактичні дані, як докази, одержані уповноваженим на те суб'єктом; фактичні дані, одержані з відомого й не забороненого законом джерела, яке можна перевірити; фактичні дані, одержані у встановленому законом порядку з дотриманням процесуальної форми; фактичні дані та сам процес їх одержання належним чином закріплені та засвідчені. Зібрані докази та інші матеріали кримінальної справи в цілому дозволяють здійснити перевірку достовірності та законності одержання фактичних даних [2, 624-625].

Перевірка доказів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, здійснюється як розумовим шляхом (аналіз кожного доказу окремо), так і практичним шляхом, який включає можливість отримання нових доказів, що спрямовані на перевірку тих обставин, на які вже була звернена увага в ході розумової перевірки. Вона є необхідною умовою для забезпечення можливості оцінки сукупності доказів у кримінальному провадженні, яка є виключно розумовою діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді та суду та здійснюється через призму понять належності, допустимості, достовірності, а також достатності [3].

Можемо сказати, що докази, які зібрані під час розслідування кримінального провадження, в рамках закону, з дотриманням прав та свобод учасників процесу є допустимими та будуть прийняті судом під час винесення рішення. В тому числі, уповноважені особи, які збирають докази, повинні діяти об'єктивно та неупереджено, збираючи докази максимально ефективно для отримання максимально позитивного результату. В свою чергу, саме ті докази, які отримані з порушенням законодавства не можуть бути використані в суді.

Процес збору доказів повинен бути деталізований задокументований, включаючи місце, час та спосіб отримання кожного доказу. Важливо забезпечити правильне зберігання та охорону доказів, щоб запобігти їх пошкодженню, втраті або маніпуляції.

Для оцінки деяких видів доказів може знадобитися залучення експертів, які мають відповідні знання і досвід. Оцінка доказів повинна враховувати їх взаємозв'язок один з одним, щоб створити повну картину подій і визначити послідовність подій.

Саме тому якісна та дієва робота правоохоронних органів щодо отримання та збирання доказів без порушень процесуально передбаченого порядку, відповідність зібраних доказів всім характеристикам щодо належності, допустимості, достовірності, достатності та відповідна оцінка доказів, яка ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, дає достатні підстави для прийняття законного рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук В.М. Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики розслідування. Юридичний науковий електронний журнал № 7/2022. С. 425-430
2. Касапоглу С.О. Допустимість доказів у кримінальних провадженнях за корупційні злочини. Юридичний науковий електронний журнал № 5/2024. С. 622-625
3. Шевчишен А.В. Перевірка та оцінка доказів як структурні елементи доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Міжнародний науковий журнал Верховенство права. № 4. 2017.

Муляр Галина Володимирівна
д.ю.н., професор
професор кафедри правосуддя
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ НОВІТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Актуальність та постановка проблеми. Розвиток правової держави неможливий без ефективної системи кримінального права та процесу, які відповідають сучасним викликам. В умовах глобалізації та технологічного прогресу традиційні підходи до регулювання кримінальних правовідносин стають дедалі менш ефективними. Проблеми, такі як кіберзлочинність, міжнародний тероризм та транснаціональна організована злочинність, вимагають новітніх підходів до кримінальної відповідальності та кримінального процесу. Основною проблемою є відсутність інноваційних механізмів у законодавстві, що регулює дані сфери, що призводить до його низької ефективності та неузгодженості з новими видами злочинів.

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій розвитку кримінального права та кримінального процесу та обґрунтування інноваційних підходів до їх вдосконалення з урахуванням сучасних викликів у процесі розбудови новітньої правової держави.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах кримінальне право потребує нових форм і методів реагування на суспільно небезпечні діяння. Традиційні категорії злочинів більше не покривають весь спектр сучасних кримінальних проявів. Зокрема, кіберзлочинність

та інформаційні злочини ставлять під сумнів можливості класичних норм права ефективно протидіяти їм. Для цього необхідна розробка нових норм щодо відповідальності за злочини, скоєні у цифровому середовищі.

Погоджуюсь з висновком авторів, що інновації у правовій сфері – це орієнтовний спосіб подолання людської суб'єктивності й упередженості. Для повноцінного забезпечення доступності сучасних технологій правотворчими структурами, інструменти їх розповсюдження повинні бути всеохоплюючими та пропорційними. З цією метою необхідно проаналізувати й ліквідувати можливі правові, соціальні, економічні бар'єри адміністративно-територіальних одиниць України (сіл, міст, областей та інше) [1, с. 121].

Традиційний кримінальний процес орієнтований на паперові процедури та фізичну присутність учасників процесу, що може бути неефективним у сучасному технологічно розвиненому світі. Використання цифрових технологій, таких як відеоконференції для допитів, електронне документування та онлайн-засідання, значно скорочує час та зменшує витрати на судові процеси. Проте правові механізми для забезпечення безпеки інформації та захисту прав учасників процесу в умовах використання таких технологій потребують подальшого вдосконалення.

Міжнародні стандарти кібербезпеки (інформаційної безпеки), зокрема, основи захисту особистих даних (конфіденційність) трактують методологію використання сучасних інформаційних технологій на державному рівні з урахуванням усіх ризиків і перспектив. На державному рівні забезпечення кібербезпеки здійснюється за допомогою національного законодавства щодо кібербезпеки та прав людини та міжнародних норм і документів [2, с. 189].

У багатьох країнах уже впроваджуються інноваційні підходи до боротьби зі злочинністю. Наприклад, у країнах Європейського Союзу активно розвивається законодавство щодо боротьби з кіберзлочинами та транснаціональною злочинністю.

Вивчення цього досвіду дозволяє запропонувати нові механізми для імплементації їх у національне законодавство.

Наприклад, органи правоохоронної діяльності Сполучених Штатів Америки використовують у своїй роботі RPA (англ. Robotic process automation) [3, с. 3], тобто інструменти автоматизації процесів, що надають можливість звільнити співробітників від виконання рутинної праці: заповнення бланків, збір додаткової інформації та інше.

Використання новітніх технологій вимагає не тільки технічних ресурсів, а й зміни підходів до правового регулювання. Водночас виникають етичні питання щодо допустимості застосування технологій штучного інтелекту для ухвалення процесуальних рішень.

Висновки. Інноваційний підхід до розбудови кримінального права та кримінального процесу є необхідною умовою для забезпечення ефективної правової держави. Використання новітніх технологій та міжнародного досвіду дозволяє забезпечити належний рівень протидії сучасним викликам, зокрема кіберзлочинності та транснаціональній організованій злочинності. Впровадження цифрових технологій у кримінальний процес може значно підвищити його ефективність, проте це вимагає адаптації нормативної бази та забезпечення прав учасників процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Предместніков О., Бехтер А. Використання інноваційних технологій у кримінально-процесуальному праві: виклики та можливості. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: право.* 2024. № 82. С. 117–122.
2. Предместніков, О., & Батирова, А. (2023). Кібербезпека як важлива складова захисту прав людини в інформаційному суспільстві. *Scientific Collection «InterConf»* (160), 188–191.
3. Mamak, K. (2023). *Robotics, AI and Criminal Law: Crimes Against Robots* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003331100>.

*Савицький Дмитро Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Свобода і недоторканність людини в суспільстві та державі є найбільш важливими соціальними цінностями. Юридична природа даного права ґрунтується на розумінні того, що кожна людина народжується вільною; має право вільно обирати для себе характер і спосіб спілкування із зовнішнім світом; за власним розумінням та без обмежень здійснювати будь-які дії, що не суперечать закону; вимагати від інших осіб, державних органів, їх посадових осіб, поважного ставлення до себе, невтручання в її справи.

Право на свободу та особисту недоторканність гарантується не лише ст. 29 Конституції України та ст. 12 кримінального процесуального кодексу України, а й міжнародно-правовими актами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини (ст. 5).

Можна визначити такі змістовні характеристики даного права: кожна людина постійно користується свободою й особистою недоторканністю в межах її правомірної поведінки; арешт будь-якої людини та тримання її під вартою можливі лише за наявності судового рішення, яке повинно бути винесено на підставах та в порядку, установлених законом; тримання особи під вартою здійснюються як тимчасовий захід за наявності чітко визначених законом умов; за такими особами зберігаються всі конституційні права і свободи (крім обмежень, передбачених у місцях тримання під вартою) та можливість у будь-який час оскаржити обмеження своїх прав; про затримання чи арешт негайно інформуються родичі затриманого чи ув'язненого;

кожен незаконно затриманий чи заарештований має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної та моральної шкоди.

Держава намагається максимально захистити дане право, гарантувати всім особам, які залучаються до кримінального провадження, його непорушність, за виключенням випадків, передбачених законом. Крім того, право на свободу і особисту недоторканність та існування гарантій, які дозволяють його реалізувати, найбільш точно характеризує державу як правову або ж тоталітарну.

Право на свободу і право на особисту недоторканність не слід плутати, оскільки це два різних природних права людини. Розглядаючи право на свободу необхідно зазначити, що це право розуміється як здатність поводитися за власним розсудом, не пов'язане з чужою волею, примусом, можливість досягати поставленої мети і, таким чином, реалізувати себе в об'єктивному світі. Особиста недоторканність – це свобода людини від незаконних і необґрунтованих затримань, арештів чи позбавлень волі іншим шляхом, а також будь-яких інших дій, спрямованих на обмеження можливості людини вільно розпоряджатися собою. Вимога поважати і захищати недоторканність особи повністю укладається в поняття засади кримінального провадження, оскільки є керівним початком всієї кримінально-процесуальної діяльності; є однією з найважливіших гарантій свободи і гідності всіх суб'єктів кримінального провадження; витікає з етичних уявлень про положення особи в суспільстві; нормативно закріплена в кримінальному процесуальному праві, а відповідно має регулятивний характер; зумовлює процесуальну форму процесуальних дій; виявляє себе на всіх етапах (стадіях) кримінального провадження.

У теорії права змістом особистої недоторканності вважають фізичну тілесну недоторканність, психологічну та статеву. Так, тілесна недоторканність передбачає існування та дотримання заборон щодо заподіяння людині тілесних ушкоджень, побоїв або іншого застосування щодо неї фізичної сили, а також втручання медичними методами діагностики, профілактики та лікування. Психологічна недоторканність передбачає захищеність людини від погроз на її адресу,

залякування, шантажування та інших способів придушення її волі. Статева недоторканність – це захищеність людини, яка досягла статевої зрілості, від незаконних змін (корекції) статевої належності, переривання вагітності, штучного запліднення, стерилізації тощо, а також захищеність людини, яка не досягла статевої зрілості, від статевих зносин, а дитини – від розпусних та подібних дій.

Слід однак зауважити, що визнання прав і свобод людини вищою цінністю не означає їх безмежного характеру. Для того, щоб з'ясувати призначення права на недоторканність особи, слід усвідомлювати, що жити в суспільстві і бути вільним від суспільства неможливо. Суспільство, забезпечуючи свободу особи, не може допустити анархії, порушення прав і законних інтересів інших громадян. У суспільстві має встановлюватися певний ступінь свободи людини, достатній для її повного самовираження, і водночас перешкоджати будь-яким спробам особи використовувати надану їй свободу на шкоду суспільству, державі, співгромадянам.

Законне і обґрунтоване обмеження прав людини і громадянина на свободу і особисту недоторканність при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження досягається завдяки суворому дотриманню встановленого порядку їх застосування. Процесуальний порядок, з одного боку, сприяє результативності і ефективності застосування заходів процесуального примусу, а з іншого – максимально забезпечує дотримання прав, свобод і інтересів осіб, до яких вони застосовуються, захищаючи їх від надмірного та необґрунтованого примусу.

Процедура обмеження особистої свободи завжди супроводжується обмеженням особистої недоторканності, і навпаки, обмежити особисту недоторканність неможливо, заздалегідь не обмеживши особисту свободу. Недоторканність особи гарантує її особисту свободу, і, навпаки, особиста свобода гарантує особисту недоторканність. Вважаємо, що використання двоєдиного

терміна «свобода і особиста недоторканність» покликане лише акцентувати увагу на кожній з можливостей, що надаються цим благом.

Шемітько Ангеліна Василівна,
*студентка 3 курсу Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,*

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального
права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

В умовах розбудови новітньої правової держави в Україні кримінальне право відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку та захисті прав і свобод громадян. Особлива частина кримінального права України, що визначає відповідальність за конкретні кримінальні правопорушення, є важливим інструментом для досягнення цих цілей. Її значення посилюється в умовах реформування правової системи, оскільки ефективність протидії злочинності та забезпечення справедливості в суспільстві

залежить від чіткого регулювання і застосування норм цієї частини кримінального законодавства.

Актуальність дослідження Особливої частини кримінального права полягає в необхідності удосконалення законодавства відповідно до сучасних викликів, що стоять перед українським суспільством. Це включає протидію новим формам злочинності, захист прав підприємців та громадян, забезпечення справедливості й безпеки, а також гармонізацію українського кримінального права з європейськими та міжнародними стандартами.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека – найвищі соціальні цінності [1]. Кримінальне право поділяється на 2 частини: *Загальну і Особливу*.

У *Загальній частині* зосереджені загальні положення, які визначають основні поняття кримінальних правопорушень, підстави кримінальної відповідальності, форми і види вини, стадії вчинення кримінальних правопорушень, співучасть, систему і види покарань тощо. Ця частина є фундаментальною базою для регулювання всіх кримінально-правових відносин і служить загальним орієнтиром для застосування норм права.

Натомість *Особлива частина* містить конкретні кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за окремі види кримінальних правопорушень, такі як крадіжка, вбивство, шахрайство, корупція тощо. Вивчення Особливої частини кримінального права має певну специфіку, яка полягає у тому, що будуть розглядатися конкретні склади кримінальних правопорушень, їх поняття та викладення юридичного аналізу з детальною характеристикою ознак кожного елементу складу кримінального правопорушення та особливості кваліфікації. Вона детально описує склади злочинів та покарання за їх вчинення, що дозволяє чітко кваліфікувати дії правопорушників.

Значення Особливої частини кримінального права України:

1) за допомогою її положень реалізується найважливіший принцип кримінального права - немає кримінального правопорушення без вказівки на це в законі. Тому діяння, за які в Особливій частині КК України не передбачена відповідальність, не можуть визнаватися кримінальними правопорушеннями і тягти за собою кримінальну відповідальність і покарання. Застосування кримінального закону за аналогією заборонено;

2) визначає межі криміналізації діянь шляхом віднесення тих чи інших дій (бездіяльності) до кримінально-протиправних, забезпечує тим самим реальні основи для дотримання законності;

3) в ній диференціюється кримінальна відповідальність за конкретні кримінальні правопорушення з урахуванням їх тяжкості (характеру і ступеня суспільної небезпечності), що дозволяє здійснювати цілеспрямовану кримінальну політику і проводити її в суворих рамках законності [2, с.6].

Важливо підкреслити взаємозв'язок між Загальною та Особливою частинами кримінального права, оскільки вони разом формують неподільну, цілісну та гармонійну систему правового регулювання. Взаємодія між ними забезпечує завершеність та повноту кримінального права, з огляду на те що Загальна частина встановлює загальні принципи та правила, які застосовуються до всіх правопорушень, а Особлива частина конкретизує ці норми щодо окремих видів злочинів і відповідальності за них. Їх єдність визначається спільним завданням і принципами. Неможливо розкрити дійсний зміст норм Особливої частини, не звертаючись до Загальної частини. В той же час не можна застосовувати окремо Загальну частину без Особливої частини. Крім того, в основі норм Загальної та Особливої частин лежить єдина кримінальна політика держави, спрямована на протидію злочинності шляхом

застосування до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, заходів кримінального покарання. Ця узгодженість визначається також і єдністю завдання, яке стоїть перед обома частинами кримінального законодавства, а саме: "...правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням" (ч. 1 ст. 1 Кримінального Кодексу України) [3].

Таким чином, вивчення та розвиток Особливої частини кримінального права є важливим напрямом у формуванні новітньої правової держави, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики та гарантувати захист правопорядку і справедливості. Особлива частина кримінального права України відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку та справедливості в умовах правової держави. Вона не лише конкретизує види кримінальних правопорушень та покарання за їх вчинення, але й служить основою для чіткого правозастосування в судах. Її ефективність є важливою умовою для захисту прав і свобод громадян, а також для належного функціонування всієї правової системи України. У процесі реформування української правової системи особливо важливо оновлювати та удосконалювати Особливу частину з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних викликів, таких як нові форми злочинності та необхідність забезпечення верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України .Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
2. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
3. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III

Удовенко Олександр Юрійович,
*студента 4 курсу, групи 2113 юридичного факультету.
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Савицький Дмитро Олександрович
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри правосуддя
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій і права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність дослідження презумпції невинуватості є надзвичайно важливою в контексті сучасних реформ в Україні та глобальних змін у правозастосовній практиці. Україна перебуває на шляху до інтеграції в європейське правове поле, тому дотримання прав людини та стандартів правосуддя, зокрема принципу презумпції невинуватості, є ключовим показником правової держави.

Незважаючи на формальне закріплення цього принципу в національному законодавстві, практика його реалізації залишається проблемною. Систематичні порушення, пов'язані з передчасними публічними заявами про винуватість підозрюваних, медійним тиском на суди, а також нерівним доступом до захисту, свідчать про необхідність глибоких змін у правозастосовній практиці. Це особливо актуально в умовах реформування судової

системи та правоохоронних органів, де важливість справедливого судочинства виходить на перший план.

Презумпція невинуватості є одним із фундаментальних принципів кримінального права та процесу. Вона закріплена в Конституції України (ст. 62), а також у низці міжнародних договорів, зокрема в Європейській конвенції з прав людини (ст. 6). Принцип презумпції невинуватості гарантує, що будь-яка особа, яку підозрюють або обвинувачують у скоєнні злочину, вважається невинуватою доти, поки її вина не буде доведена у встановленому законом порядку та підтверджена обвинувальним вироком суду.

1. Презумпція невинуватості: сутність і значення

Презумпція невинуватості – це правовий стандарт, що ставить обов'язок доказування вини на сторону обвинувачення. Особа, яка перебуває під підозрою, не зобов'язана доводити свою невинуватість. Суд і всі учасники процесу повинні виходити з того, що обвинувачений невинний, доки не буде достатніх доказів, які б беззаперечно підтверджували його вину.

Презумпція невинуватості є фундаментом для захисту прав людини, оскільки вона передбачає:

Заборону будь-яких дій, що можуть трактувати особу як винувату до винесення вироку суду (включно із публічними заявами посадових осіб).

Обов'язковість обвинувального вироку, який має базуватися на достовірних і законно здобутих доказах.

Необхідність надання обвинуваченому повних процесуальних гарантій на захист.

2. Проблеми правозастосування презумпції невинуватості в Україні

Попри чітке нормативне закріплення принципу презумпції невинуватості, на практиці в Україні цей принцип не завжди реалізується належним чином. Одним із головних викликів є перевантаженість судів, низький рівень

правової культури, а також практика публічного "засудження" осіб до судового розгляду з боку медіа та посадових осіб.

Основні проблеми в українському правозастосуванні презумпції невинуватості:

Медіа-кампанії до вироку. Часто перед судовим розглядом у засобах масової інформації з'являються матеріали, що формують громадську думку про винуватість підозрюваних. Це може порушити принцип неупередженості суду і призвести до винесення упереджених рішень.

Заяви посадових осіб. Високопосадовці або представники правоохоронних органів нерідко публічно заявляють про вину підозрюваних ще до завершення судового розгляду, що суперечить принципу невинуватості.

Обмеженість доступу до правової допомоги. Через відсутність достатніх ресурсів та кваліфікованих адвокатів, багато підозрюваних не мають змоги ефективно захищати свої права в суді, що також ставить під загрозу реалізацію принципу презумпції невинуватості.

3. Реформування правозастосовної практики: шляхи вдосконалення

В контексті реформування правозастосовної практики України необхідно вжити конкретні заходи для посилення захисту презумпції невинуватості. Серед цих заходів можна виокремити:

Посилення суддівської незалежності та неупередженості. Судді мають бути захищені від впливу з боку політичних сил, а також суспільного тиску, що може формуватися засобами масової інформації. Прийняття чітких норм етики для суддів і їх дотримання є важливим кроком для зміцнення цього принципу.

Введення відповідальності за порушення презумпції невинуватості. Запровадження правових санкцій для публічних осіб, які до вироку роблять заяви про вину

підозрюваних, може зменшити кількість таких випадків і захистити право обвинувачених на справедливий судовий розгляд.

Посилення стандартів збору доказів. Потрібно посилити судовий контроль за дотриманням процедур досудового розслідування, особливо щодо законності збору доказів. Використання незаконно здобутих доказів повинно суворо заборонятися.

Покращення доступу до правової допомоги. Державні програми повинні гарантувати, що кожна особа, яка підозрюється або обвинувачується у злочині, має доступ до кваліфікованого адвоката на всіх етапах кримінального провадження.

Висновки:

Презумпція невинуватості є ключовим елементом системи захисту прав людини та основоположним принципом кримінального процесу. Проте, для того, щоб цей принцип працював ефективно, необхідно забезпечити його реальну дію на практиці, а не лише формальне існування у законодавстві. Це можливо через реформування судової системи, посилення незалежності суддів, покращення правової освіти та запровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням процесуальних норм. Захист презумпції невинуватості є не тільки гарантією прав обвинувачених, але й важливою передумовою для забезпечення справедливого правосуддя в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Законодавство України. Стаття 62.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4373>
2. Європейська конвенція з прав людини. Стаття 6.
<https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України.
Законодавство України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо презумпції невинуватості.
5. Рішення Конституційного Суду України щодо презумпції невинуватості. <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/43911-prezumpciya-nevynuvatosti>

СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

*Отрадна Марія Амівівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 «Право», освітньої програми «Право»,
вибіркового блоку «Податковий юрист»,
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

*Науковий керівник: Якимчук Н. Я.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового права, Навчально-
наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УЗГОДЖЕНОГО ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ПОДАТКОВОГО БОРГУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану питання правового регулювання інституту “грошового зобов’язання” стає особливо актуальним. Підприємства та фізичні особи стикаються з новими викликами, які впливають на можливість своєчасної сплати податків, що породжує виникнення податкових боргів. Згідно з Податковим кодексом України (ПК України) [1], узгоджене грошове зобов’язання виникає у випадку, коли платник податків самостійно визначає податкові та інші грошові зобов’язання або погоджується з сумою, нарахованою податковим органом відповідно до закріплених законом повноважень.

Після узгодження грошове зобов'язання стає обов'язковим до сплати у встановлені строки. Важливо розрізняти податковий борг, який виникає через несплату узгоджених сум, та штрафні санкції, які застосовуються за порушення строків. Податковий борг формується після закінчення встановленого строку сплати узгодженого грошового зобов'язання і включає суму самого зобов'язання, штрафи та пеню.

Процедура узгодження є важливим етапом, що впливає на юридичну відповідальність платника, і відбувається в формі погодження (мовчазного, шляхом подання розрахунку, укладення договору про розстрочення, відстрочення грошових зобов'язань тощо) чи розгляду скарги. Платник податків має право на оскарження суми в адміністративному чи судовому порядку. Якщо ж він не оскаржує, сума стає узгодженою і підлягає сплаті. У разі несплати, податковий борг стає підставою для стягнення через податкову заставу, яка може включати арешт майна.

ПК України також передбачає можливість відстрочення або розстрочення узгоджених зобов'язань у разі наявності підстав для фінансових труднощів. Це особливо актуально в умовах війни, коли підприємства можуть зазнавати серйозних збитків.

Для платників, які підпадають під дію міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, важливо знати, що узгодження зобов'язань також відбувається з урахуванням положень цих договорів. У випадках подвійного оподаткування платник може звернутися до Міністерства фінансів України для вирішення питання взаємного узгодження відповідно до міжнародних норм. Однак процедура узгодження в міжнародних відносинах часто вимагає додаткових консультацій та правової підтримки, що може ускладнювати процес у період війни.

Невиконання узгодженого зобов'язання у встановлені строки тягне за собою низку санкцій, включаючи нарахування пені та штрафів. Податковий борг може стати підставою для судового стягнення або накладення арешту на майно платника. Особливо це стосується підприємств, які мають значні податкові борги і не можуть виконати свої зобов'язання у зв'язку з воєнними обставинами.

Узгоджені зобов'язання є основою для визначення податкового боргу, а несплата таких зобов'язань може мати серйозні наслідки для підприємств і фізичних осіб. Важливо дотримуватись строків сплати або вчасно звертатися за відстроченням (розстроченням), щоб уникнути додаткових штрафів та проблем із законом.

Отже, ПК України розрізняє узгоджені грошові зобов'язання в національних та міжнародних правовідносинах, які різняться суб'єктами, процедурами оскарження та досудовим захистом. Спільною рисою є те, що несплачене зобов'язання стає податковим боргом.

Узгоджене грошове зобов'язання визначається платником через декларацію або погодження з нарахуванням контролюючого органу і не підлягає оскарженню. Якщо воно перетворюється на податковий борг, податковий орган може стягнути кошти без судового рішення, а тільки на підставі рішення керівника, заступника або уповноваженої особи. У міжнародних правовідносинах оскарження не передбачене, проте можлива процедура взаємного узгодження для досудового вирішення спорів.

Рекомендації:

1. Необхідно надати платникам податків право оскаржувати узгоджені зобов'язання, визначені контролюючим органом, для забезпечення балансу між правами платників і контролюючими органами.

2. Варто розширити можливості досудового захисту, включаючи механізми врегулювання, примирення, в тому числі шляхом медіації, у міжнародних податкових спорах.

3. Рекомендується організовувати інформаційні кампанії, щоб покращити знання платників про їхні права та механізми узгодження й оскарження зобов'язань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року No 2755 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.10.2024).

*Миткалик Сергій Іванович,
Здобувач ступеня доктора філософії права,
юридичного факультету,
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ*

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИХ МЕХАНІЗМІВ ВИЯВЛЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ.

Україна посідає 104 місце серед 180 країн в Індексі сприйняття корупції-2023. За десять років наша держава піднялась на 36 сходинок (з 142 місця) у рейтингу сприйняття корупції [1]. За оцінкою голови консультативної місії ЄС в Україні Кястутіс Ланчінскас, щороку Україна втрачає від корупції близько \$ 2 млрд доларів. Ця цифра, яка відповідає 1,6 щорічного бюджету на охорону здоров'я, або це понад 2,3 щорічного бюджету на систему освіти [2].

Україна має зобов'язання щодо покращення механізмів запобігання та боротьби з корупцією в рамках процесу вступу до Європейського Союзу (далі - ЄС). За методологією розширення ЄС, розділи 23 «Верховенство

права та основоположні права та свободи» та 24 «Юстиція, свобода та безпека» є найголовнішими протягом усього процесу переговорів. Жоден переговорний розділ ЄС не буде закритий, доки не виконано контрольних показників у межах цих двох розділів. У розділі 23 звіту Європейської комісії за 2023 рік зазначено, що ключові проблеми України стосуються незалежності судової системи, реформи прокуратури та адвокатури, антикорупційної політики, в тому числі, включає питання конфлікту інтересів. Зокрема, у цьому розділі наголошується на необхідності зміцнення інституційних механізмів, антикорупційних та правоохоронних органів, які відповідальні за моніторинг конфліктів інтересів та забезпечення виконання антикорупційної політики [3].

Таким чином, однією з важливих вимог є підвищення ефективності запобігання, виявлення та реагування на випадки конфліктів інтересів у публічній службі та в органах місцевого самоврядування. Це включає як законодавчі ініціативи, так і практичні інструменти для забезпечення того, щоб посадовці уникали ситуацій, що можуть впливати на прийняття ними рішень в умовах конфлікту інтересів.

За інформацією Тіньового звіту до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році, у першому півріччі 2024 року Національне агентство з питань запобігання корупції (далі - НАЗК), як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, завершило 93 моніторинги та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Було винесено 12 приписів і складено 17 протоколів про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших законодавчих вимог та обмежень [4].

Вказане свідчить про низьку кількість складених протоколів.

Відповідно до пункту 1.3.1 Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220, однією із проблем є недостатність ефективних ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфлікту інтересів, які обмежують можливості мінімізації корупції за рахунок запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [5].

В останні роки різко зменшується кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення [6]. Таким чином можна констатувати, що існує складність швидкого виявлення та належного оформлення цього правопорушення відповідними державними органами та посадовими особами задля подальшого притягнення винних до адміністративної відповідальності. Разом з тим, є велика кількість дій, вчинених в умовах конфлікту інтересів в органах місцевого самоврядування всіх рівнів, спричинена як необізнаністю чиновників і депутатів в тому, що вони вчиняють порушення, так і тим, що вони знають про завантаженість правоохоронних органів і розуміють, що більшість протоколів про порушення обертаються відсутністю покарання. Відтак, порушення не супроводжується гідним покаранням.

У 2021 році НАЗК спільно з громадською організацією розробили інструмент «Приховані інтереси», який став першим діджитал інструментом, що допомагає знаходити можливі ризики в діяльності публічних службовців [7]. Завдяки цьому можна швидко дізнатися, наприклад, як той чи інший посадовець пов'язаний із компаніями, які беруть участь у тендері в установі, де він працює чи працював, близьких осіб, які працюють в одному органі з цим посадовцем, а ще перевірити, чи не отримував

такий чиновник ризикові подарунки. Інструмент може виявити 11 типів ризиків, містить відомості про понад 6 млн осіб, 1,5 млн компаній і понад 800 тис. ризиків.

Лише за 3 місяці використання порталу «Приховані інтереси» було проаналізовано більше 2 тис. ризиків. З них НАЗК було розпочато 47 моніторингів, до Національної поліції України направлено 3 обґрунтовані висновки [8].

У всіх випадках керівники відповідних державних органів чи органів місцевого самоврядування та підприємств укладали договори з компаніями, якими володіли їх близькі або навіть вони самі.

Так, на Київщині директор підприємства комунального господарства уклав договір з ТОВ, корпоративними правами якого володів він та його дружина. На Чернігівщині в.о. генерального директора комунального некомерційного підприємства уклав 4 договори з підприємством, корпоративними правами якого володів сам директор комунального підприємства, а також його рідний брат. Також було виявлено, що керівник Волинського державного лісгоспу проводив тендери на користь компанії своєї дружини (зараз компанія вже належить брату дружини). Лише за кілька місяців він встиг укласти 18 договорів з цим підприємством.

Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році вплинуло на закриття декларацій, обізнаність посадовців про роботу цифрових інструментів та вилучення із публічного доступу діджитал-інструменту “Приховані інтереси”.

В таких умовах необхідне удосконалення діючих цифрових інструментів, які вже продемонстрували реальні результати та є необхідними для виявлення та притягнення до відповідальності за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Удосконалюючи цифрові інструменти, використовуючи в тому числі елементи штучного інтелекту, можна значно посилити

інституційну спроможність НАЗК надати інструменти та можливості для уповноважених з питань запобігання корупції, громадських активістів, журналістів, а також підвищити ефективність державних органів, економлячи час та ресурси з виявлення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, що загалом сприятиме виконанню зобов'язань України для вступу в ЄС та зменшить рівень корупції в державі.

Незважаючи на очевидні переваги цифрових інструментів, які базуються на ризик-орієнтованих підходах для виявлення конфліктів інтересів, важливо враховувати певні ризики, пов'язані з їх використанням. Насамперед, це питання достовірності результатів, адже алгоритми, навіть найбільш досконалі, залежать від якості та повноти введених даних. Умови воєнного стану в Україні, які обмежують доступ до деяких державних реєстрів і відкритих даних, також можуть негативно впливати на результативність таких інструментів.

Технічні збої та можливі помилки в алгоритмах також становлять серйозну загрозу для об'єктивності і точності виявлення конфліктів інтересів. Наприклад, алгоритм може пропустити ризик через невірно оброблені або застарілі дані. Тому визначальним є залучення людини, адже остаточне рішення про наявність конфлікту інтересів повинні приймати фахівці, які здатні критично оцінити отриману інформацію з урахуванням вимог чинного законодавства.

До того ж, необхідно враховувати баланс між автоматизованими рішеннями і людським втручанням. Алгоритми можуть значно спростити процес моніторингу, проте людський контроль залишається ключовим елементом для забезпечення надійності та точності. Таким чином, подальший розвиток та удосконалення ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфліктів інтересів має передбачати не лише технічні інновації, але й

враховувати потребу в постійному оновленні даних, мінімізації технічних ризиків та забезпеченні належного рівня людської участі. Лише завдяки цьому можна буде досягти балансу між ефективністю автоматизованих інструментів і необхідністю прийняття обґрунтованих рішень на основі всебічної оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Індекс сприйняття корупції 2023: Україна покращила свій показник на 3 бали: веб-сайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriupsiyna-polityka/indeks-spryyunyattya-koriupcii-2023-ukraina-pokraschylya-sviy-rokaznyk-na-3-baly/> (дата звернення: 17.10.2024 року).
2. Щорічні втрати України від корупції оцінили в два бюджети Нацполіції: веб-сайт Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2596252-soricni-vtrati-ukraini-vid-korupcii-ocinili-v-dva-budzeti-naspolicii.html> (дата звернення: 17.10.2024 року).
3. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році: аналітичний звіт. Фонд «Відкрита політика». URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/ali_shadowreport_chapter23.pdf (дата звернення: 17.10.2024 року)/
4. Конфлікт інтересів: 17 протоколів, 12 приписів, 93 завершених моніторинги за I півріччя 2024 року: веб-сайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/konflikt-interesiv-17-protokoliv-12-prypysiv-93-zavershenyh-monitoryngiv-za-i-pivrichchya-2024-roku/> (дата звернення: 17.10.2024 року).
5. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2023 р. № 220 // *Урядовий кур'єр*. — 2023. — № 53. — С. 8-68.
6. М.І Хавронюк Дисциплінарна відповідальність за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення веб-сайт: Центр політико-правових реформ. URL:

https://pravo.org.ua/books/distsiplinarna-vidpovidalnist-za-koruptsijni-ta-pov-yazani-z-koruptsiyeyu-pravoporushennya-zakonodavstvo-praktika-propozitsiyi-2/?fbclid=IwY2xjawF8mPJleHRuA2FlbQIxMAABHRxwUfwKPMzfuOb8NPbeIPgaMwx3jpKBO9x94mRUCENq2T5xeTK5HukfUQ_aem_yAKP6FVGFciBbsHAPTXnhg (дата звернення: 17.10.2024 року).

7. НАЗК презентувало перший діджитал-інструмент для виявлення прихованих інтересів у посадовців: веб-сайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-prezentovalo-pershij-didzhytal-instrument-dlya-vyyavlennya-pryhovanyh-interesiv-u-posadovtsiv/> (дата звернення: 17.10.2024 року).
8. Перевірки високопосадовців на конфлікт інтересів: результати роботи НАЗК за напрямом дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інших обмежень за 2021 рік: веб-сайт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/182-perevirky-vysokoposadovtsiv-na-konflikt-interesiv-rezultaty-roboty-nazk-za-napryamom-dotrymannya-zakonodavstva-pro-konflikt-interesiv-ta-inshyh-obmezhen-za-2021-rik/> (дата звернення: 17.10.2024 року).

*Безzubов Дмитро Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії вищої освіти
України,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОВНОМАСШТАБНИМ ВТОРГНЕННЯМ РФ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року створило безпрецедентні виклики для всіх сфер життя країни, включаючи судово-експертну діяльність. Війна призвела до великої кількості справ про відшкодування шкоди, завданої громадянам та підприємствам військовими діями. Експертне забезпечення фіксування збитків та розрахунок їх обсягу набуло критичної важливості для судових перспектив використання складених відповідними фахівцями документів про розмір збитків.

В умовах воєнного стану відбулись зміни в нормативно-правовому забезпеченні експертної діяльності, зокрема щодо особливостей проведення судових експертиз, а також трансформація повноважень суб'єктів регулювання, зокрема розширення повноважень Міністерства оборони України [1].

Як зазначає В. О. Яремчук, в умовах війни в Україні розвиваються нові галузі як криміналістики так і судової експертизи через вчинення великої кількості військових кримінальних правопорушень [9]. Це вимагає додаткового фінансування судово-експертних установ та розробки нових методик експертних досліджень.

Важливим напрямом трансформації є оновлення організації судово-експертної діяльності, зумовлене структурними змінами, викликаними проведеною широкомасштабною судовою реформою. Як зазначають дослідники, на сьогодні фіксуються недоліки організації судово-експертної діяльності в Україні у таких напрямках: фінансування; методичне забезпечення; кадрове забезпечення та правове регулювання [5].

Питання здійснення державного контролю у сфері судово-експертної діяльності має аксіоматичний характер та зумовлено положенням Конституції України. Згідно зі статтею 92 Конституції, винятково законами визначаються засади судової експертизи [4]. Закон України «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою [7].

Законодавство України у сфері судово-експертної діяльності зазнало певних змін у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ. Зокрема, були внесені зміни до вищезгаданого Закону України «Про судову експертизу» щодо особливостей проведення судових експертиз в умовах воєнного стану [7]. Також були розроблені законопроекти про судово-експертну діяльність, які мають за мету вдосконалення правового регулювання цієї сфери з урахуванням викликів війни. Найбільш перспективним вважається законопроект, підготовлений Кабінетом Міністрів України [8].

В умовах воєнного стану відбулась і певна трансформація повноважень суб'єктів регулювання експертної діяльності. Зокрема, розширились повноваження Міністерства оборони України в частині регуляторної політики щодо застосування засобів судової експертизи для відшкодування збитків, завданих державі руйнуванням та знищенням військового майна.

Водночас, Міністерство юстиції України зберегло за собою ключову роль у формуванні загальних засад державної політики у сфері судово-експертної діяльності та забезпеченні нормативно-правового регулювання. Співвідношення повноважень цих двох відомств в умовах війни однак усе ще потребує додаткового теоретичного обґрунтування та функціонального розподілу.

Адміністративно-правове забезпечення створення та впровадження методології проведення судових експертиз з урахуванням досвіду роботи Міністерства юстиції України та перспективного законодавства в цій сфері має закласти основу міжнародного визнання результатів фіксації та розрахунку збитків засобами національної судової експертизи [3].

З метою удосконалення законодавства у сфері судово-експертної діяльності з урахуванням викликів воєнного стану пропонується:

1. Розробити та прийняти новий Закон України «Про судово-експертну діяльність», який би врахував зміни на державному рівні, зокрема, проведення судової реформи, та вирішив наявні проблеми у цій сфері. Зокрема, законопроект має:

- визначити категорії судових експертиз за процесуальною ознакою;
- затвердити вимоги до форми та змісту висновку експерта;
- закріпити види відповідальності судового експерта.

2. Розробити методологію проведення судових експертиз, адаптовану до міжнародних стандартів, для забезпечення визнання результатів українських експертиз іноземними судами.

3. Обґрунтувати оптимальний розподіл повноважень між Міністерством юстиції України та Міністерством

оборони України в регуляторній політиці щодо застосування засобів судової експертизи.

4. Розробити та затвердити міжвідомчий нормативно-правовий акт з питання інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, передбачивши в ньому детальний механізм проведення кожної її складової.

Реалізація цих пропозицій дозволить підвищити ефективність та якість експертної діяльності в Україні, адаптувати її до роботи в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, а також забезпечити міжнародне визнання результатів українських експертиз [3].

Одним із перспективних напрямів вдосконалення системи регулювання експертної діяльності в Україні в умовах повномасштабного вторгнення РФ є й цифровізація, зокрема впровадження електронного документообігу, баз даних та дистанційних форм проведення експертиз.

Згідно з Законом України «Про судову експертизу» державні спеціалізовані установи, що проводять судові експертизи, здійснюють наукову роботу, спрямовану на розроблення теоретичної та методичної бази судової експертизи [7]. Відповідно, цифровізація експертної діяльності має спиратися на наукові дослідження в цій сфері [2].

Для вдосконалення інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності пропонується розробити та затвердити міжвідомчий нормативно-правовий акт з питання інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності, передбачивши в ньому детальний механізм проведення кожної її складової.

Як зазначає Н. В. Мартиненко, методики проведення експертних досліджень є невід'ємною частиною інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності [6]. До цього інформаційного забезпечення вчена відносить інформацію, яка міститься в загальнонауковій та

спеціальній літературі, в архівах експертних висновків та наукових звітах.

Упровадження електронного документообігу в судово-експертних установах дозволить підвищити ефективність їх роботи, скоротити терміни проведення експертиз, забезпечити збереження та захист інформації. Створення єдиної бази даних судових експертиз сприятиме уніфікації експертної практики, обміну досвідом між експертами, а також дозволить здійснювати контроль за якістю експертних досліджень.

В умовах воєнного стану необхідно пришвидшити процес проведення експертиз, особливо в кримінальних справах, пов'язаних із війною. Це призведе до спрощення процедур, що регулюють експертну діяльність, та прийняття спеціальних норм, які дозволяють ефективніше реагувати на виклики війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банчук О. Схвалений Урядом законопроект про судово-експертну діяльність дозволить вирішити головні проблеми у цій сфері. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-banchuk-shvalenij-uryadom-zakonoproekt-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist-dozvolit-virishiti-golovni-problemi-u-cij-sferi> (дата звернення: 23.09.2024).

2. Кішко Д. Цифровізація судово-експертної діяльності в умовах війни як шлях забезпечення безперервної роботи експертних установ. Актуальні питання судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану та повоєнний період : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Одеса–Львів, 28 вересня 2022 року). URL: <http://ndeks.lviv.ua/pdf/174.pdf> (дата звернення: 23.09.2024).

3. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 130–133.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 23.09.2024).

5. Лоза Т. В. Проблеми організації судово-експертної діяльності в Україні та шляхи їх вирішення. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 633–641. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294910/287725>.

6. Мартиненко Н. В. Координаційна рада з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України: склад, завдання, повноваження, права. Теорія та практика державного управління. 2024. № 1 (78). URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/download/24241/21999/> (дата звернення: 23.09.2024).

7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 23.09.2024).

8. Проект Закону про судово-експертну діяльність. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 23.09.2024).

9. Яремчук В. О. Інноваційні підходи у криміналістиці та судовій експертизі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. 2023. Т. 2, вип. 79. С. 272–275. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289604/283167> (дата звернення: 23.09.2024).

Крутило О.О. Науково-теоретична інтерпретація громадських організацій в сучасній Україні
Секція 5. Адміністративне право та процес, фінансове, інформаційне право.

Крутило Олександр Олександрович
Здобувач Університету сучасних знань

Науковий керівник:
Шевченко А.Є.

доктор юридичних наук, професор

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Ключові питання на напрямках організації державної політики щодо створення нормативно-правової бази функціонування легітимних добровільних утворень громадян, а також форми їх участі у вирішенні завдань щодо утвердження конституційних гарантій рівності всіх перед законом, потребують постійного оновлення, а нормативно-правові акти у цій сфері мають відповідати міжнародним стандартам. У зв'язку з цим питання, пов'язані з визначенням основних положень щодо організації провадження врегульованої нормами права участі широкого кола громадян у процесах побудови зрілого громадського суспільства у контексті глобальних демократичних процесів, викликають посилений науковий інтерес упродовж всього часу від дня проголошення Україною незалежності.

Кожна держава, яка покладає перед собою завдання сформувати громадянське суспільство, зобов'язана створити нормативне середовище, що має в основі конституційні засади на напрямках забезпечення прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності держави. Лише такий підхід виступатиме достатнім підґрунтям для підвищення рівня довіри населення до держави, створюватиме атмосферу відкритості і налагодження двостороннього діалогу. Разом з тим, співавтори монографії

«Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії» за загальною редакцією А. І. Кудряченка, перебіг подій останніх років свідчить, що в Україні стан демократії не може задовольнити ні демократично орієнтованих політиків, ні український народ, ані міжнародні організації... Проблема правової держави і громадянського суспільства є не тільки об'ємною, а й надзвичайно складною, має комплексний характер. Комплексність її полягає в тому, що вона так чи інакше порушує низку ключових питань, зокрема співвідношення суспільства і державної влади, прав і обов'язків громадян перед державою і обов'язків держави перед громадянами; правового регулювання суспільних відносин; діяльності політичних партій і громадських організацій; місця та ролі засобів масової інформації [1, с. 8, 27].

Таку думку висловлює Ю. Ж. Шайгородський, зазначаючи, що громадянське суспільство можна розглядати як самоорганізовану і саморегульовану сферу публічно-правових відносин у державі, утворювану вільними і рівними індивідами та створеними ними об'єднаннями громадян, які функціонують, формуючи соціальний капітал та здійснюючи контроль за органами державної влади, служать підґрунтям демократії та визначальним чинником у розбудові правової держави [2, с. 337]. У контексті сказаного чітко проглядається спрямованість державотворчої діяльності забезпечити практичну реалізацію проголошених Конституцією України принципів верховенства права і рівності перед законом.

Складність покладеного завдання, окрім іншого, полягає у тому, що в процесі формування громадянського суспільства на порядок денний виступають низка завдань як загального, так і конкретного змісту, що вимагає координації дій із залученням відповідних громадянських інституцій. На нашу думку, однією з пріоритетних задач на

напрямах прискорення демократичних перетворень в українського державі, становлення розвинутого громадянського суспільства є формування умов для ефективного функціонування механізмів цілісної системи, яку утворюють державні структури і недержавні представницькі об'єднання. Вирішення покладеного завдання вимагає поширення громадського, незалежного і відповідно до встановленого правопорядку організованого впливу на всі сфери державного управління, насамперед на напрямках забезпечення комунікації з місцевими органами влади як такими, що найбільш тісно пов'язані з народними масами. Це обумовлено тим, що саме громадські організації як активні учасники, наприклад, виборчого процесу, делегують від себе, а також створюють необхідні умови для обрання представниками до виборчих органів найбільш достойних і авторитетних мешканців територіальної громади. Такий підхід забезпечується тим, що громадські формування, отримавши легальний статус, чітко означивши сферу громадського впливу, активно включаються в процеси українського державотворення на всіх рівнях.

Завдяки діяльності громадських організацій відбувається розв'язання економічних, політичних і соціальних проблем. Причина такого втручання обумовлена тим, що держава не вирішує їх за власною ініціативою чи ресурсами, а організовані громадські утворення, як було зазначено вище, більшою мірою ініціюють пришивдшене вирішення питань розширеного і всебічного розвитку держави і суспільства. До проблемних сфер життєдіяльності суспільства можуть входити, наприклад, охорона навколишнього середовища, забезпечення сталого розвитку, превентивна діяльність та профілактика злочинності, розширення прав громадян, які згідно з конституційними приписами не є вичерпними, та недопущення їх порушення, боротьба за гендерну рівність, дотримання соціальної справедливості, захист прав

споживачів тощо. Іншою стороною такої взаємодії між громадянським суспільством і державою за посередництва громадських організацій є те, що відбувається економія державних ресурсів, які можуть бути спрямовані на вирішення інших нагальних потреб.

На шляху до членства в Європейському Союзі перед громадянським суспільством України постали новітні виклики, пов'язані з адаптацією та приведенням національного законодавства до стандартів ЄС. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, як зазначено в Білій книзі (Європейське урядування), виводить на новий, більш високий рівень взаємодію між її сторонами як безпосередньо у сфері розвитку громадянського суспільства, так і (враховуючи системний характер цього акту) стосовно активізації громадської участі в інших галузях співробітництва та досягнення основних цілей угоди [3].

Водночас значна кількість вітчизняних та міжнародно-правових актів у сфері регулювання діяльності громадських організацій в системі суспільних відносин, насамперед щодо взаємодії з громадянським суспільством, не вирішує проблеми, які виникають у ході функціонування таких легітимних утворень. Вищенаведене судження доцільно доповнити висновками С. В. Матяж. Науковець зазначає, що діяльність інститутів громадянського суспільства також характеризується недостатнім рівнем їх інституційної, кадрової та фінансової спроможності [4, с. 28].

У загальному контексті необхідних змін значне навантаження покладається на підвищення рівня демократії, що передбачає посилення взаємодії між легітимними громадськими організаціями, що виступають від імені та в інтересах громадянського суспільства при вирішенні проблемних питань, пов'язаних з діяльністю органів державної влади та структур місцевого

самоврядування. Така взаємодія має ґрунтуватися на багатосторонньому діалозі представників громадськості з державою, з одного боку, з іншого боку – підтримувати комунікацію з широкими народними масами для поглибленого розуміння суспільних проблем, а також напрацювання ефективних шляхів їх розв’язання.

На нашу думку, першою ланкою забезпечення сталої взаємодії між громадянським суспільством і громадськими організаціями виступають органи місцевого самоврядування як середовище, яке делегує своїх представників до управлінських структур різного рівня. Обрані з громадянського середовища представники входять в поле конституційно-правового регулювання, що визначає їх статус і повноваження у різних сферах суспільного життя. Водночас громадські організації незалежно від їх участі у виборчих процесах як представники громадянського суспільства користуються всіма інструментами громадського контролю за дотриманням законності і правопорядку на територіях, на які поширюється їх адміністративний вплив. Така позиція кореспондується з завданнями щодо забезпечення ефективного функціонування системи місцевого самоврядування, яка б задовольняла потреби сьогодення і відповідала демократичним засадам державотворення на підґрунті активного залучення до цих процесів широкого кола представників громадськості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії. Монографія. За заг. ред. д.і.н., проф. А. І. Кудряченка. Київ, НІСД, 2007. 396 с.
2. Розвиток громадянського суспільства та проблема «дефіциту демократії». Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2021. С. 332-367.

3. Європейське врядування. Біла книга, 25.7.2001 (COM 2001) 428 URL : <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf>.

4. Матяж С. В. Європейський досвід розвитку та функціонування інститутів громадянського суспільства. Наукові праці. Політологія, 2014. Випуск 218. Том 230. С. 28-30.

Лукавий Юрій Петрович

*аспірант кафедри конституційного і адміністративного права,
Національний авіаційний університет,
м. Київ*

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інститут державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень втілюється в право-реалізацію, у більшості своїй, на основі норм адміністративного права. Має на меті забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які звернулися до державних реєстраторів/нотаріусів, та публічного інтересу держави. Він визначає правові, охоронні, організаційно-штатні, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, організаційно-технічні та науково-методичні питання функціонування суб'єктів державної реєстрації, державних реєстраторів/нотаріусів, що складають систему органів державної реєстрації прав в Україні.

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є сучасним та впливовим засобом врегулювання суспільних відносин, правова реалізація якого залежить від стану розвитку нормативно-правової бази, а також закріплення на законодавчому рівні порядку врегулювання реєстраційної діяльності, зокрема реєстраційного провадження, в тому числі права та обов'язки учасників вказаного процесу. Окремо звертається увага на відповідальність учасників системи органів державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації прав, урегульовані Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон).

Пунктами 1, 2 частини першої статті 2 Закону визначено, що державна реєстрація прав – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав) [1].

Державний реєстр прав – єдина державна інформаційна система, що забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їх обтяження.

До загальних засад державної реєстрації прав, визначених положеннями статті 3 Закону, належить, зокрема, гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, обов'язковість державної реєстрації прав у Державному реєстрі прав, одночасність вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості та державної реєстрації прав;

внесення відомостей до Державного реєстру прав виключно на підставах та в порядку, визначених Законом.

Варто погодитись з позицією доктора юридичних наук Нікітіна В.В., як зазначив у своїй статті наступне: «Частина перша статті 3 Закону визначає загальні засади державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Норма вищезгаданої статті визначає обов'язковий порядок проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно і внесення відповідної інформації про права, суб'єктів цих прав та про їх обтяження у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно.

Обов'язковість цієї реєстраційної процедури, як частини реєстраційного провадження, має забезпечувати гарантованість прав учасникам цивільного обороту в разі вчинення будь-яких правочинів із об'єктами нерухомості, оскільки внесення первинних та похідних прав до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно реєстр підтверджує, що відповідний об'єкт належить до нерухомого майна та може бути ідентифікований, що визначені у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно суб'єкти, є уповноваженими особами з відповідними правами, а також те, що речові права на об'єкт не обтяжені (або, навпаки, обтяжені) певними засобами, зокрема заборонами на розпорядження або користування, арештом, податковою заставою, тощо.» [2, 116].

На сьогоднішні умови, підстави та процедуру проведення відповідно до Закону державної реєстрації прав, перелік документів, необхідних для її проведення, права та обов'язки суб'єктів у сфері державної реєстрації прав, а також умови, підстави та процедуру взяття на облік безхазяйного нерухомого майна визначає Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затверджений постановою Кабінету Міністрів

України від 25.12.2015 № 1127 (зі змінами) (далі – Порядок) [3].

Державна реєстрація прав проводиться на підставі документів, необхідних для відповідної реєстрації, передбачених Законом, іншими законами України та цим Порядком, крім випадку, передбаченого абзацом другим цього пункту (пункт 40 Порядку).

Відповідно до статті 182 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Тобто по суті державна реєстрація прав є визнанням державою факту виникнення, зміни чи припинення речових прав на нерухоме майно за конкретним суб'єктом [4].

Якщо з обов'язковістю проведення виникнення та переходу речових прав на нерухоме майно більш зрозуміло, в реаліях сьогодення, що створені внаслідок дії правового режиму воєнного стану в Україні, виникають питання не тільки правозастосовчої практики, а й питання праворозуміння та методів щодо вирішення відповідних проблемних питань.

Станом на сьогодні законодавство у сфері державної реєстрації прав дозволяє проводити відповідні реєстраційні дії стосовно навіть зруйнованого майна, а також передбачає можливість проведення державної реєстрації за спадкодавцем права власності на нерухоме майно, що у свою чергу дозволяє у майбутньому спадкоємцю належним чином оформити своє право на спадщину та зареєструвати право власності на успадковане нерухоме майно та відповідно отримати компенсацію на знищене нерухоме майно. Так, в цілому факт знищення майна не вважається перешкодою для оформлення права на спадщину та відповідно проведення державної реєстрації права власності на нерухоме майно відповідно до законодавства з огляду на такі міркування. Відповідно до частини першої

статті 346 ЦК знищення майна є однією з підстав припинення права власності.

Як вже зазначалось – обов'язковість державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Державному реєстрі прав є однією із основних засад державної реєстрації, закріплених зазначеним Законом. З огляду на аналіз норм частини першої та другої статті 3 Закону, а також правову природу державної реєстрації речових прав, право власності на нерухоме майно у зв'язку з його знищенням припиняється не в момент фактичного знищення, а з моменту проведення державної реєстрації припинення права власності на таке майно в Державному реєстрі прав.

У свою чергу незалежно від моменту фактичного знищення нерухомого майна, а саме до відкриття спадщини чи після, у разі відсутності державної реєстрації припинення права власності на таке майно в Державному реєстрі прав, таке право власності існує та є предметом спадкування.

Окремо варто звернути увагу, що у випадку смерті спадкодавця, який також набув право власності на нерухоме майно у порядку спадкування, що підтверджується свідоцтвом про право на спадщину, та не зареєстрував право власності на таке майно, необхідно враховувати, що провести реєстрацію права власності на майно за спадкодавцем за заявою спадкоємця дозволяє норми Порядку.

Відповідно до пункту 66 Порядку для державної реєстрації права власності на підставі заяви спадкоємця подаються документи, необхідні для відповідної реєстрації, передбачені статтею 27 Закону та Порядком, що підтверджують набуття спадкодавцем права власності на майно, витяг із Спадкового реєстру про наявність заведеної спадкової справи та документ, що містить відомості про склад спадкоємців, виданий нотаріусом чи уповноваженою

на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, якими заведено відповідну спадкову справу. Державна реєстрація права власності на підставі заяви спадкоємця проводиться шляхом внесення до Державного реєстру прав відомостей про суб'єкта права власності – спадкодавця з обов'язковим зазначенням відомостей про смерть такої особи.

Отже, на сьогодні положеннями Закону та нормативно-правовими актами у сфері державної реєстрації прав передбачена можливість як проведення державної реєстрації припинення права власності на закінчений будівництвом об'єкт чи об'єкт будівництва у зв'язку з його знищенням, відомості про речові права щодо якого містяться у Державному реєстрі прав, так і проведення державної реєстрації права власності на підставі заяви спадкоємця, шляхом внесення до Державного реєстру прав відомостей про суб'єкта права власності – спадкодавця.

Таким чином обов'язковій державній реєстрації підлягає як виникнення, так і припинення речових прав на відповідні об'єкти нерухомого майна. Обов'язок власника нерухомості є подання відповідної заяви з доданими до неї документами відповідно до Закону на розгляд державному реєстратору/нотаріусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
2. Нікітін В.В. Загальні засади державної реєстрації прав та їх адміністративно-правові аспекти. Юридичний вісник: [Повітряне і космічне право, м. Київ, Національний авіаційний університет, № 3 (68) 2023, Ст. 114-119].
3. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127 «Про державну

реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх
обтяжень». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015#Text>

4. Цивільний кодекс України, 16 січня 2003 року № 435-IV,
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

***Нікітін Володимир Вікторович,**
доктор юридичних наук,
професор кафедри політичних наук і права,
Київський національний університет
будівництва і архітектури*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ ЗА ЗАЯВАМИ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

Формування нових суспільних відносин та їх апробація на шляху інтеграційних процесів України до Європейського Союзу супроводжується необхідністю постійного вдосконалення та доопрацювання управлінських процесів у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема у сфері державної реєстрації прав. Прозорість та доступність послуг, а також ефективність механізмів захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб залежать від належного нормативно-правового регулятора, забезпечення з боку держави та всіх учасників виконання своїх обов'язків у публічній сфері. Одним з пріоритетів задля вдосконалення у наданні публічних послуг, зокрема у сфері державної реєстрації прав, є наближення надання послуг у цифровому форматі.

У сучасному світі процес цифрової трансформації стає необхідністю для бізнесу, який прагне успіху, розширення

та процвітання, в тому числі для ведення індивідуальної підприємницької діяльності, та також стає в нагоді пересічним громадянам для якісного та швидкого отримання різного роду послуг. Процес використання цифрових технологій для зміни способів роботи та отримання бажаних результатів, покращення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності стає запорукою успішного розвитку економіки та становлення держави.

Поступове реформування системи державної прав та запровадження новітніх цифрових технологій під час здійснення реєстраційного провадження позитивно впливає на становлення інституту державної реєстрації прав в Україні. Однак через бюрократичні підходи до впровадження реформ відбувається гальмування важливих складових для удосконалення реєстраційного провадження, зокрема щодо подання заяв в електронній формі у сфері державної реєстрації прав.

Відповідно до частини першої статті 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (далі – Закон) [1] державна реєстрація прав – це офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – Державний реєстр прав).

Державний реєстр прав – єдина державна інформаційна система, що забезпечує обробку, збереження та надання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно та їх обтяження.

Законом встановлені загальні засади державної реєстрації прав якими є, зокрема, гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження, обов'язковість державної реєстрації прав у Державному

реєстрі речових прав на нерухоме майно, внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно виключно на підставах та в порядку, визначених Законом.

Відповідно до вимог статті 3 Закону речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації відповідно до Закону, виникають з моменту такої державної реєстрації.

У свою чергу норми абзаців першого та другого частини п'ятої статті 12 Закону передбачають, що відомості про речові права, обтяження речових прав, внесені до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, вважаються достовірними і можуть бути використані у спорі з третьою особою до моменту державної реєстрації припинення таких прав, обтяжень у порядку, передбаченому Законом [1].

Будь-які дії особи, спрямовані на набуття, зміну або припинення речових прав на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості та їх обтяжень, зареєстрованих у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, вчиняються на підставі відомостей про речові права, обтяження речових прав, що містяться в цьому реєстрі.

Умови, підстави та процедуру проведення відповідно до Закону державної реєстрації прав, перелік документів, необхідних для її проведення, права та обов'язки суб'єктів у сфері державної реєстрації прав, а також умови, підстави та процедуру взяття на облік безхазяйного нерухомого майна визначає Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 25.12.2015 № 1127 (зі змінами) (далі – Порядок) [2].

Заява на проведення реєстраційних дій подається заявником у паперовій формі, а у випадках, передбачених законодавством, – в електронній формі разом з оригіналами документів, необхідних для проведення реєстраційних дій, чи їх копіями, засвідченими державними органами, органами місцевого самоврядування (якщо оригінали таких документів відповідно до законодавства залишаються у справах державних органів, органів місцевого самоврядування) (положення частини першої статті 20 Закону) [1].

Державна реєстрація прав може проводитися за заявою, поданою в електронній формі, в разі:

державної реєстрації прав, реєстрацію яких проведено до 1 січня 2013 року відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення;

державної реєстрації права власності на закінчений будівництвом індивідуальний (садибний) житловий будинок, садовий, дачний будинок;

державної реєстрації прав на підставі судового рішення;

державної реєстрації речових прав, похідних від права власності.

Державна реєстрація права власності на закінчений будівництвом індивідуальний (садибний) житловий будинок, садовий, дачний будинок може проводитися у разі, коли відомості про технічні характеристики такого закінченого будівництвом об'єкта, про прийняття його в експлуатацію та про присвоєння адреси містяться в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва.

Державна реєстрація прав на підставі судового рішення може проводитися державним реєстратором у разі, коли примірник повного тексту судового рішення в електронній формі отримано в порядку інформаційної взаємодії Державного реєстру прав та Єдиного державного реєстру судових рішень.

Державна реєстрація прав здійснюється за заявою, поданою в електронній формі через Портал Дія чи на підставі договорів про надання сервісної послуги, укладених з технічним адміністратором Державного реєстру прав, через інші інформаційні системи, що забезпечують ідентифікацію користувача з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

Заява в електронній формі подається за умови підписання її заявником з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри та за умови відсутності підстав для її неприйняття, передбачених законом.

Сплата адміністративного збору за державну реєстрацію прав у випадках, передбачених законом, здійснюється через інтегровані платіжні системи.

У разі коли суб'єкт речового права, обтяження звільнений від сплати адміністративного збору за державну реєстрацію прав, Портал Дія чи інформаційна система для подачі заяви у разі технічної можливості повинні забезпечувати перевірку наявності відповідного статусу в заявника з використанням відомостей відповідних інформаційних систем, в яких обліковуються (реєструються) такі відомості, а в разі відсутності такої можливості – додавання сканованої копії паперового документа, що підтверджує право на таке звільнення, з накладенням кваліфікованого електронного підпису заявника.

У результаті інформаційної взаємодії Порталу Дія чи іншої інформаційної системи, за допомогою якої заявником подавалися документи для державної реєстрації прав, з Державним реєстром прав заява в електронній формі за допомогою програмних засобів ведення зазначеного Реєстру автоматично реєструється в базі даних заяв.

Моментом прийняття заяви вважається дата і час її реєстрації у базі даних заяв.

Реєстрація заяв про державну реєстрацію прав в електронній формі проводиться в порядку черговості їх надходження, у тому числі з урахуванням заяв, що подаються в паперовій формі [2].

Варто зауважити, що отримання електронних документів з Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва та з Єдиного державного реєстру судових рішень здійснюється державним реєстратором самостійно відповідно до наданих заявником ідентифікаторів таких документів чи у разі наявності судових рішень – ідентифікатора судової справи.

Відповідно до положень статті 27 Закону, визначені підстави для державної реєстрації прав, зокрема, що виникають/припиняються на підставі судових рішень, а саме:

судового рішення, що набрало законної сили, щодо набуття, зміни або припинення права власності та інших речових прав на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості;

ухвали суду про затвердження (визнання) мирової угоди;

судового рішення щодо набуття, зміни або припинення обтяження речових прав на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, що набрало законної сили.

Перед прийняттям рішення про державну реєстрацію прав, під час розгляду державним реєстратором відповідної заяви, в тому числі поданої в електронній формі, та наданого заявником судового рішення державний реєстратор зобов'язаний отримати повний текст такого рішення за допомогою інформаційної взаємодії Державного реєстру прав і Єдиного реєстру судових рішень (вимоги статті 31¹ Закону).

Отже сама процедура полягає у тому, що Державна судова адміністрація України у день набрання законної

сили судовим рішенням, яке передбачає набуття, зміну або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав, внесення змін до записів Державного реєстру прав, зупинення реєстраційних дій, внесення запису про анулювання (скасування) державної реєстрації прав забезпечує передачу до Державного реєстру прав примірника такого судового рішення.

Інформаційна взаємодія між Державним реєстром прав і Єдиним державним реєстром судових рішень здійснюється інформаційно-телекомунікаційними засобами в електронній формі у порядку, визначеному Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України, який затверджено наказом Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України від 29 січня 2019 року №270/5/94.

У той же час варто зазначити, що вказаний вище Порядок не реалізований та відповідний обмін інформацією між реєстрами не відбувається. Тому на сьогодні залишаються діяти вимоги встановлені Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 6 жовтня 2016 року №1666-VIII [3].

Отже, до запровадження відповідної інформаційної взаємодії реєстраційні дії в реєстраційному провадженні на підставі рішень судів проводяться за зверненням заявника до будь-якого державного реєстратора/нотаріуса з урахуванням обмежено встановлених Законом, обов'язково використовуються відомості Єдиного державного реєстру судових рішень за допомогою офіційного веб-порталу судової влади України щодо наявності такого рішення у відповідному реєстрі в електронній формі, відповідності його за документарною інформацією та реквізитами.

У разі відсутності рішення суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень державний реєстратор запитує копію такого рішення суду, засвідчену в установленому порядку, від відповідного суду [3].

Отже, можна констатувати, що до параметральних ознак формування, розвитку та практичного застосування подання заяви в електронній формі у сфері державної реєстрації прав на нормативному рівні урегульовані відповідні процедурні аспекти. Водночас практична складова залишається нереалізованою, що впливає на впровадження та розвиток реформ з цифровізації у сфері державної реєстрації прав. Таким чином державі варто вжити максимальних практичних заходів, спрямованих на якість, швидкість та повноту отримання публічних послуг фізичними та юридичними особами у сфері державної реєстрації прав, задля реалізації нормативно-закріплених положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
2. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 року № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 6 жовтня 2016 року № 1666-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19#n90>

*Хоркавий Сергій Васильович,
старший викладач кафедри правосуддя
аспірант кафедри Конституційного та
адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ КРАЇН ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах реалізації поліцейської реформи, яка тривала з 2014-2016 роки, і нині, виникає чимало нових питань щодо правомірності застосування зброї поліцейськими під час виконання ними своїх повноважень, у тому числі, й внаслідок імплементації у чинне законодавство європейських стандартів і певної неузгодженості вітчизняних нормативно-правових норм. Основні засади регламентації застосування зброї поліцейським містяться у Резолюції 34/169 Генеральної асамблеї ООН «Кодекс поведінки службовців органів правопорядку ООН» від 1979 року, Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Про Декларацію про поліцію» від 1979 року, Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» від 2001 року [1, с.31].

Що стосується вітчизняного законодавства то позиція законодавця відображена у ст.ст. 46 та 46-1 Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема Законом визначається, що застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, а поліцейський

уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю: 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; 7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського; 8) для примусового припинення польоту безпілотного повітряного судна, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що таке судно використовується для вчинення правопорушення або становить загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського, шляхом пошкодження чи знищення безпілотного повітряного судна та/або складових частин безпіотної авіаційної системи [2].

Також застосування вогнепальної зброї поліцейським без попередження допускається: 1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; 2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або

інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; 3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; 4) якщо особа чинить збройний опір; 5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю [2].

Як слушно зауважує О.М. Гуревічов «...поліція в кожній країні має свої особливості і функції, її основна роль і місце в системі державних інститутів визначаються тим, що її головне призначення – це забезпечення правопорядку через застосування сили» [3, с.46]. Розглянемо декілька прикладів.

Так, у 2022 році поліцейські в Німеччині застрелили одинадцять людей і поранили ще 30. Загалом вони застосували вогнепальну зброю проти людей у 60 випадках, переважно з метою самозахисту або захисту від «небезпеки для життя та здоров'я». У 14 випадках поліцейські стріляли з метою «запобігти злочинам» або «припинити». Крім того, було здійснено 48 попереджувальних пострілів, 94 випадки кваліфіковані як «не навмисна стрілянина» та 7 скоєних самогубств або спроб самогубств із поліцейської зброї [4].

Усі поліцейські в уніформі, що належать до поліції Чеської Республіки (PČR) і всіх муніципальних відділів поліції, зазвичай мають вогнепальну зброю. Більшість офіцерів оснащені пістолетами CZ 75D Compact. Використання вогнепальної зброї поліцейськими, які належать до PČR, регулюється Законом №. 273/2008 Сб. (Закон про поліцію Чеської Республіки), який визначає способи використання службовцем своєї табельної зброї та зазначає, що поліцейський PČR не підпадає під дію Закону №. 119/2002 Сб. (Закон про вогнепальну зброю та боєприпаси) і тому не потребує ліцензії на зброю. У 2020 році поліцейськими Чеської Республіки було виголошено 824 погрози з наведенням зброї, зроблено 40

попереджувальних пострілів, 19 пострілів для «ефекту залякування» [5].

У Франції поліцейські носять вогнепальну зброю, однак офіційних даних про те, як часто використовується вогнепальна зброя, немає. Незалежна група A Toutes Les Victimes відслідковувала кількість смертей і поранень поліцейськими, які були опубліковані в ЗМІ з 2005 року. У 2021 році Національна асамблея прийняла статтю 25, що дозволяє французьким поліцейським на постійній основі носити табельну вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків. Хоча ще й досі її використання залишається суворо обмеженим [5].

Офіцери шведської поліції зазвичай носять вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків. Стандартною зброєю, яка видається офіцерам, є SIG Sauer P226. Зазвичай один поліцейський погрожує використати свою зброю приблизно 200 разів на рік та робить 20 попереджувальних пострілів у бік людей або транспортні засоби [5].

Загалом, як зауважують українські дослідники, національний законодавець намагається максимально наблизити положення Закону України «Про Національну поліцію» до стандартів ЄС. Нині, окремі положення, що значно відмежовують практику по застосуванню вогнепальної зброї викладені у ст. 46-1 де зазначено, що поліцейські поліції особливого призначення під час дії воєнного стану в разі залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках [2]. Серед іншого національний законодавець не визначився у підставах застосування поліцейськими електрошокових

пристроїв контактної та контактнo-дистанційної дії та аерозолями слезоточивої та дратівної дії, застосування яких у деяких країнах ЄС, прирівнюється до застосування вогнепальної зброї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мислива О. О. Імплементация міжнародних стандартів щодо застосування зброї у законодавство України. Альманах міжнародного права, № 18. С.30-37.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.10.24).
3. Гуревичов О.М. Міжнародні стандарти застосування заходів примусу органами поліції. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 4. 2024, С.44-48.
4. Statistics on the use of firearms by German police for 2022: Eleven people killed, 30 injured. 4. July 2023. URL: <https://digit.site36.net/2023/07/04/statistics-on-the-use-of-firearms-by-german-police-eleven-people-killed-in-2022-30-injured/> (дата звернення: 16.10.24).
5. Police firearm use by country. https://en.wikipedia.org/wiki/Police_firearm_use_by_country#cite_note-9 (дата звернення: 17.10.24).

СЕКЦІЯ 6. СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНЕ ПРАВО

Мусієнко Анатолій Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
Державний університет інфраструктури та технологій*

Жук Андрій Михайлович

*Старший партнер адвокатського об'єднання
«Джастлікторз», адвокат, аспірант кафедри
конституційного та адміністративного права,
Державний університет інфраструктури та технологій.*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДИЧНОГО КАНАБІСУ В УКРАЇНІ

Обіг використання наркотичних речовин завжди перебували у фокусі уваги будь-якої держави тому, що це є важливим питанням перспектив збереження здоров'я нації та розвитку країни. У 20-му столітті переважною світовою тенденцією була заборона наркотичних засобів, держави боролися з цим, всіляко обмежували їх обіг, виходячи саме з наведених міркувань.

Але поява новітніх медичних технологій зокрема, розширення наукових знань про можливості канабісу і застосування канабісу в медичних цілях вимагають перегляду підходів до правового регулювання в цій сфері.

В світовій практиці застосовуються різні моделі правового регулювання цього питання. Виходячи з відомих теорій соціального контролю у сфері обігу наркотичних засобів психотропних речовин і прекурсорів застосовують заборонну модель, ліберальну або рестриктивну.

Україна в питанні правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів йшла шляхом заборони.

Останніми роками уряди деяких країн, скажімо, Канади, Південно-Африканської Республіки та влада кількох штатів США, ухвалили рішення на користь легалізації канабісу. Уряд Німеччини взяв курс на часткову легалізацію канабісу для повнолітніх. Сьогодні ліки на основі канабісу дозволені у 56 країнах, у тому числі державах ЄС, Канаді, Великій Британії та Сполучених Штатах.

Тому, ухвалення законопроекту № 7457 «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) у медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності» звісно є важливим та необхідним для України, особливо під час та після завершення війни [1].

Ефективність застосування медичного канабісу науково доведена при лікуванні важких захворювань: онкопацієнтів, людей з розсіяним склерозом, епілепсією, пацієнтів, які отримують паліативну допомогу, посттравматичних стресових розладів (ПТСР), отриманих внаслідок війни. В Німеччині провели опитування 1030 пацієнтів і згідно з суб'єктивною оцінкою, якість життя значно покращилася у 84% всіх пацієнтів-учасників. Автори опитування дійшли висновку, що лікування канабісом може «покращити якість життя хронічно хворих пацієнтів, незалежно від основного захворювання» [2].

Використання в медицині ліків на основі канабісу – це черговий крок до підвищення якості надання медичних послуг в Україні та велика перемога гуманізму.

Ухвалений Закон регулює обіг канабісу лише в медичній, промисловій та науковій діяльності. Держава буде суворо контролювати обіг ліків на основі канабісу, а використання його у рекреаційних цілях, як і раніше, залишиться під заборороною.

За результатами проведеного дослідження автори дійшли наступних висновків:

- врегулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) у медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності є великою перемогою гуманізму та посиленням реалізації прав людини на сучасну та якісну медичну допомогу;
- таке рішення є необхідним, враховуючи триваючу російську агресію та процес післявоєнного відновлення українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Парламент ухвалив законопроект № 7457 про використання в медицині ліків на основі канабісу. URL.: <https://www.kmu.gov.ua/news/parlament-ukhvalyv-zakonoproekt-7457-pro-vykorystannia-v-medytsyni-likiv-na-osnovi-kanabisu>
2. Science/Human: Cannabis may improve quality of life in patients with chronic illnesses. URL.: <https://cannabis-med.org/bulletin/iacm-bulletin-of-10-march-2024>